

DLA értekezés

Az építész felelőssége

A beleérzőképességen alapuló építészet és építészetoktatás

Balogh Emese

Témavezető: Répás Ferenc DLA

Budapest, 2019.09.09.

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Építészmérnöki Kar

Építőművészeti Doktori Iskola

Tartalom

1	Bevezető	3
2	Empátia	4
2.1	Mi az empátia?	6
2.2	Az empátia és beleérzés fogalmának kialakulása	7
2.3	Empátiához hasonló jelenségek és nem empatikus folyamatok	8
2.4	Nemek szerepe az empátiában	9
2.5	Fejleszthető-e az empátia képessége?	12
2.6	Az empátia kiteljesedését gátló tényezők	14
2.7	A tapasztalatszerzés jelentősége az empátia fejlesztésében	16
2.8	Az empátia fejlesztésének lehetőségei	16
2.9	Zárógondolatok az empátiáról	19
3	Empátia az építészetben	20
3.1	Az empátia és a művészetek	20
3.2	Diébédo Francis Kéré	24
3.3	Alejandro Aravena	29
3.4	Emmanuelle Moureaux	35
3.5	Alberto Campo Baeza	41
4	Empátia az építészet oktatásában	50
4.1	Empátia mérése	50
4.2	Kérdőívek, skálák	51
4.3	A kutatásban alkalmazott teszt ismertetése	52
4.4	A magyar nyelvű képzés hallgatóinak eredmény kiértékelése	53
4.5	Az idegennyelvű képzés hallgatóinak eredmény kiértékelése	57
4.6	A felmérés konklúziója	59
4.7	Az empátia szerepe az építészet oktatásában	61
4.8	A kutatás kimenetele	62
5	Befejezés, záró gondolatok	64
6	Összegzés / Abstract	65
7	Mestermunka ismertetése	66
8	A felhasznált forrás és irodalom jegyzéke	71
9	Képek, ábrák jegyzéke	75
10	Függelék	79
10.1	A nem verbális kommunikáció csatornái	79
10.2	Az empátiakutatás főbb állomásai, alapjai	80
10.3	Az empátiakutatás megközelítési módjai	82
10.4	Alberto Campo Baeza	84
10.5	Az alkalmazott Empátiahányados (EQ) teszt	85
10.6	Nyilatkozatok	89

Az építész felelőssége

A beleérzőképességen alapuló építészet és építészképzés

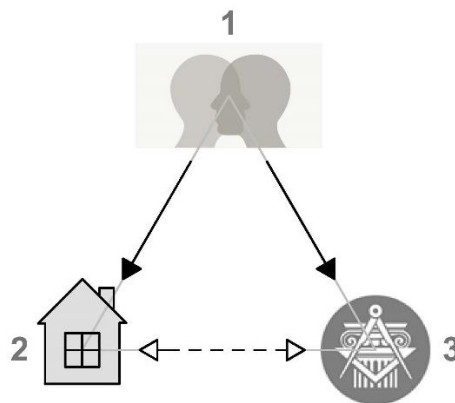
1 Bevezető

Az építészek tevékenységükkel kézzel fogható, tárgyasult végeredmény létrehozására törekednek. Ugyanakkor ezek az objektumok, melyek klasszikus értelemben véve a védelmet szolgálják a külső világ viszonyaitól szemben, a mechanikai védelemnél sokkal összetettebb szerepet töltenek be, használóik sokszínű személyiségek.

Az élő és eleven emberek érzéseit, érzékeléseit nem lehet keretek közé szorítani, erőteljes hatást fejt ki rájuk az épített környezet, amelyben élnek. Ebből a kölcsönhatásból adódik az építészek nehezen számonkérhető, igazi felelőssége. Nem számszerűsíthető, nincsenek mérőszámok, mégis lényegi eleme az építészetnek. Az építészek és a társadalom között feszülő dinamikus viszony alapja: a beleérzőképesség.

A beleérzőképesség – más szóval az empátia – a szociális viszonyokban alakuló személyiség képe, az egyének egymáshoz való viszonyának rendszere, amely az ezredfordulón előtérbe került az egocentrikus, individualista felfogással szemben, amely egyre nagyobb jelentőséggel bír mind a hétköznapokban, mind a szakmagyakorlás és az építészképzés magyar és idegennyelvű képzésében egyaránt. Ez adja a témaválasztás aktualitását.

Az értekezés három fő részből áll:

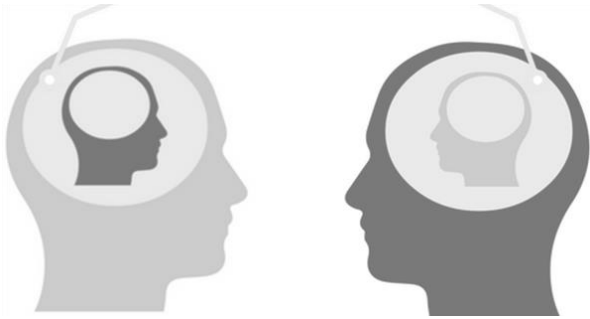
1. Az értekezés felépítése és az egyes részek közötti összefüggések
(1. Empátia; 2. Empátia az építészetben; 3. Empátia az építészet oktatásában)

Az első rész az empátia meghatározását, egyértelműsítését adja meg, bemutatva annak természetét, működését és ismertette annak fejleszhető jellegét és fejlesztési lehetőségeit. A második részben először a művészetek sorában keresem az építészet helyét az empátia szempontjából, az építészet erőteljes vizualitása révén elsősorban a vizuális művészetek között, majd kortárs építészek és épületeik példái keresztül mutatom be az empátia építészeti alkalmazhatóságát. Különös hangsúlyt fektetve az alkotás folyamatában és/vagy a végeredményben tetten érhető empátiára, empatikus folyamatokra. A harmadik részben az empátia építészképzésben betöltött pozitív szerepét, mint hatékonyságot növelő érintkezési formát keresem. Ehhez kapcsolódóan a hallgatók empátiahányados értékeit is felmértem, melynek eredményei nem igazolták reményeimet. Éppen ezért különösen fontosnak tartom az empátiának, mint fejleszhető képesség oktatásban betöltött szerepét.

Az értekezés második és harmadik része egymáshoz lazábban kötődik szerkezetileg, de mindkettő szorosan az első részre épül.

2 Empátia

*'Kicsi gyermekkorom óta próbálgatom beleélni magam mások érzelmi helyzetébe, és egyben megérteni a gondolkodásmódjukat, élményvilágukat, viszonyulások mértjeit és hogyanjait a világhoz és a többi emberhez.'*¹

2. Az empátia

Az empátia az utóbbi évtizedekben került egyre többször a figyelem középpontjába, melyet sokan sokféleképpen értelmeznek. Popper Péter szerint egy mai divatos dolog, amiről mivel állandóan beszélnek, ezért feltételezhetően 'hiánycikk'.² Buda Béla a mindinkább eltűnőfélben lévő empátiát kívánja visszaállítani *'jogaiba, és igényli szerepét a különböző, emberekkel foglalkozó társadalmi gyakorlatokban'*.³ Roman Krznaric az írás-olvasás terjedésére vezeti vissza az empátia gyökereit. Az írásbeliség terjedésével egyidejűleg mind többen értesültek és szembesültek a nélkülözés és a szenvedés hírével, mely felébresztette az emberek érzékenységét és mozgósította szolidáris magatartásukat. Véleménye szerint az első humanitárius segélyszervezet, a Vörös Kereszt ennek nyomán alakult meg a 18. században. Az empátia fejlődésének második szakaszát a nyugati történelemben a jogok kiterjesztésében látja, a II. világháborút követő időszakban. Majd az 1990-es években a neurobiológia kutatási eredményeinek következtében az oktatásban vagy a béketeremtés eszközeként jelent meg a politikában.⁴

Daniel H. Pink az empátiában látja a nyugati világ versenyképességének megőrzését. Szokatlan elméletében kifejti, hogy a 20. századi információs kort a 21. századi ún. konceptuális kor követi, melyben az ún. tudásmunkásokat az alkotók és az együttérzők határozzák meg. *'Az új kor hajtóereje egy másfajta gondolkodásmód és életszemlélet, amely olyan típusú tehetséget, alkalmasságot, fogékonyságot jutalmaz, amit fejlett alkotó (high concept) és kapcsolatteremtő (high touch) képességnek⁵ neveznek. A fejlett alkotóképesség alatt azt értem, hogy képesek vagyunk a lehetőséget felismerni, művészi és érzelmi szépséget teremteni, hihető és megnyerő narratívákat alkotni, és valami újat létrehozni látszólag össze nem tartozó elemekből. A fejlett kapcsolatteremtő képesség pedig azt jelenti, hogy képesek vagyunk másokkal együtt átérezni, megértjük az emberi kapcsolatok, kommunikáció és cselekvések finomságait...'*⁶ Ezek az intuíción alapuló, kreativitást igénylő, a jobb agyféltekét aktivizáló tevékenységek. Az agy bal fele felelős a beszédtevékenységért (értés, olvasás, írás), míg a jobb fele a nem verbális tényezőkért felel, amelyek a beszélő érzelmi állapotára utalnak (pl. hanglejtés, tekintet, arckifejezés). Kreativitásra van szükség abban a korban, ahol a korábbi koroktól eltérően nem a javak szűkössége, hanem a bőség általánosan – társadalmi,

¹ LUX 2009 9.o.

² LUX 2009 23.o.

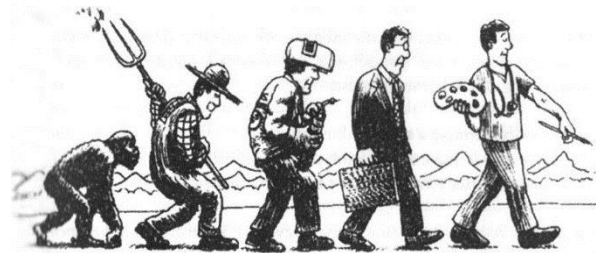
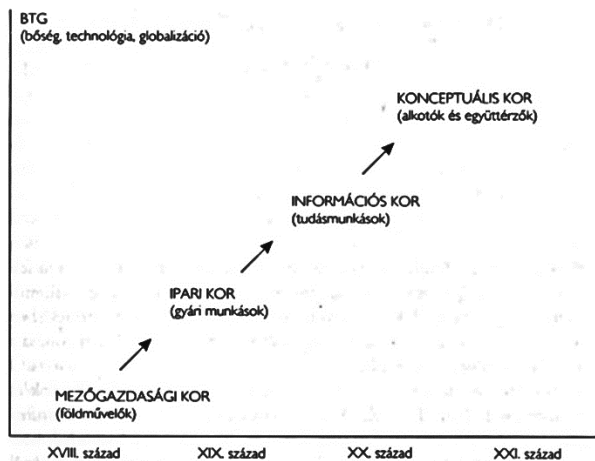
³ BUDA 2009 58.o.

⁴ KRZARNIC 2017 230-260.o.

⁵ PINK 2009 12.o.

⁶ PINK 2009 12.o.

gazdasági és kulturális értelemben egyaránt – elterjedt. Ahol a termékeket nem csak a funkcionalitás és a megfelelő ár, hanem a design is jellemzi, azzal válnak eladhatóvá, az különbözteti meg az egyiket a másiktól. Ezért szükségesek, de már nem elégségesek a bal agyfélteke által vezérelt képességek, mert a jobb agyféltekés tevékenységek hordereje megnőtt. Az új, konceptuális kor az *'alkotóművészek, feltalálók, dizájnerek, a történetmesélők, gondoskodók, vigasztalók, átfogó képben gondolkodók'*⁷ kora. Végül a szerző hat nélkülözhetetlen képességben és tulajdonságban adja meg a konceptuális kor kívánalmait: dizájn, történet, összkép, empátia, játékoság, értelem.⁸

3. Daniel H. Pink elméletének bal féltekés megközelítése

4. Az empátia evolúciója, jobb féltekés megközelítésben

A boldogságért és jólétért⁹ való küzdelmek közepette az egyéni ambíciók és vágyak előtérbe kerülésével, elhatalmasodott és általánosan elfogadottá vált az önzés. Már a 18-19. századtól kezdődően az identitás, az önmegvalósítás jelentősége növekszik, mind az egyén, mind az egyének közötti kapcsolatokban. Mivel az én központi szerephez jut, ezért jelentőssé válik az én elhatárolása a másiktól. Közben az öntudattal és az öngondoskodással egyidejűleg az empátia természetes képessége és a mások iránt mutatott érdeklődés is csökken. Kulcsár Zsuzsanna pszichológus kiemeli, hogy az empátia hiányából adódóan társadalmi kár keletkezik, mivel elmarad a segítségnyújtás, az egymás támogatása és erkölcsi felelősség sincs a másik iránt.¹⁰

Régen a formális magatartási normák és az állandó hagyományok segítették az emberek viselkedését, identitásukat elsősorban a közösségi kapcsolatok határozták meg. Az emberek ma saját identitásukat keresik és ennek mindent – anyagiakat, hírnevet, szabadidőt, lakhatási és étkezési szükségleteit is – képesek alárendelni. Ezért a mai ember számára a másik egyén egyre fontosabbá válik, mert csak így, ahhoz mérve találja meg saját magát. Ezzel megnő a személyes kapcsolatok jelentősége, miközben az elemi szükségleteit ma könnyebben képes kielégíteni. Társadalmi szükségletei – tanulás, értelmes munka, társadalmi státusz, megfelelő életforma kialakítása – ugyanakkor jellemzően udattalanul egybeolvad a jelképes jellegű pszichológiai igényeivel, a mások iránt táplált személyes kapcsolatainak igényével.¹¹

⁷ PINK 2009 11.o.

⁸ PINK 2009 11-14.o., 37-41.o.

⁹ A jólét és a jó élet az anyagi biztonságban keresendő, mely a fogyasztás által teljesedik ki. KRZNARIC 2017 269-270.o.

¹⁰ BUDA 2009 53.o., 269-270.o.

¹¹ BUDA 2009 265.o.

A téma tudományos alapjaival olasz pszichológusok a 19-20. század fordulóján kezdtek el foglalkozni. Vizsgálataik során arra keresték a választ: min múlnak az emberi kapcsolatok? Képes lehet-e valaki beleélni magát a másik helyzetébe vagy sem? Mi van, ha valaki érti, de nem érzi át a másik érzéseit? Így megkülönböztetve az intellektuális és érzelmi beleélést.¹²

Az empátia kutatása az 1970-es években pezsdült fel mind több szakterület bevonásával, eleinte a terapeuták (ld. pszichoanalízis), a pszichológusok, majd az idegtudomány kutatói részvételével. A kutatási terület széleskörű elterjedése¹³ a 2000-es év elejére tehető, ekkorra nyert bizonyítást a modern kori tudományok fontos felfedezése, miszerint az emberi természet része az empátia.¹⁴

Mára az empátia egy szemléletmód szerinti megközelítést jelent és jelentősége már nem csak az orvostudomány előtt ismert, hanem más, az emberekkel közvetlenül, direkt vagy közvetett, indirekt módon foglalkozó szakmák számára is. Az építészet e két kategória mindegyikébe egyaránt besorolható.

2.1 Mi az empátia?

Buda Béla meghatározása szerint *'Az empátia – pszichológiai lényegét illetően – a nemverbális kommunikáció és a metakommunikáció felfogásának és tudatosításának kifinomult és alkalmazott képessége.*¹⁵, melyre eltérő mértékben, de mindenki képes. Theodor Reik pszichoanalitikus megfogalmazásában a 'harmadik fül' az empátia készsége, amely külön érzékszervként képes követni a közlés – tudattalan – mögöttes tartalmát.¹⁶

Az empátia egy összetett pszichológia jelenség, élmény, melynek során figyelmünket mind nagyobb mértékben fordítjuk a másik felé és közben kísérletet teszünk a másik megértésére, a másikban való feloldódásra úgy, hogy ez a teljes folyamat nem tudatosul, azaz automatikusan megy végbe. Ebből adódik, hogy az empátia gyakorolható és fejleszhető képesség. A folyamat az egészen apró részletekig történő érzékeléssel kezdődik, ebből az információ halmazból a személyiség dönti el, mely részek fontosak számára.¹⁷ Az empátia folyamatát Norma D. Feshbach ún. háromtényezős modelljében adta meg. *'1. érzelmi jelzések (affective cues) észlelése a másik kommunikációjában; 2. a másik szerepének felvétele (átvétele); 3. a másik érzelmi állapotának átélése.*¹⁸

Az idők folyamán a nyugati világ kultúráiban a beszéd vált a legfőbb kommunikációs eszközzé, egészen háttérbe szorítva a nem verbális kommunikáció jelentőségét. A kettő közötti különbség, hogy a beszéd mögött mindig van közlési szándék. Az üzenet egyezményes jelrendszer segítségével fejthető meg, megértésében pedig tudatosság van jelen. A nem verbális kommunikációra mindennek az ellentéte igaz: nem szándékos a közlés, nincsen egyezményes jelrendszer és megértése általában nem tudatos, egyedül irányultsága van. A kibernetika hatására a nem verbális kommunikáció a visszacsatolás (feedback) eszközével ellenőrizhetővé vált. Az érzelmek – köztük az empátia – visszacsatolására szükség van, ennek hiányában önszabályozásában károsodik, ezért az empátia alkalmas arra, hogy lemérjük rajta

¹² LUX 2009 23-25.o.

¹³ Mára már az empátiával foglalkoznak például a filozófia, a biológia, a nyelvtudomány és a társadalomtudományok.

¹⁴ KRZARNIC 2017 14.o.

¹⁵ BUDA 2006 50.o.

¹⁶ BUDA 2006 257.o.

¹⁷ BUDA 2006 66-67.o.

¹⁸ BUDA 2006 100.o.

a másik emberre gyakorolt hatásunkat és így képesek vagyunk megfelelni a másik igényeinek, aki ezáltal tud úgy viselkedni, ahogyan mi szeretnénk.¹⁹

A neurobiológia szempontjából az anya-gyerek viszony rendkívüli jelentőséggel bír a lelki fejlődés során. A gyerek elsősorban anyjától igényel pszichobiológiai ingereket, ezt igazolja a mosolyválasz vagy az anyjához kötődő ragaszkodása. Kommunikációjukban a tekintet, a mozgás, az érintés és a hangok jelentőségteljesek. A köztük lévő empátiás kommunikáció kétirányú (ún. duálunió), ezért a kommunikációban fellépő zavarok, melyek nagy része az anya személyiségéből fakad, illetve kiválthatja a szülők ellentmondásos kommunikációs viselkedése is, a gyerek későbbi pszichológiai fejlődését károsíthatják.²⁰

Az empátia tehát odafigyelést igényel, melyre rá kell szánni az időt és jellemzően az egész embert kell megérteni. *'Az empátiás úton szerzett ismeretek segítségével alkalmazkodni lehet a másikkal, könnyebb vele érzelmi kapcsolatba lépni, el lehet kerülni a konfliktusokat vele.'*²¹

2.2 Az empátia és beleérzés fogalmának kialakulása

A beleérzésen alapuló építészeti című értekezés címe más szóval kifejezve: Az empátián alapuló építészeti címet is viselhetné. A különbség a beleérzés és az empátia szavakban rejlik.²² A beleérzés jelentése a német 'Einfühlung' kifejezésből származik, melyet az angol 'empathy'²³ szó alapján 1897-ben²⁴ Edward B. Titchener, amerikai pszichológus alkotott meg Theodor Lipps német filozófus munkájának fordítása során, az 'Einfühlung' – beleérzés – kifejezésére.

A beleérzés, a beleélés népszerűsítése a 19-20. században élt Theodor Lipps német filozófus nevéhez fűződik, aki az esztétikai élmény – a művészeti alkotások és a természeti csodák – nem racionális, hanem érzelmi hatásainak képességét és lélektani folyamatát fejezte ki vele. Az alkotások alkalmasak voltak az empátia lelki folyamatainak azonosítására, mivel azok az embert és annak világát ábrázolták. Az alkotás, mint rögzített összetett mondanivaló indirekt módon foglalja magában az alkotóhoz fűződő viszonyát.²⁵

Hamarosan a pszichológia a mimikrirel kapcsolatban kezdte el használni a kifejezést. Az empátia klasszikus esete – az azonosulástól kiindulva az utánzásokon keresztül elért empátia – , amikor a közönség arckifejezésében, mozdulataiban felveszi az előadó (pl. a szónok, a sportoló) gesztusait. Vagyis az empátia megvalósulhat szavak nélkül, apró gesztusok és mozdulatok révén is, azonban feltétele az a társas szituáció, amelyben a közvetlen kommunikációs viszony kialakul.²⁶

A szó definíció jellegű meghatározását többen, hasonló módon adták meg:

Alfred Adler:

¹⁹ BUDA 2006 70.o., 267.o.

²⁰ BUDA 2006 123.o., 266-267.o.

²¹ BUDA 2006 264.o.

²² Buda Béla (orvos, pszichológus, pszichiáter, addiktológus) szerint a beleérzés kifejezés nem tükrözi az empátia fogalma mögött rejlő elméletet, mely kifejezőbb.

²³ A szó maga az ógörög 'empathia' (jelentése: szenvedély, szenvedés) szóból származik. KRZNNARIC 2017 44.o.

²⁴ Máshol 1909-es év szerepel ugyanerre vonatkozóan. KRZNNARIC 2017 44.o.

²⁵ BUDA 2006 11-16.o.

²⁶ KRZNNARIC 2017 44-45.o.

*'empatizálni annyit jelent, mint látni a másik ember szemével, hallani a másik ember fülével és érezni a másik szíve szerint.'*²⁷

Otto Fenichel:

*'...azonosulás a másik emberrel, majd annak tudatosítása, hogy az azonosulás során mit érzünk, és annak nyomán következtetés arra, hogy a másik mit érez.'*²⁸

Popper Péter:

*'Az azonosulni tudást a másik ember belső történéseivel nevezzük empátiának, ami egy ideál.'*²⁹

Lux Elvira:

*'Az empátia lényege, hogy van, aki a másikat érti és érzi is, van, aki érti, de nem érzi, van, aki érzi, de nem érti, és olyan is akad, aki se nem érti, se nem érzi. ... A kölcsönösség valóban ideális lenne: „értem és érzem”, két ember között is, de ez nem minden esetben lehetséges.'*³⁰

Roman Krznic:

*'az empátia annak művészete, hogy **beleéljük magunkat a másik helyébe, megértjük** az érzéseit, a szemléletmódját, **majd az így megszerzett tudás alapján cselekszünk**'*³¹.

Simon Baron-Cohen:

*'Az empátia mások érzelmeinek és gondolatainak azonosítására, rájuk megfelelő érzelmekkel való reagálásra serkentő hajtóerő. Az empátia nem pusztán azt jelenti, hogy hidegen végiggondoljuk, hogy ki mit érezhet vagy gondolhat (ezt a műveletet sokszor elmeolvasásnak nevezik) – ugyanis erre még a pszichopáták is képesek. Akkor érzünk együtt, azaz empatizálunk másokkal, ha érzelmeik a megfelelő érzelmi reakciókat váltják ki belőlünk. Az empátia segítségével jobban megértjük a többi embert, be tudjuk jósolni viselkedésüket, rájuk tudunk hangolódni érzelmileg, azaz képesek vagyunk rezonálni érzéseikre.'*³²

Buda Béla:

*'...az empátia a személyiség olyan képessége, amelynek segítségével **a másik emberrel való közvetlen kommunikációs kapcsolat** során az ember **bele tudja élni magát** a másik lelkiállapotába. Ennek a beleélésnek a nyomán **meg tud érezni és érteni a másikban olyan emóciókat, indítékokat és törekvéseket, amelyeket az szavakban direkt módon nem fejez ki**, és amelyek a társas érintkezés szituációjából nem következnek törvényszerűen. A megértés és megézés fő eszköze az, hogy az empátia révén a saját személyiségben felidéződnek a másik érzelmei és különféle feszültségei. Ezt úgy is ki lehet fejezni, hogy a személyiség beleéli, mintegy a másikba vetíti önmagát.'*³³

2.3 Empátiához hasonló jelenségek és nem empatikus folyamatok

A **szimpátia**, melynek során gyakorlatilag ugyanazok a kommunikációs folyamatok mennek végbe, mint az empátia során, azonban mégsem igényel olyan intenzív jelenlétet, nem kell hozzá különösebb érdeklődés és szándék, a szimpátia akaratlanul, magától is létrejöhet a

²⁷ Alfred Adler osztrák származású orvos, pszichiáter, aki az 1930-as években vizsgálta az empátia fogalmát, az idézet egy 19. századi angol szövegből származik. BUDA 2006 11.o.

²⁸ Otto Fenichel osztrák származású orvos, pszichoanalitikus. BUDA 2006 100.o.

²⁹ LUX 2009 26.o.

³⁰ LUX 2009 15.o.

³¹ Roman Krznic ausztrál filozófus. KRZNIC 2017 10.o.

³² Simon Baron-Cohen angol klinikai pszichológus. COHEN 2006 14.o.

³³ BUDA 2006 39.o.

kommunikáció során. A szimpátia az én határok megtartásával valósul meg. Elegendő a másik érzelmeit kiváltó okot megérteni. A szimpátia kialakulását megkönnyíti a projekció, ugyanúgy, mint ahogyan az ismerősök érzelmeit is könnyebb érzékelni. Ezért lehetséges, hogy aki irányába negatív érzéseket táplálunk (pl. haragszunk rá), azzal nehezebben szimpatizálunk. Tudatosan – akár védelmi céllal – ki tudjuk vonni magunkat a szimpátia hatása alól.

Az ún. **érzelmi átragadás**, melynek folyamán szintén nem tudatos az érzelem átterjedése. Nagyon gyorsan is végbe mehet, pl. pánik esetén. Az érzelmi átragadás eredménye az ásítás, a köhögés, a krákogás, a mosoly és esetenként a nevetés. Így a gyerek utánzásában – pl. az utánzáson alapuló, imitációs játékokban és ilyen a személyiségfejlődés folyamata, melyek mind a szociális tanulás részei – is jelentősége lehet. Ez a fajta utánzás akadálytalanabban megy végbe, ha én határainkat nem védelmezzük annyira és hagyjuk magunkat a helyzetben feloldódni. A civilizáltabb társadalmakban az érzelmi átragadás jelenségének szerepe kisebb a természeti népekhez képest. Ezért feltételezhető, hogy az emberek természetes adottsága egymásra hangoltságuk és nyitottságuk. Ez később, a felnőttkorban és az individualizált társadalmakban kisebb szerephez jut. Az érzelmi átragadás a nemverbális kommunikáció egyik megjelenési formája.

Az **azonosulás, azonosítás** képessége a szociális tanulás fontos része. A gyerek önmagát azonosítja, majd azt a viselkedésében megjeleníti. Ez látszódnak akár utánzásnak, imitációnak. A gyerek növekedésével az azonosulás képességének mértéke csökken – ahogy az én határok kialakulnak – és helyébe az empátia képessége lép. Az azonosulás és az empátia folyamatai nem azonosak, de sok a hasonlóság közöttük.³⁴

Nem tekinthető empátiás folyamatnak az ún. **szociális helyzetismeret**. Ennek során feltételezések alapján valószínűsíthető a másik viselkedése, mely egy logikai következtetés eredménye. Ilyenkor az értelem akadályozza az empátia megvalósulását, az empátia helyébe szabályok, valószínűségi minták lépnek, ezért nem jut érvényre az egyedi, a sajátos. Ugyanakkor mégis mozgósíthatja az empátiát, ha a másokra való figyelem mellett a logikai sablonokat igyekszünk egyéni jelentéssel felruházni. Ekkor a megértés már megközelíti az empátiást és a másik iránt tanúsított figyelem visszajelzéseiből képet kaphatunk a saját empátiánkról.

Szintén nem empátia a **projekció** sem, amely a társadalmi helyzetismereten alapszik. Ebben az esetben gyakorlatilag saját gondolkodásunkat, érzelmi hozzáállásunkat vetítjük a másikba, így az ő egyedi, sajátos mivolta szintén nem jut érvényre. Ha a saját indíttatásától és értékrendszerétől egészen távolinak érzi a másik magatartását, akkor az teljesen érthetlenné is válik. A projekció folyamata lényegét tekintve az empátia ellentettje.³⁵

2.4 Nemek szerepe az empátiában

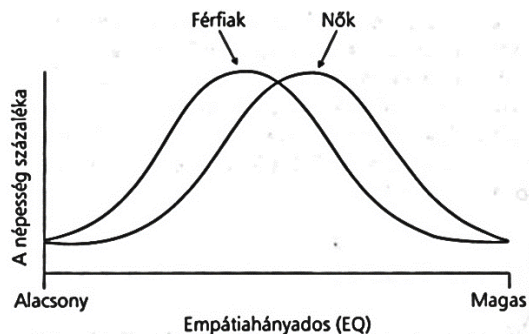
A férfiak és a nők agyi működése eltéréseket mutat. Egyik sem jelent jobb vagy rosszabb működést a másikhoz képest. A biológiai nemek nem feltétlenül esnek egybe az empátia szempontjából megkülönböztethető ún. férfi illetve női aggyal. Az előbbi a rendszerező, elemző, a dolgok működését és a mögöttes szabályokat kereső agytípus.³⁶ (A rendszert működtető szabályok ismeretében meghatározhatóvá válik a rendszer egésze és világossá

³⁴ BUDA 2006 53-59.o.

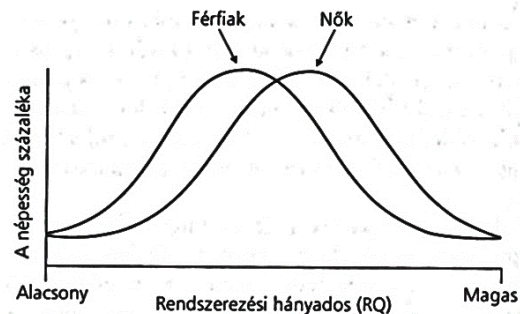
³⁵ BUDA 2006 42-45.o., 292.o.

³⁶ A szabályokat a bemenet-művelet-kimenet hármasa jellemzi. COHEN 2006 85.o.

válk mit fog a rendszer csinálni. Mindez feltételezi, hogy a szabályok elvileg megadhatók.³⁷⁾ Az utóbbi, a női agy az empatikus, az érzelmekkel többlet foglalkozó, érzékenyebb.

5. Férfiak és nők pontszámai az empátiaskálán

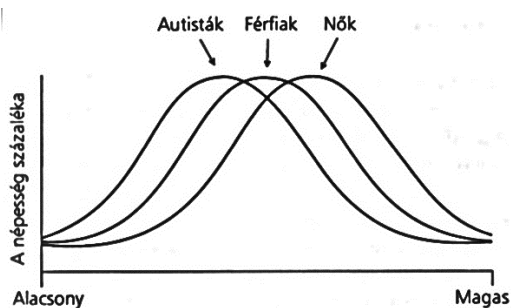

6. Férfiak és nők pontszámai az rendszerezési skálán

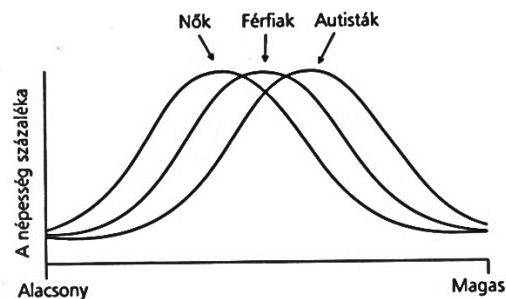
Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a rendszerező agy ne rendelkezne bizonyos empátias képességekkel és fordítva, hogy az empatikus agy ne lenne képes a rendszerezésre. Az elnevezések a kettő közötti dominanciára utalnak. Vagyis az ún. női agy jellemzője a jobb empátias képesség a rendszerezéshez képest ($E > R$), az ún. férfi agyé pedig a jobb rendszerező képesség az empátiaéhoz képest ($R > E$). Elképzelhető az olyan kiegyensúlyozott agy típus, melyben a rendszerező és empátias képesség azonos mértékben jut érvényre ($R = E$).

Ritka esetben fordul elő az ún. szélsőséges férfiaggal rendelkező, ekkor a rendszerezés mértéke túlzó az empátias készséghez képest ($R \gg E$) és ennek a fordítottja a szélsőséges női agy, mely esetben az empátias készséghez minimális rendszerező képesség párosul ($E \gg R$).³⁸

A szélsőséges férfiaggal rendelkezők, a túlságosan rendszerezők az Asperger-szindrómával vagy autizmussal élők.³⁹

7. Férfiak, nők és autisták EQ pontszámai

8. Férfiak, nők és autisták RQ pontszámai

A szélsőséges női agy létezésére csak a szélsőséges férfi agy létezéséből lehet következtetni. Nem kézzel fogható, nehezen tetten érhető, gyakorlatilag a 'szuperempátia' esetének tekinthető. Az szélsőséges férfi agy a fent nevezett betegségeken keresztül diagnosztizált, melyek a társas helyzetek kezelésében, lereagálásában okoznak nehézségeket. A szélsőséges női agy esetében pontosan az interakciók során tud kibontakozni az empátia képessége. Az is elképzelhető, hogy a túlzott empátia egyáltalán nem is jelent komoly hátrányt a hétköznapokra nézve. Számukra sokkal inkább a rendszerező gondolkodásmódot igénylő mechanizmusok okoznak gondot (így pl. a reáltantárgyak az iskolában), a társadalom

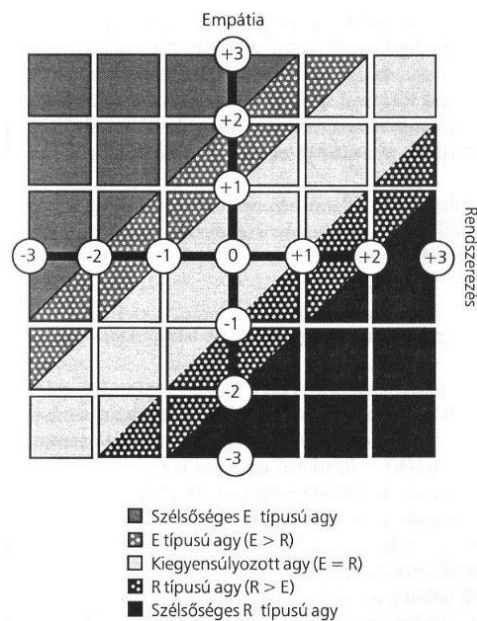
³⁷ COHEN 2006 86.o.

³⁸ COHEN 2006 13-22.o.

³⁹ Cohen szerint, ha az empátiát 'elmeolvasásnak' tekintjük, akkor az autizmust nevezhetjük 'elmevakságnak'. COHEN 2006 177.o.

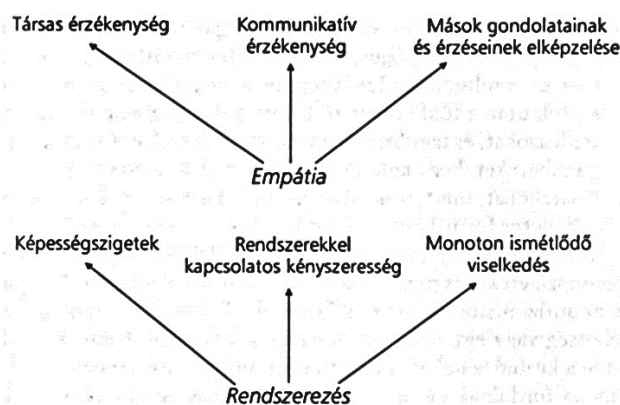
általánosan jól tolerálja ezen képesség hiányát (pl. egy műszaki cikk meghibásodása esetén egyszerűen csak kihívja a szerelőt).

Az első három kategória valamelyikébe tartozik a népesség nagyjából 95%-a, szélsőséges férfi ill. női aggyal rendelkezők aránya körülbelül 2,5-2,5%.⁴⁰

9. A férfi és a női agy modellje és szélsőségeik. A tengelyeken az átlagtól való eltérések láthatók.

Annak ellenére, hogy a fentiekben a férfi és a női agy különbségeire tértem ki, a különbözőségek nem vonják maguk után, hogy a két nem vagy a két eltérő agytypussal rendelkezők ne lennének képesek egymás megértésére vagy ne tudnának egymással kommunikálni.

10. Mit magyaráz meg az empátia és rendszerezés?

A társadalom számára mindkét agytypusra szükség van. Bizonyos szakmák a női-, bizonyos szakmák a férfi aggyal rendelkezőknek kedvez. Az előbbi csoportba tartoznak többek között az ápolók, a gondozók, a szociális munkások, a terapeuták, a tanácsadók és a tanítók. Az utóbbiba sorolhatók a különféle mérnökök, tudósok, szerelők, programozók. Kiegyensúlyozott agy típusú kíván az orvoslás, a cégvezetés vagy például az építészet. *'A kiegyensúlyozott aggyal rendelkező emberek lehetnek még csodálatos építészek, akik nemcsak az épületeket értik meg, hanem a klienseik elvárásait is, és figyelembe veszik azoknak az embereknek a*

⁴⁰ COHEN 2006 172-182.o.; 217-219.o.

szükségeit és érzéseit, akik később majd az általuk tervezett térben fognak élni.⁴¹ A szélsőséges női agyat általában jobban elfogadja a társadalom, mint a szélsőséges férfiagyat. Számukra teljes kiteljesedési területet jelent a technológiai és a tudományos világ.⁴²

Az intelligencia kérdésében összességében nincsen különbség férfiak és nők között, azonban annak mintázatában már igen. Annak ellenére, hogy látszólag az IQ tesztek a rendszerező férfi agynak tűnnek kedvezőbbnek, őket tartják intelligensebbnek. Ugyan az ilyen IQ tesztekben a nem verbális (ún. performancia) részei kedvezőbbek a rendszerező gondolkodásúaknak, mégis a nyelvi képességekre építő részek viszont az empatikusan gondolkodóknak jelentenek előnyt.⁴³

Érdekes megvizsgálni, hogy az építészeti tanulmányokhoz szükséges felvételik (matematika, fizika) mennyire a férfiagynak kedvezhetnek.⁴⁴ A fenti idézet tükrében márpedig a női agy nyújtotta empatikus előnyökre is szükség van az építészeti szakmában.

Mára a Műszaki Egyetem Építésmérnöki Karára felvett hallgatók között egyértelmű női dominancia alakult ki. Ezzel összefüggésben érdemes volna megvizsgálni, hogy a jelentkezők és felvett hallgatók arányában mutatkozik-e eltérés, vagyis a felvételi eljárás jellege befolyásolja-e a végül felvett hallgatók nemi megoszlását.⁴⁵

2.5 Fejleszthető-e az empátia képessége?

*'Az empátia képessége tehát az idegrendszerileg egészséges ember veleszületett képessége, de működése, kibontakozása általában a személyiségfejlődési folyamat, az átélt élmények, emberi hatások függvénye.'*⁴⁶

Heinz Kohut pszichoanalitikus szerint empátiára mindenki fejlődésének korai szakaszában szükség van, mert ezáltal válik képessé érzelmi és pszichofiziológiai igényeinek felfogására és alakul ki a válasz reagálás képessége. Azonban, ha az anya empátiás képessége hiányos vagy zaklatott, akkor ettől a gyerek olyan hiányt szenved el és válik maga is zaklatottá, mely a 'normális' fejlődését hátráltatja.⁴⁷

René Spitz osztrák-amerikai pszichoanalitikus, az anya-gyerek kapcsolat egyik első kutatója, kisgyerekeknél vizsgálta az érzelmek és a társas hajlam fejlődését, különösen annak együttérző (affektív) vonatkozását. Megdöbbentő kutatása⁴⁸ kimutatta, hogy a másik iránt táplált ragaszkodás, a túlélés szempontjából, legalább olyan fontos, mint a táplálék vagy a hajlék. Ezt később John Bowlby angol pszichiáter kötődéseméletével magyarázta. Egy gyerek korai kapcsolata anyjához vagy az őt ellátó legfontosabb személyhez mind érzelmi, mind értelmi fejlődése tekintetében meghatározó jelentőségű. Ha a gyerek első életévében nincsen olyan személy, aki megfelelően érzelmeket táplál irányába, az további boldogságát veszélyezteti és mentális egészségét károsítja. Ebben az időszakban kezdi megtanulni az

⁴¹ COHEN 2006 234.o.

⁴² COHEN 2006 234-235.o.

⁴³ COHEN 2006 232-233.o.

⁴⁴ A rajz- és alkalmassági felvételi ebből a szempontból nem tűnik relevánsnak.

⁴⁵ A szakma általános elnöiesedésének okai nem tartoznak szorosan véve a kutatási témához, ezért arra nem kívánok a továbbiakban kitérni.

⁴⁶ BUDA 2006 139.o.

⁴⁷ BUDA 2006 23.o.

⁴⁸ Egy árvaház jól táplált, megfelelő körülmények között élő gyermekeit és egy börtön rosszabb körülményei között nevelt árvaház lakóit vizsgálta. Az előbbi helyen a gondozók csak a legszükségesebb fizikai-érzelmi kapcsolatot tartották fent a gyerekekkel. Sőt, a baktériumok terjedésének megakadályozására kiságyaikat még lepedőkkel is elválasztották. A börtön árvaházában az elítélt anyák minden nap találkozhattak és játszhattak saját gyerekeikkel. A vizsgálat eredménye szerint az első árvaházban a gyerekek több mint 1/3-a meghalt két éves korára, míg az utóbbiban senki sem.

emberi kommunikáció alapjait, az arckifejezések jelentését, az érzelmek beazonosítását, saját érzelmeinek szabályozását. A biztonságos kötődés hiányában később viselkedési zavarok jelentkezhetnek. Sue Gerhardt angol pszichoterapeuta megfogalmazása szerint *'minden emberi lény születésétől fogva érzelmi kötődésre vágyik, egy olyan védelmező felnőtt gyengédségére, aki egy hullámhosszon van vele, és reagál az igényeire'*⁴⁹. Bowlby további kutatásaiban két pontot emelt ki. Az egyik: biztonságos kötődés hiányában az empátia és az arra való képesség kialakulása gátolt, így a másokkal való érzelmi kapcsolat létesítése is, mely az együttérző (affektív) empátia alapja. A másik: a gyermekek érzelmi képességei, így az empátia vonatkozásában is, példán keresztül történik, vagyis, ha mi magunk is empatikusak vagyunk.⁵⁰

Az empátia készsége az emberi élet folyamán változó mértékben érhető tetten. Gyerekkorban természetesen van jelen, serdülőkorban rejtett módon működik, majd általánosan csökken. Felnőttkorban még könnyen feléleszthető, időskorban – ha addig nem használták – nem aktivizálható. Az empátia nem csak időben, de területileg is eltéréseket mutat. Az egyes kultúrák között nagy különbségek lehetnek. A nyugati társadalmaktól távol, ahol a racionális gondolkodásnak nincsen akkora szerepe, sokkal természetesebb módon van jelen, az empátiás megértés könnyebben megy végbe az emberek közötti interakciókban.⁵¹ A nyugati világ kommunikációja a verbalitás köré épül fel, ezért ott az a csatorna válik az érzelmi állapotok legfőbb közvetítőjévé, valamint a nemverbális jelek értelmezéséhez járul hozzá.⁵² Az empátiás képesség határainak kiterjesztésére, a meghatározó gyerekkori hatások ellenére később is van lehetőség. A megszokások ugyan megnehezítik a folyamatot, de a korábbi bizonytalan kötődés által létrejött korlátok leküzdhetőek (pl. szerepjátékok segítségével). Átlagos esetben, kortól függetlenül a mások érzéseire és tapasztalataira való tudatos odafigyelés fejleszti az empátiás képességet, elsősorban a nézőpontváltó (kognitív) képességet, mivel az agy rugalmasan képes alakulni az ilyen irányú ingerekre. Ebben a kérdésben is – az élet más területeihez hasonlóan – a rugalmasság mértéke fiatal korban nagyobb, idősebb korban kisebb.

Érdekes kísérletnek számít az 1995-ben Kanadában Mary Gordon által létrehozott 'Empátia gyökerei' elnevezésű program, iskolai tantárgy. A foglalkozások során a 8 és 12 év közötti fiatalok elé egy csecsemőt tesznek, akinek érzelmi reakcióinak változásait figyelik meg az egyes alkalmak során. Majd később művészeti és drámafoglalkozásokon a csecsemőn megfigyelt reakciókból kiindulva próbálják megérteni társaikat és környezetüket. A program eredményeként a gyermekek kevésbé durvákká váltak, nőtt bennük az együttműködési hajlandóság és jellemzően javultak a közvetlen környezetükkel való kapcsolataik. Gordon szerint a program sikeressége a tapasztalat által megszerzett tanulásban keresendő. Az empátia – és annak oktatása – fontos eleme az érzelmi intelligenciának, segíti a társadalmi felelősségvállalás kialakulását.⁵³

⁴⁹ KRZNDARIC 2017 51.o.

⁵⁰ KRZNDARIC 2017 49-52.o.

⁵¹ BUDA 2006 50.o.

⁵² BUDA 2006 137.o.

⁵³ KRZNDARIC 2017 65-72.o., 251.o.

Az empátia iskolai oktatása Finnországban kezdődött el még az 1980-as években, de az 1990-es években terjedt el. A kanadai 'Empátia gyökerei' elnevezésű programot aztán bevezették többek között Új-Zélandon, Németországban és Skóciában is. 2005-ben Nagy-Britanniában a 'Tanulás szociális és érzelmi aspektusa' címen vezették be az empátia és más érzelmi képességek (pl. öntudatosság, érzelmek kezelése) fejlesztését. Magyarországon a 2012/13-as tanév óta a középiskolás gyerekek kötelező 50 órás közösségi szolgálata keretében nyílik lehetőség a diákok empátiás képességének fejlesztésére.

11. Az 'Empátia gyökerei' elnevezésű programban a kisgyerek tölti be a tanár szerepét.

Az empátikus gondolkodásmód feltételezi a folyamatos empátikus megközelítést. Mint fejleszthető képességet, gondolkodásunk rendszere határozza meg azt, hogyan látjuk, érzékeljük és éljük meg a világot.

A nyugati világ gondolkodásmódját az individualista felfogás hatja át. Az iskolai rendszer az egyéni teljesítményt többre tartja, mint a hatékony együttműködést. A munkahelyeken az anyagi ösztönzésbe vetett hit is ezt bizonyítja, hiába bizonyosodott be már korábban, hogy a pénz önmagában nem jó ösztönző. Az egyéni boldogulás a saját jólét és egyéni célok megvalósításán keresztül kerül megítélésre, a közösségi és társadalmi szempontok háttérbe szorulása mellett. Az empátia legalább annyira fontos része a mindennapi életnek, mint az önérték.⁵⁴

Az empátia személyiségünk nagyon fontos és meghatározó eleme, de nem állandó. Az egyes helyzetektől, az abban résztvevő személyektől – pontosabban a hozzájuk fűződő viszonyunktól –, egyéni állapotunktól, élményeinktől, (élet-)tapasztalatainktól és élethelyzetünktől függ. Így a tapasztalati úton szerzett információk a korábbi ismeretek sorába épülnek be. Az empátiához szükség van gazdag emberi kapcsolatokra, melyek az azonosság és a különbözőség felismerése, valamint tudatosítása révén lehetőséget adnak az empátia alkalmazására.

Az empátia készség fejlesztésének legfőbb módszerei közé tartoznak az önfejlesztő, a helyzetgyakorlatokra épülő játékok ('Mit tenne az én helyemben?', amikor az interakciós partner helyébe kerül a másik), ugyanis az instrukciók hatására a meglévő, de rejtett empátiás képesség készséggé tud alakulni és végül a gyakorlatban is fejlődik. Az egyéni módszerekben az élmények feldolgozásakor valósul meg a fejlődés. A csoportos módszerek⁵⁵ is jól fejlesztik az empátiás képességet, előnye az élő interakciós helyzetek nagy száma, mely fejleszti az interperszonális érzékenységet, ezáltal a csoport tagjai visszajelzéseken át igazolják egymásnak a másik hatását.⁵⁶

2.6 Az empátia kiteljesedését gátló tényezők

Az empátia segít az emberi kapcsolatokban való eligazodásban. Segít egy másik, új szemszögből látni a világot és ezen keresztül saját életünket, illetve mások életét. Azonban ennek zavartalan működését alapvetően módosíthatják társadalmi és politikai tényezők, úgy, mint az előítélet, a tekintély, a távolság és a tagadás.

⁵⁴ KRZARNIC 2017 72-74.o.

⁵⁵ Ún. tréningcsoportokban alkalmazzák. A tréningcsoport egészséges embereket igyekszik fejleszteni. (A pszichoanalízissel szemben, ahol terápiáról, betegről és gyógyításról van szó.) A tréningek során csak egyes szám első személyben szabad beszélni, ezzel csoporton belül elkerülhetővé válik a személyeskedés és a sértődés.

⁵⁶ BUDA 2006 292-297.o.

Az **előítéleteket** sztereotípiák határozzák meg, ezek alapján vagyunk képesek véleményyt formálni a valóság figyelmen kívül hagyásával. Az egyén, az egyéni karakter és az egyéni körülmények nem játszanak szerepet az ítéletalkotásban, ez viszont könnyen tévedésekhez és helyzetek félreértéséhez vezet. Malcolm Gladwell szerint a kimondott, tudatosan képviselt hozzáállásunk szöges ellentétben állhat a tudattalannal. A sztereotípiák végső soron a közönyt okozzák.

*'Bárcsak helyet cserélhetnénk másokkal, hogy lássuk, mi hogyan viselkednénk a helyükben! Talán ráébrednénk, milyen igazságtalan is a hátrányos megkülönböztetés, és milyen tragikusan embertelen az előítélet minden fajtája.'*⁵⁷ – írja Howard John Griffin amerikai író Néger voltam Afrikában⁵⁸ című könyvében.

Az empátia útját állja – csökkenti mértékét és akadályozza – a **tekintély**, amely a hatalomnak, a nagyobbak, az erősebbnek való behódolást jelenti és magába foglalja az engedelmességet. Könnyen tekintélyelvűvé válhat maga a személyiség is, ha a kellemetlen helyzetekkel nem akar szembesülni.⁵⁹

Az amerikai Stanley Milgram sokat vitatott szociálpszichológiai kísérletében áramütéssel büntették a pontatlanul válaszolókat, ahol a tanár szerepében – akinek a szavait kellett a tanulóknak elismételni – a kísérleti alanyok áramütéssel büntették a tanulókat. Ha a tanuló szenvedéseit látva elbizonytalanodott a tanár a büntetés végrehajtása során, akkor a kísérletvezető *'Fontos, hogy pontosan kövesse az utasításokat.'* vagy *'Nincs más választása, muszáj folytatnia.'* mondatokkal igyekezett őt befolyásolni.⁶⁰ Az eredeti kísérletben végül az esetek 2/3-ában a tekintélynek való megfelelés miatt az empátikus megfontolás nem tudott érvényre jutni. Más körülmények között ugyanez az arány lecsökkent a felére vagy akár az 1/3-ára, a többiek a kísérletet félbeszakították. Mivel az engedelmesség nem az ember természetes veleszületett tulajdonsága, az emberi cselekedeteket sokkal inkább a körülmények és a kulturális beágyazottság határozza meg. Már kisgyerekkorban a szocializációs folyamatok elsajátítása során megtanítják mindenkinek hogyan engedelmességen adott helyzetben az empátikus reakcióval szemben is.

*'Az elmúlt évszázadok társadalmi szerkezeteiben az emberi kapcsolatokban nagyon sok volt az egyenlőtlen, tekintélyelvűre épített viszonyforma, a társadalmi szabályozás bőven élt a tekintély viselkedésszabályozó eszközével. ... Mindez ma megszűnőben van, és a régi, ún. irracionális tekintély helyett ma csak annak van tekintélye – és ezt racionális tekintélynek nevezik -, aki bizonyította vagy bizonyítani tudja képességbeli, tudásbeli vagy más, az interakciós partner szempontjából értékesnek számító képességét.'*⁶¹

Az empátia gátja a **távolság**, a térbeli és időbeni értelemben vett távolság. Korunk telekommunikációs eszközeinek segítségével, az információáramlás számára a távolság leküzdhető akadállyá változott, míg az empátia terjedését mégsem segítette. A földrajzilag és időben távol eső események kevésbé mozgósítják empátias képességeinket, szemben a hozzánk közel történetekkel. Az empátia tekintetében a családtagokhoz és a közvetlen környezetéhez kötődik mindenki. Ezek szerint az emberek erkölcsi érzéke sugarasan, a központból távolodva, gyengülő intenzitással bír.

⁵⁷ KRZNRIC 2017 125.o.

⁵⁸ Eredeti címe: Black Like Me.

⁵⁹ BUDA 2006 147.o.

⁶⁰ KRZNRIC 2017 81-84.o.

⁶¹ BUDA 2006 220-221.o.

A **tagadás** az elzárkózást, a hátat fordítást jelenti. Amikor az empatikus kiégés megjelenik, amikor valamiről már nem bír, tud az egyén tudomást venni. A tagadás hátterében a tudomásul nem vétel áll, mert megjelenik a felelősség, vagy a szégyen, illetve a bűntudat érzése. A tagadással egészen egyszerűen 'csak' felmenti magát az egyén és nem vesz tudomást a körülötte történő dolgokról, ezzel megnyugtatta empatikus énjét és a helyzetek passzív szemlélőjévé válik.

Az empátia fejlesztésének elengedhetetlen része az imént tárgyalt, az empátia kibontakozását gátló négy akadály – előítélet, tekintély, távolság, tagadás – ismerete és felismerése, valamint azok gátló mivoltának kiiktatása. Roman Krznaric filozófus véleménye szerint ezek a kultúra, a társadalom és a politika által generált mesterséges akadályok és nem az emberi természet természetes velejárói. Az egyén szabadon dönthet arról, hogy ezeket elfogadja-e vagy ezeken felülkerekedik és empatikusabb módon él.⁶² A másik felé történő érdeklődést ugyanis csökkenti a félelem, a szorongás és a további hasonló negatív érzelmek által kiváltott befelé fordulás is.⁶³

2.7 A tapasztalatszerzés jelentősége az empátia fejlesztésében

Önmagunk és mások megismerésének legjobb módszere a tapasztalatszerzés. John Dewey amerikai filozófus szerint a valódi tudáshoz tapasztalati úton jutunk hozzá. A szándékos empátia fejlesztés alappillére a fejlesztés tényére való hajlandóság.

A szándékos tapasztalatszerzés a helyzetgyakorlatokhoz hasonlóan lehet társadalmi, vallási, munkaköri, foglalkozási szerepcserékből adódó is. Ilyen empatikus élményekre, tapasztalatokra tehetünk szert pl. az ismert láthatatlan kiállítás keretein belül, ahol az empatikus élményekbe kóstolhatunk bele. A német ötletgazda – Andreas Heinecke – eredeti szándéka szerint a kiállítás társadalmi problémákra keresett válaszokat. A tapasztalatszerzés további formái közé tartozik, amikor valaki a másik bőrébe bújva, álruhában próbálja ki annak életét.

Egy másik, egészen szokatlan ötlet, az empátia múzeum létrehozása volt. A Roman Krznaric empátiakutató nevéhez fűződő kezdeményezés, a láthatatlan kiállítás mintájára segít a látogatónak empátiát igénylő helyzetekbe csöppenni. Az elképzelés szerint lépten-nyomon a hétköznapitól eltérő helyzeteket vagy helyenként inkább csak a dolgok mögé bepillantást engedő szituációkat mutatnak be. Emellett Krznaric létrehozta az ún. digitális empátia könyvtárat⁶⁴, amely egyszerre szórakoztató és fejlesztő műveket szolgáltat.⁶⁵

A fejlett nyugati világban a tapasztalatszerzés másik, ma oly divatos formája az önkéntesség⁶⁶. Az önkéntes munkák jellemzően az elesett – szegény vagy más módon kiszolgáltatottakkal, kirekesztettel – való azonosulásról szól.

2.8 Az empátia fejlesztésének lehetőségei

Az empátia fejlesztését legegyszerűbben beszélgetések – verbális kommunikáció – által lehet megvalósítani, melyben a beszélgetéshez való hozzáállást Roman Krznaric az alábbi hat

⁶² KRZARNIC 2017 75-90.o.

⁶³ BUDA 2006 150.o.

⁶⁴ www.empathylibrary.com (2018.06.28.)

⁶⁵ KRZARNIC 2017 118-130.o., 272-280.o.

⁶⁶ A fiatalok körében igen népszerű, a közös jó érdekében végzett anyagi ellenszolgáltatás nélküli tevékenység. Az angol terminológia szerint gap year-nek nevezik azt az időszakot, amikor valaki a tanulmányait megszakítva önkéntes munkát vállal. Az önkéntes munka segít a fiataloknak a világhoz és önmagukhoz való viszonyulásuk kialakításában, újraértékelésében.

szempontban határozta meg: érdeklődés, figyelem, álarcok levetése, a másikkal való törődés, az alkotó szellem és a bátorság. Ezek a szempontok nem tekinthetők technikáknak vagy eszközöknek. Az empátikus társalgás kifinomultságot, kreativitást, az egyén saját személyiségét és természetességét igényli. (A feszélyezett és mesterkelt társalgás kerülendő.) Az empátikus társalgás az egyedi stílusnak, az egyediségnek enged teret, nem követi a szabályszerűséget.

A társalgás alapjának az egészséges kíváncsiságnak, az **érdeklődés**nek kell lennie. Richard Sennet szociológus meglátása, hogy az empátiára tekinthetnénk úgy is, mint *'a kíváncsi érzésre, hogy milyen lehet másnak lenni'*⁶⁷. A romlatlan kíváncsiság megtestesítői a gyerekek. Danilo Dolci olasz pedagógus és társadalmi aktivista véleménye szerint: *'A gyerekek tele vannak élettél, kíváncsiak és érzékenyek, a felnőtté válás pedig valójában az érzéketlenné válás folyamata.'*⁶⁸ Ezért a feladat az egykor birtokolt kíváncsiság újra felélesztése, ami akkor fog igazán jól működni, ha a féltékenységet és/vagy az irigységet sikerül félre tenni. A kíváncsiság segít az emberek megértésében és lehetőséget ad a másoktól való tanulásra. Az érdeklődéshez nem szükséges ítéletalkotás.

A **figyelem** része a hallgatás, mint az odaadó figyelem kifejezője, valamint a másik által elmondottak tartalmának elismertlése. Szélsőséges – de létező – esetben lehet szó empátikusan túltelítettség állapotáról, amikor túlságosan beleéli magát valaki a másik érzéseibe, illetve időben hosszantartó empátia esetében. Ezekben az esetekben a személyiség védekező funkciói lépnek működésbe, hogy fenntartsa én határait és elegendő ideje legyen az érzelmek feldolgozására, ehhez ki kell szakadni a terhelő közegből, majd feltöltődve visszatérni a munkához. A túltelítettség elsősorban azoknál fordul elő, akik munkájuk során gyakran szembesülnek szélsőséges érzelmi helyzetekkel, például a tartósan beteg gyerekeket ápolók, egyes pszichológusok vagy humanitárius szervezetek terepen dolgozó munkatársai.⁶⁹

Az **álarcok levetése** az érzelmek kimutatását segíti, ennek hiányában nem lehet empátikus kapcsolatot kialakítani, ahol a kölcsönösség is alapvetően fontos. A beszélgetés, a kommunikáció is ezt a kölcsönösséget feltételezi. Álarcok levetése nélkül a társalgás hiteltelenné válik. Az őszinte, hiteles viselkedés⁷⁰ a másik számára egyszerűbb és ezért természetesebb módon alakul ki az interakció, ami ösztönzően hat a kommunikáció létrejöttére. Az álarcok levetését korunk és társadalmunk a sebezhetőséggel teszi egyenlővé, így megfosztva az egyént a tapasztalatszerzéstől. Azonban a sebezhetőséghez társuló szégyenérzet szertefoszlik, ha gondolatainkat van kivel megosztani és arra a másik empátiával reagál.

A **másikkal való törődés** szempontja a mindennapi önzés áldozatává válik. A beszélgetés nem csupán egy eszköz mások befolyásolására, uralkodás kifejezésére, amely manipulálásra szolgál, hanem a társalgás művészete. Ugyan az ún. empátiamarketing az üzleti élet területén hangsúlyozza az empátia jelentőségét, ezekben az esetekben lényegében az 'úgy érződik

⁶⁷ KRZNNARIC 2017 153.o.

⁶⁸ KRZNNARIC 2017 154-155.o.

⁶⁹ A személyiség a negatív érzelmek átvételének – az ún. empátiás distressz – elkerülésére valósítja meg az ún. empátiás aggodalmat, amely csak látszólag empátia, mert a probléma érzelmi felfogása nem történik meg. BUDA 2006 115.o.

⁷⁰ Az őszinte, hiteles viselkedést a szaknyelv kongruens viselkedésnek nevezi.

mintha odafigyelnének' szintjén reked meg az empátia és az csupán csak eszközként jelenik meg a cél, a nagyobb profit elérése érdekében. Még akkor is, ha az a fogyasztói igényekre, vágyakra hivatkozik és próbálja a fogyasztók gondolatainak és érzéseinek megértését. Ez esetben az empátia kiüresedik, morális tartalma elveszik.

Egy beszélgetés során ezért fontos, hogy az egyén kitarson eredeti szándéka mellett és ne hagyja, hogy önző szempontjai jussanak érvényre. Az igazán empátikus ember a beszélgetés ideje alatt igyekszik a másokra figyelni, az ő érdeklődésére koncentrálni.

A társalgás **kreativitást** – alkotó szellemet – igényel. A kreativitás lényege, hogy a különbözőségek által egy új dolog jöjjön létre (nem az egyik és nem a másik). Theodor Zeldin megfogalmazása: *'Amikor két elme találkozik, nemcsak tényeket osztanak meg egymással, hanem átalakítják, újra formálják a hallottakat, eltérő következtetéseket vonnak le belőlük, és ezáltal új gondolatmenetek születnek. ... Az ember akkor lehet elégedett egy beszélgetéssel, ha közben valami olyasmit fogalmaz meg, amit előtte még soha.'*⁷¹ Egy beszélgetéshez tehát az empátikus magatartás megköveteli a fenti kreatív szellemű hozzáállást. A felszínes csevegések világa helyett az egyénnek a számára érdekes és fontos témákban kell elmerülnie. Azok, akik elégedettek az életükkel és boldognak mondhatók, azok nagyobb részben folytatnak tartalmas beszélgetéseket és kisebb hányadban vesznek részt felszínes társalgásban. A beszélgetés tartalmas mivolta már a társalgás elején eldőlt, a rutin kérdésekkel indított diskurzus könnyen beragad. Az egyén személyiségéhez illeszkedő vagy ún. nyitott kérdésekkel kezdett társalgás gördülékenyebb és lehetőséget ad egy izgalmas és felejthetetlen beszélgetésre.

A valódi **bátorság** az előző öt pont végrehajtásához való bátorság. Bátorság kell egy beszélgetés kezdeményezéséhez, a kreativitáshoz, az egyén saját szempontjaival szemben mások szempontjainak előtérbe helyezéséhez, az álarc elhagyásához és a mások felé történő odaforduláshoz egyaránt.

Más vélekedés szerint, mivel a beszélgetésnek jellemzően több résztvevője van, ezért nem elegendő másokkal, hanem az egyénnek saját magával is empátikusnak kell lennie. Ez az elgondolás viszont elrugaszkodik az empátia lényegétől, mert az lényegéből fakadóan nem befelé fordulásról szól, sokkal inkább a kifelé irányáról.⁷²

Az ókori görögök *philautia* szava – jelentése önszeretet – sokkal árnyaltabban írja le az egyén önmagához való viszonyát. *'...amennyiben az ember szereti önmagát és bízik önmagában, az olyan kiapadhatatlan forrását képezi a belső erőnek és önismeretnek, amihez bátran nyúlhatunk, ha törődni akarunk másokkal'*⁷³.

Tehát az önvizsgálat, önmagunk felülvizsgálata, az önkritika része az empátiás folyamatoknak. Erre a legtöbb ember képtelen, mivel az szorongást, feszültséget és más negatív érzéseket generál. Ezért az emberek többségének az empátia alkalmazása már ezen a ponton ellehetetlenül.⁷⁴

⁷¹ KRZNNARIC 2017 182-183.o.

⁷² KRZNNARIC 2017 150-190.o.

⁷³ KRZNNARIC 2017 189.o.

⁷⁴ BUDA 2006 298-300.o.

2.9 Zárógondolatok az empátiáról

Az empátia során a hangsúly a másik nézőpontjára, illetve vonatkoztatási rendszerére kerül (akkor és ott), ahol a legfontosabb annak pontos megértése. Tulajdonképpen egy pozitív érintkezési forma a társas viszonyokban. Az empátia része a másik iránti feltétel nélküli elfogadásnak és tiszteletnek. Mert empatikusan akkor vagyunk képesek a másikat megközelíteni, ha egyenrangú félként fogadjuk el őt. Ez tudatosságot igényel, különösen akkor, ha ez a szemlélet még nem megy magától.

Az empátia fontos része a metakommunikáció felfogása és értelmezése, megértése. Dekódolás hiányában, mint kontrollálatlan helyzet szorongást kelt és a bizonytalan következmények miatt félelem alakul ki.

Életünket az interakciók sűrűsége jellemzi, melyeket a formális viselkedési szabályok szabnak meg, de ekkor a racionalitás, illetve a verbális közlések sebessége nem hagyják kibontakozni az empátiát. A másik iránt tanúsított versengés-vetélytárs hozzáállásból eredően pedig bizalmatlanság keletkezik. A végső soron így kialakuló távolság csökkentése az empátia révén lehetséges. A másik irányába történő odafordulás és az iránta való érdeklődés társadalmi haszonnal jár, mert csökkenti a fizikai erőszakot és verbális bántalmazást egyaránt.

A fejezet végén az építészetre vonatkozóan fogalmazom meg az empatikus építészet mibenlétét az empátia általános természetére alapján. Ez a meghatározás jelenti a továbbiakban a vizsgálódás alapját.

Az empatikus építészet, az emberek fizikai-szellemi igényeire választ adó azon épületek összességét foglalja magába, ahol az alkotói megközelítésben – függetlenül attól, hogy az alkotó az emberekkel direkt vagy indirekt módon kerül kapcsolatba – az empatikus hozzáállás megvalósul vagy a végeredményben tetten érhető. (1. tézis)

3 Empátia az építészetben

*'People are the basis every piece of work...'*⁷⁵ (Diébédo Francis Kéré)

Az építészetben az empátia alkalmas annak kifejezésére, hogy az egyes egyének fontosak, igényeik figyelembevételére megtörténik, törődnek velük. De az emberek közötti viszonyok mindig újratermelik a problémás helyzeteket. Ilyen esetekben a megértés vezet el a megoldáshoz és az empátia lehet a verbális félreértések egyértelműsítésének eszköze. A mai fiatalok empátiás képessége jobb, mint a korábbi generációké volt, mivel a társadalmi elvárások és szabályozók kevésbé kötöttek. Így a tekintélyelvű hagyományokat az emberi kapcsolatok demokratizálódása jellemzi.⁷⁶

*'Az empátia révén szerzett benyomások, megismerések tudatossága különösen akkor fontos, ha az empátiát segítő kapcsolatokban, emberekkel való foglalkozásban alkalmazzuk.'*⁷⁷

Az emberek érzékenysége, az empátián keresztül juttatható érvényre az építészetben, amely ugyanakkor a másik irányból jó lehetőség az építészeti kommunikációra.

Az építészet minden korban az embereket szolgálja, nem öncélú. Sajátos jellege a mérnöki racionalitás és a művészi szabadság egyensúlyából következik. A mérnöki attitűd és az empátia látszólag egymásnak ellentmond, de az építészetben talán nem is e kettő viszonyában keresendő az empátia érvényesülése. Sokkal inkább a művészeti vonatkozásában, ami már sokkal alkalmasabb az emberi érzések kifejezésére és az azokra történő reflektálásra. Ezért a továbbiakban röviden a művészetek és az empátia viszonyát vizsgálom meg.

3.1 Az empátia és a művészetek

George Eliot⁷⁸ angol regényíró a művészetek fontosságát abban látja, hogy *'A művészet áll legközelebb az élethez. Kitágítja tapasztalásunk határait, és olyan emberekkel is kapcsolatba hoz, akik nem tagjai személyes környezetünknek.'*⁷⁹

A művészetek alkalmasak arra, hogy a szemlélőt elrepítsék egy képzeletbeli utazásra, bepillantást nyerve az övétől teljesen eltérő világba, melyek empatikus cselekedetekre készíthetik őket. Ugyan a művészetekből 'csak' közvetett módon szerezhethünk tapasztalatokat, mégis képesek az empatikus képesség felélesztésére.

A művészetek sokrétűsége okán elengedhetetlen a művészetek legszűkítése a vizuális műfajokra. A nem vizuális műfajokra, mint például az irodalomra kisebb hangsúlyt fektetve, el nem vitatva jelentőségüket.

A fotóművészetek. Vizualitásuk által egyszerű, gyors és közérthető formában képesek egy pillanat alatt hatni. Képesek a valóság naturalisztikus bemutatására, így az egyén képzelőerejére kevésbé van szükség, empatikus képességére viszont annál inkább. Az 1970-es években a fotóesztéták a képek hatásait megkérdőjelezték. Susan Sontag véleménye szerint a sok szenvedés és nyomor, amelyet a képek közvetítenek, elveszítik hatásukat, többszöri alkalommal látva azokat, megdöbbenő erejük csökken, ezáltal a lelkiismeretre kevésbé hatnak, ilyenek lehetnek például a társadalmi igazságtalanságokat, természeti katasztrófák pusztításait bemutató képek. Az ilyen képek a szemlélőkben telítettséget, fásultságot okoznak, a döbbenet kiváltáshoz a továbbiakban pedig egyre háborzongatóbb

⁷⁵ KERE 2017

⁷⁶ BUDA 2006 146-147.o.

⁷⁷ BUDA 2006 41.o.

⁷⁸ 19. századi regényíró. Valódi neve: Mary Anne Evans.

⁷⁹ KRZARNIC 2017 210.o.

képek szükségesek, mind témájában, mind a képek művészi megkompozitáltságát illetően. A képek lényegükből fakadóan bizonyos hatás kiváltására jönnek létre. Hatásuk jellemzően kettős: empatikus vagy tagadó. Tehát a fénykép és a fotóművészet képes fejleszteni a vizuális intelligenciát és mint ilyen az empátiára nevelés hatékony eszköze.⁸⁰

Színház és filmművészet. Mindkettő sűríti az időt. A film a térrel is szabadon rendelkezik, a proxemikai⁸¹ távolságot is képes átlépni a közelítés-távolítás eszközével, valamint hangsúlyok adhatóak a metakommunikációs elemeknek a fények és más hatások által. A film magával ragadja a nézőt, akinél erős érzelmi rezonancia jelentkezik, azonban közvetlenül empátia ritkán bontakozik ki. Az énhatárok beolvadnak a filmélménybe, amely a film végén lassan áll vissza. A látottak hatása elfoglalja a néző gondolkodását és csak a feldolgozás során alakulnak ki valódi empátiás folyamatok. Ezzel a késleltetett hatással válik a film jó empátia fejlesztővé, különösen a fiataloknál.⁸²

Az online világ a fentiekkel ellentétben kétirányú kommunikációt tesz lehetővé. Azt gondolhatnánk, hogy a távolságok leküzdésével egyidejűleg a digitális technológia 'empátia alkalmazásokat' is létrehozott a 21. században. A valóság azonban az, hogy nem hogy nem jöttek létre, de az egyén személyiségére gyakorolt hatása is erőteljesen negatív. A közösségi oldalak skatulyái az egyéni, az egyedi ellen hatnak. Egyszerűsítései segítik a közös pontok megtalálását másokkal, de az összetett személyiség kifejezésére alkalmatlanok. Az egyszerűsödő üzenetváltások – különös tekintettel például a válaszpanelekre – a felszínesség irányába tolnak el. A számítógépes játékok jutalmazó rendszeréhez hasonlóan az ismerősök, a követők és a like-ok számában mért teljesítmény számít. Ezek a mutatók már önmagukban kizárják az empátia jelenlétét. A mennyiség beelőzi a minőséget. A felgyorsult digitális világ a figyelmet is felszínesebbé alakítja, miközben az empátia mélységet igényel. Az egyén, számára fontos csoportok tagjává válhat, ahol információhoz juthat. A digitális világ nem alkalmas gondolatok és érzések, az emberi kapcsolatok – empátia mélységű – ápolására. A digitalizáció nagy hibája, hogy kialakul az egyén online és offline személyisége, azaz a virtuális és a valóságos. A személytelenség okán a virtuális én bármilyen lehet, az arcatlanság pedig teret enged a gátlástalanságnak is. Könnyen narcisztikus személyiségjegyeket mutat a digitális én, mikor a like-ok begyűjtése érdekében a profilját 'szépíti'. A jelenlegi egoista, én központú, narcisztikus személyiségjegyeket felvirágoztató helyzet tükrében csak remélni lehet, hogy a digitális eszközök fejlődése magával hozza egyszer az empátiát támogató újításokat. Ebben a pillanatban a legtöbb, amit az egyén tehet, ha kritikával és fenntartásokkal kezeli a digitalizáció vívmányait.⁸³

A művészeti alkotásokra alapvetően azért van szükség, mert aktivizálják az empatikus képzelőerőt. Buda Béla megkülönbözteti a művészi alkotás, mint létrehozás és a befogadás folyamatait. Állítása szerint az előbbi esetében lényegtelen hatása van az empátiának, a befogadás során azonban annál inkább, amely feltételezi az aktivitást és így a felszínes összefüggéseknél mélyebbre vezet. A befogadás sajátos jellemzője az idő tényezője, mert nem pillanatnyi élményt nyújt, a befogadónak lehetősége van meghosszabbítani vagy megismételni azt.⁸⁴

⁸⁰ KRZNNARIC 2017 201-208.o.

⁸¹ Proxemika, azaz távolságtartás az interakciókban alkalmas a bizalmas, a személyes, a társasági és a nyilvános távolságok megkülönböztetésére.

⁸² BUDA 2006 277-279.o.

⁸³ KRZNNARIC 2017 215-227.o.

⁸⁴ BUDA 2006 273.o.

Az eddigiekben a művészetek kifejezőerejéről volt szó, ahol a művészi szabadságfok teljes volt. Ugyanakkor az alkalmazott művészetek ilyen jellegű szabadságfoka már korlátosabb. A grafikusoknál, a megrendelésre készülő festményeknél, szobroknál vagy az építészeti alkotásokban tükröződik a megrendelői elvárás. A szakirodalom hiányosságának tekintem, hogy a szabad (autonóm) művészeti ágak csoportjára vonatkozóan tartalmaz megállapításokat, úgy mint irodalom, festészet, szobrászat, színművészet, filmművészet, zene és tömegkommunikáció (ez utóbbi elsősorban művészet közvetítő szerepére való tekintettel). Az alkalmazott művészetek ágának vizsgálatára nem tér ki, az a tudományterület szürke foltját jelenti. Már a zeneművészetet is egy sajátos, nehezen kezelhető ágnak nevezi. Az építészetet, az építőművészetet meg sem nevezi, nem is tekinti művészeti ágnak. A továbbiakban ezért azt vizsgálom meg, hogy az építészet miben lehet azonos és miben tér el a klasszikus értelemben vett művészeti ágaktól.

A fentiek értelmében az alkotás, létrehozás során jelentéktelen az empátia szerepe, amely folyamat során az alkotó szubjektív módon saját élményeiből merítkezve alkot. Ilyenkor, annak ellenére, hogy az alkotó tudja, hogy műve másoknak szól, mégis az elérendő, illetve elérhető hatás kevésbé tudatos. Ezért lehetséges, hogy aztán a szemlélő nem érti és ezért nem is becsüli meg az alkotást. Az építészetben a gyönyörködtetésen és elgondolkodtatáson túl olyan funkcionális igényeket is ki kell elégíteni, melyet nem hagyhat figyelmen kívül a megrendelő vagy az épület használója sem. Egy épület sosem válhat önmagában az építész önmegvalósító törekvéseinek objektumává. Ezen a kapcsolódási ponton juthat érvényre az empátia az építészetben, ahol az alkotói folyamatban a szintetizáló tevékenység részeként jelenik meg.

Buda a leendő néző szempontjait is szem előtt tartó színpad- és film rendezés vonatkozásában megállapítja: *'Az empátia elsősorban az olyan művészetekben kap szerepet, amelyekben sok ember közreműködésére van szükség, vagy pedig emberek instrukcióját igénylő viselkedésbeli teljesítmény áll a középpontban.'*⁸⁵ Még akkor is, ha végül saját élményeit és gondolatait hozza is felszínre a rendező. (Ebben az összefüggésben a színházi, illetve filmrendezőként az építész értendő.)

Így arra a megállapításra jutottam, hogy **az alkalmazott művészetek – mint az építészet – alkotói folyamatainak része az empátia, mert abban nem önmagában az alkotó az egyetlen résztvevő. Az alkotás, mint tárgy, a használókra van empátia fejlesztő hatással. (2. tézis)**

A fenti megállapítás fordítva is igaz. A szemlélő vagy az építészetben az épület használói is empátiával kell, hogy közelítsenek az alkotáshoz. Az építészet esetében az alkotás nem csupán egy tárgy, mert tartalommal bír, így a szemlélő, használó számára gyakorlatilag műélvezetet biztosít. A műélvezet, művészeti élmények, mint ilyen empátia fejlesztő hatással bírnak, ez adja meg a művészetek létjogosultságát az empátia tudományában. Ugyan feltételez bizonyos előzetes ismereteket és megközelítési módot, de a művészetekhez ez a fajta megközelítés tanulható, gyakorolható. A művész, az alkotó így tudja kifejezni önmagát, amelyet talán hagyományosan vagy más módon nem is lenne képes, ezzel együtt a műélvező felismeri az alkotás mögött az embert.⁸⁶ A folyamat intenzív élményt nyújt, egyben a szocializációs folyamatok fontos része.

A művészetek nyújtják a legélvezetesebb, legszórakoztatóbb módját az empátia elsajátításának. A szemlélő átérzi, megérti *'az alkotás, a kifejezés nehézségeit, kínjait,*

⁸⁵ BUDA 2006 273-274.o.

⁸⁶ BUDA 2006 276.o.

örömeit.⁸⁷ Miközben a különböző művészeti ágak más-más kommunikációs csatornákat használva, más-más módon képesek hatásukat kifejteni.

Az építészet vizualitása révén fejti ki hatását. A megépült épületek olvashatóak, érezhetőek. Az alkotóknak reagálniuk kell a használók megfogalmazott vagy meg nem fogalmazott igényeire, vágyaira, szükségleteire. Másképp megfogalmazva: *'... abból indulunk ki, hogy a világról alkotott képünk nem az egyetlen vagy nem az igazi, és hogy mások felfogása és érzelmei is számítanak.*⁸⁸

A következőkben négy építész példáján keresztül fogom bemutatni azt, hogy az építészet a gyakorlatban is képes érvényre juttatni az empátiát. Ehhez a kortárs építészetből Diébédo Francis Kéré, Alejandro Aravena, Emmanuelle Moureaux és Alberto Campo Baeza munkásságát választottam. Választásom során szándékos volt, hogy a világ különböző pontjain tevékenykedő építészeket válasszak, szándékos volt választásomban, hogy egy építész más kultúrában is képes lehet-e erre a megközelítésre és szándékosan igyekeztem választásomban életkor szerint is valamennyi szórást mutatni.

Példáimban egyszer a szociális érzékenység, másszor a környezettudatosság, illetve a színek által, vagy éppen az emberek – ritkán jól megfogalmazott – belső igényein keresztül érvényre juttatott empátia érhető tetten.

Az eltérő építész személyiségek lehetőséget adnak a széleskörű vizsgálatra, ahogyan az empatikus építészet közönsége is a sokszínű emberek összessége.

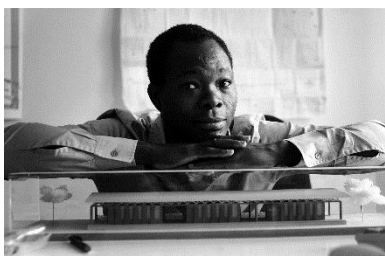
A rész befejezéseként idézem Alejandro Aravena gondolatait: *'Definitív módon az építészet közösségi tett. Ellentétben egy szobrásszal, aki reggel felkel és úgy dönt, hogy szobrot készít és meg is csinálja, én nem ébredek fel reggel azzal a hihetetlen vággyal, hogy irodaházat tervezek. Valakinek szüksége kell, hogy legyen rá. Az építészet a szükségleteknek, a vágyaknak és önmagadon kívüli erőknek kifejezője, legyen az egy kormány, egy magánszemély vagy egy közösség. Az épületed nem a saját épületed. A legjobb dolog, ami egy épülettel történhet, hogy a saját életét éli. Te mindössze csak meg fogod tervezni az épület kezdeteit és aztán senki sem tudja hol fog befejeződni. Tehát felejtse el a kontrollt.'*⁸⁹

⁸⁷ BUDA 2006 276.o.

⁸⁸ BARON 2006 37.o.

⁸⁹ ARAVENA 2016-6 (saját fordítás)

3.2 Diébédo Francis Kéré

12.

*'Architecture is much more than art. And it is by far more than just building buildings... Architecture makes people proud, simply proud. And that can generate a lot of energy.'*⁹⁰

A Burkina Faso-i⁹¹ származású, Németországban – Berlinben – élő építész felelősségteljes építészeti magatartása a helyi közösség számára reálisan elérhető épületeket eredményez. Diébédo Francis Kéré 1965-ben született a nyugat-afrikai kis faluban, Gando-ban. (Gando mintegy 185 km-re fekszik Burkina Faso fővárosától Ouagadougou-tól, a falunak 3000 lakosa van.) A család elsőszülött fia volt, akit apja azzal a céllal iskoláztatott, hogy később tudásával az otthon maradottakat segítse. Tanulmányait a távoli⁹², Tenkodogo-i iskolában végezte 1978-ig, majd asztalos tanulmányokat kezdett. 1985-ben egy ösztöndíjjal Németországban asztalostanárnak tanult, 1990-1995 között esti gimnáziumba járt Berlinben, ahol 1995-2004 között építészeti tanulmányokat folytatott a Műszaki Egyetemen. 2005-ben pedig megalapította saját építészirodáját Berlinben.⁹³

Még tanulmányai befejezése előtt felmerült benne a szülőfalujában felépítendő általános iskola gondolata. Ötletével Peter Herrle professzorhoz⁹⁴ fordult segítségért és hetente konzultálva egy nyár alatt körvonalazódott az egyszerű iskola képe. Az ott folytatott munka értékét a résztvevők empatikus hozzáállása adta, miszerint nem a modern nyugati világ elképzelését kívánták a távoli kis afrikai falu életében megvalósítani, hanem a nyugati iskola igyekezett megérteni a távoli világ gondolkodásmódját és abba illeszthető megoldást találni.⁹⁵

Az iskola tervezése többértékes feladat volt. Egyfelől az iskola értelmezése miatt, amely a jövőt jelenti, a remény helye, a változás sikerének mutatója és egyben az oktatás diadalának szimbóluma.⁹⁶ Másfelől az iskolának a fenntarthatóság, a klimatikus viszonyok és a közösség bevonásának figyelembevételével kellett megvalósulnia. A trópusi éghajlaton az akár 45 °C-os száraz hőség és az özvízszerű esőzések ellen egyaránt védelmet jelentő épületre volt szükség.⁹⁷ A korábbi iskola falai nem voltak elég ellenállóak, ezért időről időre felújításra, újjáépítésre szorult.⁹⁸ A helyi igényeknek és anyagi lehetőségeknek megfelelő megoldás, azonban hosszú távon drága és munkaigényes. Ezért Diébédo Francis Kéré építészeti

⁹⁰ WAGNER 2014

⁹¹ Burkina Faso: agrárország: a lakosság 90 %-a él a földművelésből és gyapottermesztésből (2015); GDP/fő: 1.900 USD (2017); 64 %-os írástudatlanság (nők: 70,7%, férfiak: 57%; 2015); társadalma fiatal, a lakosság 44,88%-a 14 év alatti, az 55 év felettiek aránya mindössze 5,63%. (2015).

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2004rank.html> (2018.12.04.)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2103.html> (2018.12.04.)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uv.html> (2018.12.04.)

⁹² 13 km-re szülőfalujától.

⁹³ KÉRE 2013; LEPIK 2010 33.o.; LEPIK 2016 34.o., 188-191.o.

⁹⁴ <http://habitat-unit.de/en/team/peter-herrle/> (2018.12.04.)

⁹⁵ LEPIK 2016 64-68.o., 190.o.

⁹⁶ LEPIK 2016 65.o.

⁹⁷ KÉRE 2013

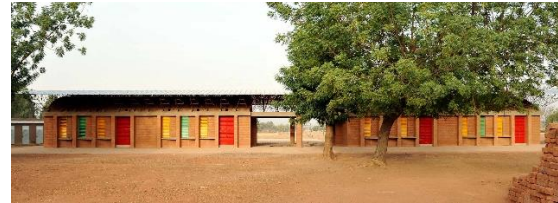
⁹⁸ LEPIK 2010 33.o.

megoldásaiban ötvözi a hagyományos építészeti anyagokat a mai mérnöki megoldásokkal. A világ egyik legszegényebb országa⁹⁹ számára a fejlődést az építészet terén egyértelműen csak olyan lehetőségek jelenthetik, melyek – a megvalósulás teljes folyamatára nézve – nem igényelnek a helyben fellelhető anyagokon, a helyi emberek fizikai munkaerején és tudásán kívül lényegében semmi többet. A helyi emberek bevonása az építési folyamatba közösségépítő szerepet kap, mivel az együttműködés révén erősödik a közösség összetartóereje, a közös célért végzett munka, valamint az építés során megtanult tudás a helyieket büszkeséggel tölti el, erőteljes kötődést alakít ki az épületek iránt. Különösen fontos mindez egy olyan országban, ahol a lakosság közel fele a szegénységi minimum alatt él, ahol a teljes energiaigényt import formájában fedezik (ezért szóba sem jöhet energiaigényes rendszerek alkalmazása), ahol nincsen ivóvíz hálózat és ahol nincsenek burkolt közlekedési utak.¹⁰⁰

Diébédo Francis Kéré építészeti megoldásainak célja a helyben reálisan megvalósítható modern technológiák felhasználásával, a helyi hagyományos karakterét fenntartó építészet létrehozása. A fejlődésben ez adja a történelmi kontinuitást. Tanulmányaival egy időben létrehozott egy alapítványt (1998), hogy finanszírozni tudja a 3 tantermes Gando-i általános iskola építését (2001). Az iskola elsimerését mi sem bizonyítja jobban, mint a diákok létszámának drasztikus növekedése, mely egyben annak a jele is, hogy az épület maga sokkal többet jelent egy iskolánál a helyi közösség életében. A helyből elszármazott, majd később visszatért építész példája a helyiek oktatásba vetett hitét növelte, felismerték annak jelentőségét. Így az eleinte 120 diákkal működő iskolába 2016-ra már 844 diák járt, és 3 tanár helyett már 9 tanított az iskolában. A növekedési igények miatt vált szükségessé az általános iskola bővítése (2008) további 4 teremmel.¹⁰¹

13. Iskola, Gando

14. Iskola bővítése, Gando

De az iskola nem egy önmagában álló elképzelés volt, hozzá funkcionálisan szorosan kapcsolódóan a tanárok háza (2004) 4 lakóegységgel és a könyvtár (2010-) együttesen egy kis oktatási campust alkotnak. A telepítés formája illik a környék bokortanyás szerkezetű elrendezéséhez.

15. Tanárok háza, Gando

16. Iskola könyvtára, Gando

⁹⁹ A világ országainak sorában a 210. helyen Burkina Faso GDP-je 1.900 USD; összehasonlításképpen 68. helyen Magyarország GDP-je 29.500 USD; legszegényebb ország 229. helyen Burundi 700 USD) a 2017-es adatok alapján. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2004rank.html> (2018.12.04.)

¹⁰⁰ Az országnak mindössze 15%-a ellátott elektromos árammal. Gando-ban például egyáltalán nincsen elektromos áram. KÉRE 2010 33.o.; KÉRE 2013; <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uv.html>

¹⁰¹ KÉRE 2010 33-34.o., KÉRE 2016 34-36.o., 44-45.o., 190.o.

Az iskolától kissé távolabb áll a Songtaaba női központ (2011-), ahol akár 300 nő tanulhat, kaphat földművelési tanácsokat és tárolhatnak terményeket, valamint a Gando-i műterem (2013-). Az általános iskolához közelebb került a középiskola épületegyüttese 5 épülettömbben 12 tanteremmel, előadóteremmel, könyvtárral és kiszolgáló épülettel.¹⁰²

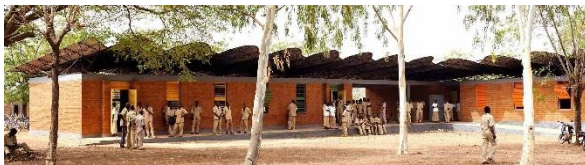

17. Női központ, Songtaaba

18. Műterem, Gando

Az általános iskolát Burkina Faso-ban – azonos elvek mentén – további épületek követték: középiskola Dano-ban (2007),¹⁰³ kulturális-oktatói ún. Opera Falu Laongo-ban (2010-),¹⁰⁴ Egészségügyi és Szociális Fejlődés Központja Laongo-ban (2014),¹⁰⁵ Sebészeti Klinika és Egészségügyi Központ Léo-ban (2014),¹⁰⁶ Lycée Schorge Középiskola Koudougou-ban (2016)¹⁰⁷, Noomdo Árvaház (2016)¹⁰⁸.

19. Középiskola, Dano

20. Opera falu, Laongo

¹⁰² KÉRE 2016 28-63.o.

¹⁰³ 'L' alakú épület 3 tanteremmel, egy számítógépteremmel és irodai helyiségekkel. KÉRE 2016 74-77.o.

¹⁰⁴ Elrendezése a további növekedést lehetővé teszi, az afrikai hagyományokat követő spirális elrendezésben. Középen a Fesztivál Színház, nyugati oldala felől 2 iskolaépület 8 tanteremmel, dél-kelet felől egészségközpont, észak-nyugatról sportpályákkal és a középpont körül rendezett formában elszórtan 20 kisebb egység, melyekben műhely, irodai, raktári, az iskolai étkezdei, lakó és vendégház funkciók kaptak helyet. KÉRE 2016 78-85.o.

¹⁰⁵ Az épület az ún. Opera Falu része. Az intézmény a helyieknek nyújt egészségügyi és orvosi ellátást. Az épület Kéré más épületeitől eltérően nem lineáris elrendezést követ, hanem centrálisat. A központi terület köré szerveződő 3 egység közül kettőhöz tartozik félátrium, a megfelelő klimatikus viszonyok eléréséhez. Az egyszerű és szerény épület a helyi népi építészethez áll közel, mégis eleven és játékos a megjelenése, nem hasonlít a szokásos egészségügyi épületekre. KÉRE 2016 86-89.o.

¹⁰⁶ Az intézmény a nyugat-afrikai ország déli felében biztosít egészségügyi ellátást és egyben nemzetközi sebészeti missziók központjaként is működik. A klinika szobái 10 épületbe vannak szétosztva. Akárcsak egy faluban, középen egy hosszanti utca vezet, a két oldalán állnak az azonos méretű hasáb alakú tömegek. Az adományoknak és a támogatásoknak köszönhetően később további egységekkel bővült az intézmény. KÉRE 2016 90-95.o.

¹⁰⁷ A centrális elrendezésű tömegek – a 6 tanterem (egyenként 72,4 m²), irodák, könyvtár, fogorvosi rendelő – egy közös tető alatt helyezkednek el, Kéré építészetének új eleme a töréspontokban elhelyezett belülről fehérre festett szellőző kémények, amelyek egyszerre indirekt bevilágítást is biztosítanak a tantermeknek. Más tekintetben a szokásos építési megoldásait alkalmazta. Az iskola belső, védett központi tere – udvara – szervezi a közösségi életet. Az iskola külső felülete elé eukaliptuszból készült vertikális árnyékoló rendszer került. Kéré eddigi legnagyobb iskola épülete, amely 18 hónap épült fel. KÉRE 2016 96-103.o.

¹⁰⁸ Az intézmény, az árvaház, funkcionálisan a fiúk, a lányok hálórészére, az ebédlőre, adminisztrációs részre, műhelyre és különböző kisebb-nagyobb nyilvános és részben nyilvános átriumokra tagolódik. Az épületegyüttes hét tömbből áll, ebből öt egy közös fallal összefogva, de az összes egy közös udvar köré szervezve. Az épületek a helyben fellelhető kőből épültek, mely anyagot a téglához hasonló moduláris elemmé alakították. Az ablak sávok a padlótól a fal felső síkjáig érnek, alul beengedve a friss levegőt, fölötte pedig a meleg tud távozni, illetve a fény jut be. KÉRE 2016 104-107.o.

21. Egészségügyi és Szociális Fejlődés Központ, Laongo

22. Sebészeti Klinika és Egészségügyi Központ, Léo

23. Lycée Schorge Középiskola, Koudougou

24. Árvaház, Noomdo

Az épületsorozat első épületén, a Gando-i általános iskola példáján ismertetem részletesen a jellemző műszaki-estétikai megoldásokat.

25. Iskola, Gando

26. Iskola, Gando

Az épület formálásában hangsúlyos szerephez jutott a klimatikus viszonyok figyelembevétele. Az egyszerű, könnyen kivitelezhető épületforma a célnak, az igényeknek és a léptéknek egyaránt megfelelő. Az ellebegtetett tetőforma a természetes átszellőzés okán nyerte el végső megjelenését. Az oldalsó ablaknyílásokon, illetve azok árnyékoló lamelláin keresztül beáramló levegő a helyiség meleg levegőjét fölfelé tereli, majd az ellebegő tetőszerkezeten keresztül távozik. A tető geometriájában a falak síkján konzolosan túlnyúló tetőzet árnyékot vet a falakra, így azok a hőségben nem forrósodnak át annyira, az esős időszakban pedig távol tudja tartani a vizet a falaktól. A belső hőkomfort szempontjából az épületek tájolása is fontos szerepet tölt be, ezért annak hossz tengelye a kelet-nyugati tengelyre esik. Az épület a talajból kiemelt, kőből készült alapzatra került, ezzel is távol tartva az épülettől a vizet.

27. Iskola, Gando

28. Iskola, Gando

Az épület legfőbb építőanyaga a téglá, melyeket kézzel formáltak, majd napon szárítottak. Keretek segítségével biztosítani tudták azok egységes méretét, hogy egyenesebb falakat építhessenek. A téglá anyagát cementtel (8-10%) javították és tették tartósabbá.¹⁰⁹

¹⁰⁹ KÉRÉ 2016 35.o.

29. Téglakészítés helyiekkel és önkéntesekkel, Gando

30. Helyiek részvétele az építési munkákban, Gando

Az épület lefedésére a 'tájidegennek' tekinthető fém hullámlemez és fém rácsos tetőszerkezet alkalmazását az emberi erőn alapuló anyagmozgatás korlátai indokolták. A teljes szerkezet a fal tetején kialakított egyszerű vasbeton koszorún áll.

Mindezek tükrében látható, hogy Diébédó Francis Kéré építészeti megoldásaiban a helyi hagyományoktól eltérő megoldásaival a tartósság szempontjának kívánt megfelelni és csak a szükséges minimális mértékben eltérni a tradícióktól. Az épület belső tereinek viszonylag magas belmagassága légies, szellős hatást kelt. Az ablaknyílások a természetes megvilágítást biztosítják és oktatásra alkalmas világos belső teret eredményez, ugyanakkor a természetes átszellőztethetőség, a tető által leárnyékolt falakkal együttesen, a külső 45°C-os hőséghez képest a belsőben 36°C-os hőmérsékletet eredményez.¹¹⁰

31. Helyiek részvétele az építési munkákban, Gando

32. Helyiek részvétele az építési munkákban, Gando

A fent leírtaktól eltérő megoldásokat az összetettebb funkciójú egészségügyi épületek tartalmazhatnak, ahol többek között üvegezett nyílászárók, világítás, légkondicionálás – a műtőben – is beépítésre kerültek és a szükséges elektromos energia akár 90%-át napelemekkel biztosítják.¹¹¹

Diébédó Francis Kéré építészetének lényege szerint '*az emberek minden építészeti alkotásának alapjai*'¹¹². Építészete reagál az egyes épületeit használók igényeire és egyben kellemes környezetet biztosít a közösségek számára. Szemléletének fontos része az azonosulás és a részvétel, melyeket pozitív fejlesztési eszközként használ.¹¹³ Saját magát hídként definiálja a technikailag, gazdaságilag és kultúrálisan fejlett észak és a fejletlen afrikai, déli országok között.¹¹⁴

Diébédó Francis Kéré építészeti alkotásaiban érezni lehet az emberi léptéket, az emberközpontúságot és tetten érhető bennük az empátia Buda Béla által megfogalmazott definíciójának minden mozzanata.

¹¹⁰ KÉRE 2010 34-42.o., KÉRE 2016 32-37.o.

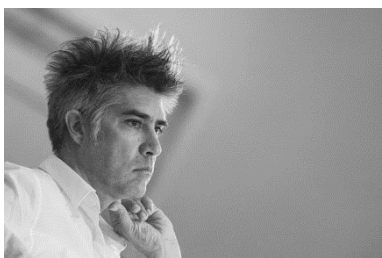
¹¹¹ KÉRE 2016 86-95.o.

¹¹² KÉRE 2017 (saját fordítás)

¹¹³ KÉRE 2016 88.o.

¹¹⁴ KÉRE 2011

3.3 Alejandro Aravena

33.

*'We believe that the advancement of architecture is not a goal in itself but a way to improve people's quality of life.'*¹¹⁵

Alejandro Aravena a kortárs chilei építészet kiemelkedő alakja. 1967-ben született Santiago de Chile-ben, diplomáját a Chilei Katolikus Egyetemen¹¹⁶ szerezte meg, majd további építészeti tanulmányokat folytatott Velencében¹¹⁷. Nagy hatással voltak rá Palladio, Alberti és Brunelleschi épületei. Chile-be visszatérve 1994-ben megalakította saját építészirodáját, az Alejandro Aravena Architects-et. Éttermeket, üzleteket és diszkót tervezett ügyfelei részére, de úgy érezte, hogy ez nem az az építészet, amiért annyit tanult. Ezért egy időre hátat fordított az építészetnek és nyitott egy bárt. Az építészethez akkor tért vissza, amikor megbízták először a San Joaquin Katolikus Egyetem¹¹⁸ Campusában a Matematika Tanszék új épületének tervezésével¹¹⁹, majd egy tanterem és a tanulmányi központ számára készülő ún. Sziámi Torony épületének tervezésével, végül pedig ugyanott az Angelini Innovációs Központ tervezésével. 2000-2005 között az amerikai Harvard Egyetem meghívott oktatója volt, ezen idő alatt hozta létre másik, híresebb irodáját, az Elemental-t 2001-ben Andrés Iacobelli-vel.¹²⁰

Az Elemental szó tömören fejezi ki azt a – tovább nem csökkenthető – filozófiai tartalmat, amely Aravena építészetét jellemzi. Az Elemental épületek olyanok, amelyek nem változtathatóak meg úgy, hogy azzal ne változna meg vagy kerülne eltávolításra egyben valami lényeges is. Mert az építészet ereje, a szintézis ereje. A megoldást a lehető legkevesebbel megtalálni, úgy mint valamit három szó helyett kettőben elmondani.¹²¹

Alejandro Aravena neve 2016-ban vált ismertté.¹²² Az Elemental által – ingyenesen – tervezett, majd megvalósuló szociális lakásokkal került a figyelem középpontjába. Tervezési módszerük lényege egy több értelemben is nyílt rendszer létrehozása volt. Egyrészt a leendő tulajdonosok bevonása révén, másrészt a tervek nyilvánossá tételével várják azok tovább gondolását, olyan megoldás keresésében, amely az ugrásszerű mennyiségi növekedést is kezelni képes.¹²³

Aravena szociális építészetét a mély együttérzés és a világ növekvő népessége iránt érzett felelősség hívta életre. Számokban kifejezve, mindez azt jelenti, hogy a Föld jelenlegi 3 milliárdos embertömege, amelyből 1 milliárd a szegénységi minimum alatt él, 2030-ra 5 milliárd

¹¹⁵ ARAVENA 2016; ARAVENA 2016-9

¹¹⁶ Universidad Católica de Chileann.

¹¹⁷ Università Iuav di Venezia.

¹¹⁸ San Joaquin Universidad Católica de Chilean.

¹¹⁹ 1999.

¹²⁰ ARAVENA 2016-3

¹²¹ ARAVENA 2016-3

¹²² Ebben az évben nyerte el a Pritzker-díjat (mely az építész szakma Nobel-díjának számít). (2009 és 2015 között az építészeti díj zsűri tagja volt. ARAVENA 2016-9)

¹²³ ARAVENA 2014; ARAVENA 2016-5; ARAVENA 2016-6; ARAVENA X-2

lesz, ebből 2 milliárd a szegénységi minimum alatt. Vagyis a lakhatási problémák enyhítésére hetente 1 millió ember számára kellene a városokban otthonokat építeni, családonként nagyjából 10.000 USD¹²⁴-ból.¹²⁵ (Korábban ilyen típusú kihívásra még példa sem volt.) Egy építésnek természetesen nem feladata a népesedéssel, az éhínséggel összefüggésben a küzdelmekben való részvétel, de humanitárius szempontból szakmai tudásával a lakhatási igények és hiányok enyhítésében aktív részt vállalhat. Ezt tette Aravena, amikor Elemental irodjával életre hívta a 'think tank'¹²⁶ elméleti megközelítés helyett, a gyakorlatias 'do tank'¹²⁷-et és létre jött a 'növekvő ház'¹²⁸ elnevezésű ötlete.¹²⁹ Aravena elgondolása szerint '... ez nem csupán egy olcsó ház, hanem egy olcsó ház jó helyen, amely az életminőséget jelenti.'¹³⁰

Az Elemental első szociális munkája Iquique városában (Chile) a Quinta Monroy 0,5 hektáros területének átalakítása volt 2004-ben, ahol a 30 éve illegálisan ott lévő nyomornegyedet kellett felszámolni és rendezni 100 család további életét. A terület a város közepéhez közel eső, jó elhelyezkedésű, értékes telek.¹³¹ Az állami támogatás mértéke egységenként kb. 7.500 USD¹³² volt, mely tartalmazta a telek árát, a teljes infrastruktúra kiépítését (a közművesítést) és a lakóegységek építési költségét.¹³³ A keretek szűkösségének kényszere alatt fogalmazódott meg a végső elképzelés, miszerint a 'jó ház fele' kialakítást kell megvalósítani. (Mert jobb egy jó fél ház, mint egy rossz egész.)

*'Ha átfogalmazzuk a feladatot a kicsi helyett, egy fél jó házra, akkor a kulcskérdés, hogy melyik felét válasszuk? Mi azt gondoltuk, hogy nekünk közpénzből azt a felét kell választanunk, amelyet a családok maguk nem képesek egyedül megépíteni. A ház bonyolultabb felének öt tervezési szempontját azonosítottunk be, majd visszamentünk a családokhoz, hogy két dolgot tegyenek meg: fogjanak össze és osszák meg a feladatokat. Az elgondolásunk valahol az épület és a ház között volt.'*¹³⁴

¹²⁴ Mai áron számolva kb. 2,8 millió forint.

¹²⁵ ARAVENA 2014; ARAVENA 2016-4

¹²⁶ Angol kifejezés, jelentése: agytröszk. (Kifejezi a szellemi irányító, stratégiai, taktikai gondolatok elemzését, kutatását, azzal a szándékkal, hogy az lehetőleg tettekben valósuljon meg.)

¹²⁷ Angol kifejezés, a 'think tank' ellentétének kifejezésére, jelentésében az elméleti megközelítésről az aktív cselekvésre kerül át a hangsúly.

¹²⁸ Incremental housing.

¹²⁹ ARAVENA 2016-4; ARAVENA 2016-6; ARAVENA 2016-7; ARAVENA 2016-9; ARAVENA X-2

Ennek tervezési feltételeit – túlszűfoltosság elkerülésére – öt pontba sorolta:

1. jó elhelyezkedés; elegendően sűrű telepítés egy jó elhelyezkedésű terület gazdaságos felhasználásához;
2. harmonikus növekedés időben: a szükséges keretek meghatározása (főbb szerkezeti elemek, tűzfalak, konyha, fürdő, lépcső, tető), amely a bővítés lehetőségét meghatározza, a környék értékének megtartása mellett;
3. városi elrendezés: ki kell alakítani a magán terület (telek) és közterületek (utcák) között közösségi területeket, legfeljebb 25 családonként;
4. nemcsak kezdeti, de végcél is a középosztály növekedésének biztosítása;
5. a középosztály ún. DNS-e: legalább 72 négyzetméteres vagy 4 hálószobás (3x3 méter), a szobákhoz kapcsolódóan fürdőszoba fürdőkáddal, nem csak egy zuhany csatlakozással és mosógépnek kialakított hely, valamint parkolóhely (ez manapság nem tartozik szociális lakásokhoz).

¹³⁰ ARAVENA 2016-4 (saját fordítás)

¹³¹ Az elhelyezkedés adja hosszabb távon az ingatlanok igazi érték növekedését, mely a szociális lakásépítésre egyébként nem jellemző. Így ebben az esetben a rendelkezésre álló keret jelentős részét tette ki a telek ára.

¹³² Mai áron számolva kb. 2,1 millió forint.

¹³³ ARAVENA 2008; ARAVENA 2014; ARAVENA 2016-4; ARAVENA X-2

¹³⁴ ARAVENA 2014 (saját fordítás)

34. Quinta Monory, Chile

35. Quinta Monory, Chile

Az átlagos középosztálybeli chilei nagyjából 70-80 négyzetméteren él, ennek a fele már egy élhető méret. A ház másik felét pedig a ház lakói anyagi lehetőségeik szerint, saját igényeiknek megfelelően alakíthatják ki. Ezért a ház kereteit kellett egyértelműen meghatározni úgy, hogy a második fél megépítése után az első fél összefogja az egészet. Az elvi kialakításhoz a sorházi jelleg, kétszintes lakótérrel volt a legalkalmasabb, ahol minden egységnek ugyanaz a fele épült meg először. A háznak ez a bonyolultabb fele már tartalmazta a fürdőt és a konyhát is, a lehető leggazdaságosabb kialakítással. A belső burkolatok, felület borítások megvalósítását szintén a leendő lakókra bízta. Az előzetes becslések szerint a ház másik fele a lakóknak 1.500 USD¹³⁵-ba kerül. A lakók életében ezek az egyszerű kialakítású otthonok a nyomornegyedek világához képest hatalmas életminőségbeli ugrást jelentettek, valamint a lehetőséget a mélyszegénységből való kitörésre.¹³⁶

36. Quinta Monory, Chile

37. Quinta Monory, Chile

Aravena részvételen alapuló építési elképzelése tehát nem lázadás, hanem egy pragmatikus válasz a túlnépesedés és a városi lakhatási problémák enyhítésére.¹³⁷

Az Elementar szociális építészeti munkáinál teljesen átfogó részvételre van szükség, a használoktól a támogató chilei olajipari vállalaton (COPEC) át a helyi és az országos állami

¹³⁵ Mai áron számolva kb. 425 ezer forint.

¹³⁶ ARAVENA 2016-3; AREVANA 2016-8

¹³⁷ ARAVENA 2014

irányításig.¹³⁸ Az így létrejövő rendszerben az anyagi és minden más erőforrás a felszínre kerül és összeadódik. A feladat nagy részét teszi ki az egymással máskülönben nem kommunikáló szereplők koordinálása, szervezése egy mindenki által vágyott cél érdekében, amely csak ezen – rögzös – úton keresztül tud megvalósulni. Ezzel a módszerrel az Elemental mára több mint 2500 lakóegységet épített fel a szociálisan rászorulóknak részére.¹³⁹ A 2004-es Quinta Monoryt, 2010-ben Mexikóban a Monterrey Házak, 2013-ban Santiago de Chile-ben a Lo Barnechea Házak és 2014-ben a chilei Constitución-ban a Villa Verde Házak követték.¹⁴⁰

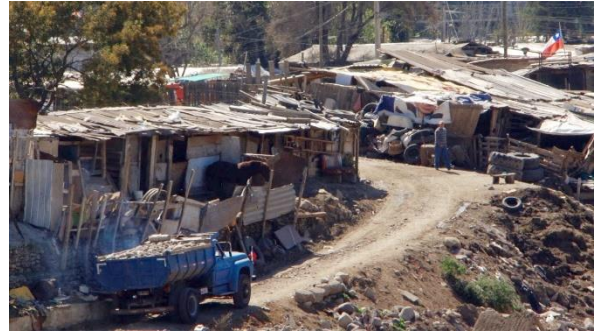
38. Monterrey Házak, Mexikó

39. Monterrey Házak, Mexikó

40. Lo Barnechea Házak, Santiago de Chile

41. Lo Barnechea Házak, Santiago de Chile

42. Villa Verde Házak, Constitución

43. Villa Verde Házak, Constitución

Az elvek ugyanazok, de a helyi aktuális igényeknek megfelelően kisebb eltérésekkel. Például a mexikói Monterrey Házak három szintesek, a földszinten egy önálló kis apartmannal, az emeleteken egy másik lakóegységgel.¹⁴¹ (A terveket elérhetővé tették, hogy azok bárhol segítségül szolgálhassanak, ahol szükség van rájuk.¹⁴²)

¹³⁸ ARAVENA X-2

¹³⁹ ARAVENA 2016-6

¹⁴⁰ ARAVENA 2016-5

¹⁴¹ ARAVENA 2009

¹⁴² A cég honlapja: elementalchile.cl (elvileg 2016 óta itt elérhető minden rajz a szociális munkákról, azonban mindig csak a kapcsolat aktív és elérhető). További tervezési részletek: ARAVENA 2008; ARAVENA 2009; ARAVENA 2016-7.

Az Elemental iroda szociális jellegű munkái inspirálták Aravena-t a 2016-os Velencei Biennálé témájának megválasztásában. 'Jelentés a frontvonalról'¹⁴³ című kiállítása a migráció, az egyenlőtlenség, a higiéniai feltételekhez való hozzáférés, a szegregáció, a lakhatási hiány és a közösségi részvétel kihívásaira irányította a figyelmet. Aravena felfogása szerint a feladat összetettségéhez viszonyítva a siker mindig relatív. Mivel valamit megítélni meglehetősen könnyű dolog, anélkül, hogy a másik helyébe ne képzelnénk magunkat. Ugyanúgy hiba valamit nem megtenni vagy olyat tenni, amely nem ad választ a megfelelő kérdésre. Így a közösségek aktív részvételére nem a megoldás megtalálásában, hanem a probléma körülhatárolásában, a kérdés megfogalmazásában van szükség. Aravena szerint nincs rosszabb, mint a rossz kérdés jó megválaszolása. Tehát a megoldandó feladatokra adott válaszoknak józannak, reálisnak kell lenniük és nem csak a jelenlegi, hanem a jövőben is igaznak kell lenniük. Különösen a rossz életkörülmények között élők esetében, akik nem rendelkeznek elegendő anyagi forrással. Számukra segíteni kell a fontossági sorrend meghatározásában, nehogy valami kimaradjon. Szükség van a közösség és az építész különböző típusú bölcsességeire. Így az építésznek etikai magatartásán túl tehetségére és kreativitására egyaránt szüksége van.¹⁴⁴

Mind méretében, mind karakterében egészen más típusú épület Santiago de Chile-ben az Anacleto Angelini Innovációs Központ a Chilei Katolikus Egyetem Campusán. Az épület teret ad a vállalatok és vállalkozások számára a kutatókkal való találkozásra. Aravena építészetére jellemző racionalitás jelenik meg a 8176 négyzetméteres, 14 szintes (ebből 3 szint a föld alatt) beton épületen. A megrendelői igény szerint egy kortárs épület létrehozása volt a cél, azonban a napjainkban szokásos függönyfalas irodaház helyett egy kívülről zártabb, befelé forduló épületet tervezett Aravena. A külső súlyos, tömör hatás az üvegházhatás elkerülése miatt alakult ki. A szükséges természetes fény a belső átriumon keresztül biztosított, ahol az emeletek közötti átlátás is kedvezően hat az emberi kapcsolatokra. (Általános irodaházi esetben a 7. emeleten dolgozók semmit sem tudnak az 1. emelet életéről. Ebben az esetben a vizuális kapcsolat pótolja ezt a hiányosságot.) A központi belső mag, egy 'fényudvar', felületei fa és üveg borításúak, végeiben a lépcsőházakkal.

44. Az innovációs központ tömege

45. Külső súlyos, tömör hatás

46. Belső átrium

A szigorú geometrikus formálású épület legfőbb építőanyaga a monolitikus hatású beton. A formálás és az anyaghasználat együttesen az idővel szembeni ellenállás kifejezői, amely az

Valamint ARAVENA, Alejandro: *Elemental*. Phaidon Press, 2018. illetve ARAVENA, Alejandro és IACOBELLI, Andres: *Elemental*. Hatje Cantz, 2012.

¹⁴³ Eredeti címe: Reporting from the front.

¹⁴⁴ ARAVENA 2016-2

innovációs központ funkció jellegéből fakadóan különös értelmet nyer az avulással szemben. Az irodatermek olyan formális és informális területeket tartalmaznak, amelyek alkalmasak az egyéni és csoportos munkavégzésre egyaránt, illetve a kutatókkal való találkozókra. Mivel az épületben az emberek bárhol összefuthatnak egymással és egy jót beszélgethetnek, ezért ezek a találkozási, betekintési és átlátási lehetőségek határozták meg a belső elrendezést. Szerkezeti kialakításában vasbetonból készült az épület, homlokzatán a vastag burkot a réteges betonelemek adják, közöttük 3 szintet átölelő nyílások, melyek előtt teraszok (felemelt térként definiálva). A külső felület nyílászárói a homlokzat mélyedéseiben húzódnak meg, így azok árnyékolása biztosított és az irodahelyiségekben elkerülhető volt a függönyök alkalmazása. Az épület árnyékolása, az átszellőztethetősége és a csökkentett üvegházhatás együttesen a hűtés energiafogyasztását kb. a felére csökkentették más Santiago de Chile-i irodaépülethez képest.¹⁴⁵

Az épület mind a fenntarthatóság szempontjából, mind a humánus emberi környezet szempontjából ésszerű megoldásokat tartalmaz. Aravena az épülettel kapcsolatban megjegyzi: *'Ez nem úrtudomány. Nem igényel kifinomult programozást. Ez nem a technológiáról szól. Ez csak az ősi, egyszerű józan ész.'*¹⁴⁶

Aravena további építészeti munkáit Chile-ben, Mexikóban, az Egyesült Államokban, Kínában és Svájcban találjuk meg.¹⁴⁷ Aravena építészetét a józan racionalitás és a gazdasági lehetőségeken túl a természet és az emberek igényeinek megértése és mély tisztelete áll. Meghatározó szerepet tölt be társadalmi felelősségvállalása, elkötelezettsége a szociális lakhatás kérdésében. Keresi a megoldásokat a társadalmi és gazdasági kihívásokra, ez az, ami a megértés útján, a folyamatban résztvevőkkel fenntartott kommunikáció által innovatív eredményre vezet munkáiban. Ez egy új, összetett szemléletmód, ahol az építész szintetizáló szerepe megvalósul és bebizonyosodik, hogy az építészet képes javítani az emberek életminőségén.

¹⁴⁵ ARAVANA 2014; ARAVANA 2014-2

¹⁴⁶ ARAVENA X (saját fordítás)

¹⁴⁷ ARAVANA 2016-9

3.4 Emmanuelle Moureaux

47.

48. shikiri

*'To have a colorful life.'*¹⁴⁸

A francia származású Japánban élő Emmanuelle Moureaux munkáiban a hagyományos és a kortárs japán építészeti ötözi egyéni színskálájával. Sajátos kézjegyet minden léptékben alkalmazza, de nem csak építészeti alkotásokban, hanem más művészeti alkotásaiban egyaránt.

Az 1971-es születésű Emmanuelle Moureauxban még középiskolai tanulmányai során támadt fel a japán irodalom iránti érdeklődés. Internet hiányában nem sokat tudott Japánról, ezért építészeti tanulmányainak befejezése előtt 1995-ben ellátogatott egy hétre Tokyoba. Ott az első pillanatban rögtön magával ragadta az utca színessége. *'Annyira lenyűgözött minden szín, amely a térben úszott. Számomra ez volt az első alkalom, amikor a színek hatására érzések ébredtek bennem. Ezek a színek nem két dimenziósak, hanem három dimenziósak, rétegszerűen. Gyönyörű volt...'*¹⁴⁹ A színekben, lebegő három dimenziós rétegeket látott, amelyek a teret létrehozzák és rendezik. A vizuális inger hatására azonnal úgy döntött, hogy Japánba fog költözni. Két hónappal tanulmányainak befejezését követően 1996-ban Japánba, Tokyoba is költözött. 2003 óta a saját nevével fémjelzett irodáját vezeti.

Moureaux az építészeti olyan összetett, sokoldalú területnek tartja, ahol a művészet, a tudomány és a technika találkozik; ahol a művészet, a kultúra, a matematika, a tudomány, a szociológia, a történelem és a földrajz területei kapcsolódnak egymáshoz. Számára az építészeti ez az átfogó jellege vált vonzóvá, a benne rejlő lehetőségek tárházával és határtalanságával.

Általános érdeklődése az építészet és a design területeire esnek, ösztönzően hat rá minden más. Érzékeny személyisége nyitott az új élményekre mind az épített, mind a természeti környezetben egyaránt.¹⁵⁰

Letelepedve Japánban észrevette, hogy a mai japán emberek nyugati típusú módon szeretnek élni és lakni, a hagyományos japán elemek pedig kiveszőben vannak, ami nagyon elszomorította. Ezért úgy döntött, hogy a hagyományos ún. shikirit, amelyet szépnek, funkcionálisan is helyesnek és a japán éghajlathoz igazodónak tart, megpróbálja lényegét tekintve tovább éltetni. Munkáinak alapötletét ez a shikiri és az első pillanatban szerzett benyomások hívták életre. Moureaux értelmezésében a shikiri egy színes térbeli elválasztást, illetve színek által létrehozott tereket jelent, melyben a színek három dimenziós elemként kerülnek felhasználásra, nem csupán a felületek befejezését adják.¹⁵¹ Moureaux színei a kortárs japán építészet ellenpontjai, melyet egyébként a színek hiányában túlságosan

¹⁴⁸ MOUREAUX 2017-2 Emmanuelle Moureaux saját személyes mottója.

¹⁴⁹ MOUREAUX 2017-2 (saját fordítás)

¹⁵⁰ MOUREAUX 2017; MOUREAUX 2017-2

¹⁵¹ MOUREAUX 2017 (Shikiri is a made-up word that literally means "to divide space using colors".)

monotonnak talál. A színek az emberi érzések megtestesítői. A színek által kiváltott érzéseket kívánja megosztani, szétszítani alkotásaival.

Több mint egy évtizede tanít a Yamagata Egyetemen. A fiatalok legnagyobb hibájának tartja, hogy a világot csak az interneten keresztül engedik be magukba, állandóan az okostelefonjaikat nyomkodják és nem néznek szét saját maguk körül. Sokkal tudatosabbnak kellene lenniük a saját környezetüket illetően.¹⁵²

Moureaux munkáit alapvetően az alábbiak szerint lehet csoportosítani: építészeti, belsőépítészeti, művészeti – installációk és termékek. Léptékében a nagyobbtól a kisebb felé a felsorolásban, de időben pont fordítva. Vagyis a kisebb léptékben kipróbált ötleteket felnagyítás által adaptálta építészeti – belsőépítészeti és épületek – léptékébe.

Installációs munkáinak alapötlete az ún. 100 szín¹⁵³, amely egy színskálát jelent. A 100 szín koncepciójából egész sorozatot hozott létre, változatos anyagok felhasználásával, kültéren és beltéren egyaránt. Egyszer papírból, máskor textilből vagy éppen műanyagból alkotja meg kompozícióit. Az egyszerű ismétlődésen, soroláson alapuló megoldások mögött világos, jól értelmezhető ötlet húzódik meg, melyet japán ünnepek, termékek és a természet inspirál. A visszafogottan feltűnő színes kreációk üde színfoltot jelentenek a hétköznapi világban, megragadják a tekintetet és kellemes vidám érzést keltenek. A színek használatában a sorozat megalkotásában tetten érhető érzékenység következtében kerüli el a gyerekes hatást. A színek élénksége ellenére a meghatározott keret egyensúlyt teremt.

49. 100 colors

50. 100 colors

Alkotásait a virág (gyermekláncfű), a fák és leveleik, a faágak elágazása, a szivárvány, a színek, az idő, a hely és a mozgás ihleti. A látszólagos rendszertelenség mögött minden munkájában raszterháló segítségével kiosztott, tudatos elrendezés áll. Az átlátások, az átvezetések, az elmerülés, a kilátások, a nézőpontok és a rávezetések fontos elemei műveinek. A barokk építészeti elvek mozgalmasságát mutatják alkotásai, melyhez hasonló a japán építészetben az áramló terek koncepciója. Az alkotás bevonzza, bejárásra és körbejárásra készíti a nézőt. Az idő és a mozgás megjelenése beltéri műveinél mesterségesen random módon generált, kültéri installációiban a szél által működtetett.

¹⁵² MOUREAUX 2017-2

¹⁵³ 100 Colors

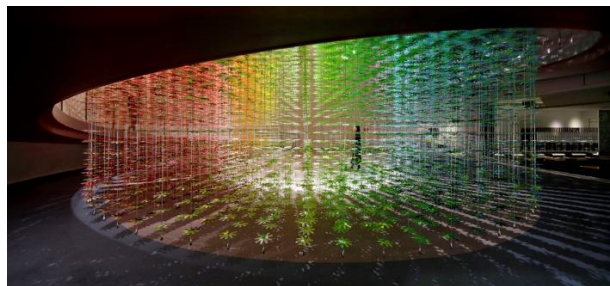
51. Forest of numbers

52. Forest of numbers

53. Color mixing

54. Color mixing

A változatosság sokféleségét az előre meghatározott és felhasznált színek száma, valamint a modul elemek – geometriai formák, alakzatok, számok – számának kombinációja teszi ki, mintegy mátrixot alkotva. Gyakorlatilag egy generatív módszert alkalmaz az algoritmus meghatározásával a formálás során. Mélyebb filozófiai tartalommal bíró installációi esetében előfordul, hogy a nevezett merev rendszerbe utólagosan belenyúl és 'hibát' épít bele, amit interaktív játékká alakít a néző bevonásával. Ilyen alkotás például az 'I am here' elnevezésű, melyben Moureaux 1800 női alak közé két lány és egy macska alakját rejtette el, melyeket a szemlélőnek kell felfedeznie. Maga az alkotás a Ginza (tokyoi városrész) szünni nem akaró tömegét ábrázolja, ahol minden nap azonos, mindenki egy a sok közül, úgy ahogyan az elrejtett figurák is a tömegben. Filozófiai értelemben mindenkit újragondolásra késztet hova is tartozik.¹⁵⁴

55. I am here

56. I am here

¹⁵⁴ MOUREAUX 2017

Belsőépítészeti alkotásai közül kettőt emelek ki. Az egyik egy játszóház, gyermek megőrző egy bevásárlóközpontban. A miniatűr színes város a kényelmes otthon biztonságos érzését adja. A házak formája olyan, amit akár egy kisgyerek is rajzolhatott volna. A házak megosztják a teret és a gyerekeket a város felfedezésére ösztönzik. A játszóház részei – mindenki számára elérhető hely, ahol eseményeket és foglalkozásokat tartanak, csecsemők számára külön padlószivaccsal borított helyet tartanak fenn és a szülői kávézó – természetes módon kapcsolódnak egymáshoz. Moureaux mindössze hét halvány színárnyalatot használ a házak színezésére. Kihhasználja a japán ún. iro-iku¹⁵⁵ szellemében a színek fejlesztő hatását a gyerekek szellemi fejlődésében.

57. Mama smile

58. Mama smile

A másik belsőépítészeti munka egy idősek otthonának felújítás során a társalgó és kávézó belsőépítészeti kialakítása. A családi, barátságos hangulat elérését Moureaux a táncoló buborékok koncepciójának jegyében valósította meg. A társalgó és a kávézó közötti térben álló, teljes belmagasságú fehér könyvespolc elemek mozgásra és a tér felfedezésére sarkallják a látogatót. A társalgóban a zöld különböző árnyalataiban úszó székek és kanapék felett színes buborékok keringenek. Az elképzelés a zöld park és a napfényben a szélben a kék ég felé szálló szappanbuborékok képét idézi. Az idilli kép az időnélküliséget igyekszik megteremteni, ahol a családok találkozhatnak, könyvet olvashatnak, kávézhatnak egy barátságos és kényelmes környezetben.¹⁵⁶

59. Idősek otthona

60. Idősek otthona

¹⁵⁵ A japán szó a színek fejlesztő hatásának módszerét írja le, mely a koncentráció, a képzelőerőt és a kommunikációt fejleszti.

¹⁵⁶ MOUREAUX 2017

Az építészeti alkotások közül egy óvodát és a Sugamo Shinkin Bank épületeit (négy darab) emelem ki. A fukuokai óvoda épületét különösen érdekesnek tartom, mert az épületen és a belsőépítészetén túl, Moureaux-nak lehetősége volt az intézmény teljesen grafikai megjelenésének megtervezésére. Ezek együttesen, egy koncepció köré felépítve adják meg az intézmény teljes arculatát. A 90 fős 0-5 év közötti óvodások számára készült épület a színes liget ötlet jegyében formálódott. Ez az óvoda egy olyan hely akar lenni, ahol a gyerekek testben és lélekben egyaránt szabadon fejlődhetnek, ehhez használja Moureaux a színeket, amelyek a gyerekeket körbe veszik és meg is érinthetik. Az üveghomlokzat előtt 63 darab 4 méter magas stilizált fa található, melyek ágaihoz 22 különféle színt alkalmazott. A belsőben a lépcsőház a legszínesebb, ehhez 18 színt használt, a gyerekek 200 darab egyéni tárolódoboz rendszerénél 25 eltérő színt alkalmazott. Az óvodában felhasznált színek kapcsán Moureaux megjegyzi, hogy *'A színes környezetben eltöltött idő segít a gyermekek érzékenységnek maximalizálásában és felszínre hozza a gyermekek saját személyiségét.'*¹⁵⁷

61. Óvoda, Fukuoka

62. Óvoda, Fukuoka

A kiemelt négy banképület egymással is közös ötlet köré épül fel, megjelenésük minden esetben finoman tér el a többitől. A Tokyo-ban található épületeket a természet ihlette: egyik esetben a falevelek, másokban a szivárványos gyermekláncfű, a harmadikban a szivárványos zuhany, a negyedikben a szivárványos dallam koncepciója jut kifejezésre. A bank funkciója mindig komor, masszív megjelenést asszociál, amely a bizalom, a biztonság kifejezői. Moureaux merőben eltérő felfogású bankfiókjai sokkal inkább könnyedebbek és transzparenssebbek, azzal együtt, hogy a szükséges leválasztás is adott az ügyintézéshez vagy az ATM-ek használatához.

63. 'Falevelek' (Sugamo Shinkin Bank)

64. 'Falevelek' (Sugamo Shinkin Bank)

¹⁵⁷ MOUREAUX 2017 (saját fordítás)

65. 'Szivrányos gyermekláncfű' (Sugamo Shinkin Bank) 66. 'Szivrányos gyermekláncfű' (Sugamo Shinkin Bank)

67. 'Szivrányos zuhany' (Sugamo Shinkin Bank)

68. 'Szivrányos zuhany' (Sugamo Shinkin Bank)

A leírt elvek a legtisztábban a szivrányos dallam jegyében kialakított bankfiókban jutnak érvényre. Az épület egy kereskedelmi negyedben, egy sarok telken áll. Az épület előtt elhaladó nagy forgalom és a keskeny járda ihlette Moureaux-t arra, hogy az átmeneti terek változatos felhasználásával hozzon létre egy bank épületet. A tömeg megjelenésében rendkívüli módon illik a kortárs japán építészeti irányzatba tömörszerű formálásával, az átmeneti terek minőségi alkalmazásával, a vertikális pálcák hangsúlyos elemként való használatával. Az épületeket a színek teszik egyedi Moureaux alkotássá. A különböző minőségi átmeneti terek összeolvasztják egymással a külső és a belső tereket. Mindezt azzal éri el, hogy a keskeny járda melletti sávban 29 darab 9 méter magas oszlopot helyez el, majd a homlokzati üvegfal belső oldalán további 19 darabot. Gyakorlatilag a 48 darab oszlop között szinte észrevétlenül húzódik meg a kint és a bent határa. A belsőben lévő bambuszok tovább fokozzák a random rendszerben kiosztott oszlopok élményét, a keletkező fény-árnyék hatások a tükröződő felületekkel pedig mélységet hoznak létre a térben. Ez alkalommal a színek az oszlopok és az ülőbútorok szövet felületein jelennek meg diszkrétén. Az épület megjelenésében egyértelműen tükröződik Moureaux shikiri koncepciója, miszerint a tereket színek által osztja.¹⁵⁸

69. 'Szivrányos dallam' (S.S. Bank)

70. 'Szivrányos dallam' (S.S. Bank)

71. 'Szivrányos dallam' (S.S. Bank)

¹⁵⁸ MOUREAUX 2017

3.5 Alberto Campo Baeza

72.

*'...my aim is to have happy people in my buildings because the centre is the human being.'*¹⁵⁹

A spanyol Alberto Campo Baeza a kortárs építészet idősebb generációjához tartozik. 1946-ban Valladolidban született, két éves korától Cádizban él. Anyai nagyapja a városi tanács építésze volt. Édesanyja gondoskodott arról, hogy a fiatal Alberto számára az építészet vonzóvá váljon, nem sok esélyt hagyva választásában más lehetőségnek.

1971-ben Madridban (ETSAM)¹⁶⁰ építész diplomát, majd 1982-ben PhD fokozatot¹⁶¹ szerzett.¹⁶² A Franco uralmat követően, az 1970-es években a spanyol építészek saját karakterüket keresték. A címkézést a racionalista és realista, valamint ezek neo- és post-irányzatai határozták meg. Ebben a zűrzavaros helyzetben alakította ki Baeza saját, végletekig letisztult világát. Korai épületein erőteljesen érződik spanyol mestereinek hatása, akik közül befolyást gyakoroltak a kortárs spanyol építészet meghatározó egyéniségei: Javier Carvajal, Francisco Javier Sáenz de Oíza, Alejandro de la Sota (a legjelentősebb hatást gyakorolta), Julio Cano Lasso és Rafael Moneo. Közülük többeket személyesen ismert, illetve együtt is dolgozott velük. Választott mestereinek Le Corbusier-t, Mies van der Rohe-t és Tadao Andot tekinti. Így Baeza építészeti indíttatásában a korai modern építészet hatása elvitathatlan.¹⁶³

Baeza épületeit gyakran sorolják a minimalizmus irányzatához, melyet a tudatlan emberek ostobaságának tart. Szemléletes magyarázata szerint valaki nem fog azért egy szem főtt tojást vagy csak egy banánt megenni, mert minimalista. Az emberek az ízes ételeket szeretik, ahogyan az élet is sokkal összetettebb, amelyet minden nehézség ellenére is élvezni kell.¹⁶⁴

Baeza 1986 óta tanít a Madridi Műszaki Egyetem (UPM)¹⁶⁵ Építész Iskolájában.¹⁶⁶ Ahogyan építészeti habitusa hat oktatási tevékenységére, úgy az oktatásból nyert tapasztalatai is gazdagítják építészeti tevékenységét. A tanítás számára egy ajándék, mert ahogy mondja: *'Többet tanulok, mint amennyit tanítok.'*¹⁶⁷ Ahhoz, hogy egy építésznek ötletei legyenek, a

¹⁵⁹ BAEZA 2018

¹⁶⁰ BAEZA 2018

¹⁶¹ Az értekezés címe: The built idea.

¹⁶² További tanulmányokat folytatott Zürich-ben (ETH), Lausanne-ban (EPFL), az USA-ban (Philadelphia-ban University of Pennsylvania, Kansas State University, Washington-ban CUA University) és Tounai-ban (Belgium, L'Ecole d'Architecture).

¹⁶³ BAEZA 1997 Foreword (Kenneth Frampton előszava); BAEZA 1999 7-10.o.; BAEZA 2009 234-364.o.; BAEZA 2018

¹⁶⁴ BAEZA 2013

¹⁶⁵ Universidad Politécnica de Madrid (Madridi Műszaki Egyetem)

¹⁶⁶ Ahol 1986-tól az Építészeti Tervezési Tanszék professzora, 1987-től annak vezetője.

Meghívott oktatóként a világ számos helyén tanított, tanít: CUA Washington, ETSAB Barcelona, TUW Wien, UCL-LOCI Bégica, Columbia University New York, Bauhaus Universitaet Weimar, KSU Kansas, IIT Chichago, UAL Lisboa, University of Pennsylvania Philadelphia, EPFL Lausanne, Royal Academy Coppenhague, Virginia Tech. Virginia, DIT Dublin, AA Londres. BAEZA 2009 364.o.; BAEZA 2018

¹⁶⁷ BAEZA 2014-2 (saját fordítás)

sebészhez hasonlóan élesíteni kell a szikéjét, hogy aztán az jól vágjon. Mert az építésznek nem lehet olyan ötlete, amelyet nem tud megvalósítani és nem tud valamit megvalósítani, ha nincsen hozzá ötlete.¹⁶⁸ Ehhez az építésznek gyakorolnia és elemeznie kell. Baeza számára az oktatás 'gyakorlótér', de legtöbb inspirációját magából az életből meríti. A világ legszebb foglalkozásának tartja az építészetet. A fiatalokat pedig tanácsokkal látja el: dolgozzanak sokat, élvezzék az életet, legyenek türelmesek, tanuljanak tovább, segítsenek egymásnak (legyenek összetartók), legyenek mindig pozitívak és őrizzék meg humorérzéküket minden körülmények között.¹⁶⁹

Alberto Campo Baeza mélyen érző, az építészetéről és az életről pozitívan gondolkodó ember, aki az állandóan magánál tartott jegyzetfüzetébe¹⁷⁰ ír, vázlatol, papírra veti terveit, gondolatait, szervezi az életét, valamint hallgatói konzultációkra és előadásokra készül.¹⁷¹

Baeza építészeti hitvallása szerint az építészet a formák által kifejezett **ötlet**, vagyis az ötlet alakítja a formákat. Az építészettörténet ennek fényében nem a formák története, hanem a megépített ötletek története. A formák mulandók – mint a divat, a trendek –, azonban az ötletek maradnak, az örök.

Baeza épületeit a **gravitáció** (statikus erő) hozza létre, a **fény** (a láthatatlan elektromágneses sugárzás, amely az emberi szem számára láthatóvá teszi a tárgyakat) pedig az **időt**, és teszi azt jelentőségtejjé. Ezért az építészet központi kérdései, hogy az miként kezeli a gravitációt és hogyan viszonyul a fényhez. Az építészet jövője ezek megvalósulásán múlik. Gravitáció és fény kizárólagos és örök értékkel bírnak.¹⁷²

Az építészeti alkotás szépsége szükségszerűen az időn és a téren kívül keresendő. Az építészetnek fel kell mutatnia az emberek számára a titokzatos, mégis kézzel fogható másikat, a szépet és ennek az intelligens szépségnek kell áradnia az 'épített ötletekből', az épületekből. Ez valami többet jelent, mint egyszerűen csak építeni.¹⁷³ (Bővebben ld. Függelék: Albert Campo Baeza fejezetben.)

Az összefüggés, a funkció, a kompozíció és a szerkezet elválaszthatatlanok egymástól a forma kifejezésében, amely lényegi és nem minimalista. Mert a minimalizmus csak egy izmus, az egyszerűsítés és a letisztultság viszont a lényeg kifejezését szolgálja, amelyet az ötlet hoz létre. Mies van der Rohe elhíresült 'less is more'¹⁷⁴ mondását ezért Baeza a saját elmélete szerint '**more with less**'¹⁷⁵-re változtatta. A több, az emberi létet és az emberiség kultúrájának összetettségét helyezi a középpontba, egyben az építészet középpontjába. A kevesebb, a tervezés lényege, kifejezi a minimálisan szükséges elemek számát, amelyek az ötletet megvalósításához szükségesek.¹⁷⁶

Az építészetre vonatkozóan a 'more with less' gondolaton túl megfogalmazza a '**more with light**'¹⁷⁷ elképzelését. Mind a kettő nagyon egyszerű gondolat. A fény a festők, a fényképészek vagy a zenészek számára mást jelent, mint az építészeknek. Ez utóbbiak számára a fény az anyag lényege. A leggazdagabb anyag, amellyel együtt kell dolgozniuk. Mivel ingyen van,

¹⁶⁸ BAEZA 2012

¹⁶⁹ BAEZA X, BAEZA 2014-2

¹⁷⁰ A jegyzetfüzeteit rendszerezve tárolja, digitalizálásukat egy kollégája végzi.

¹⁷¹ BAEZA 2012

¹⁷² BAEZA 1997 Introduction; BAEZA 1999 12.o., BAEZA 2009 234-262.o.; BAEZA 2014

¹⁷³ BAEZA 1999 12.o.

¹⁷⁴ 'a kevesebb több' (saját fordítás)

¹⁷⁵ 'többet a kevesebb' (saját fordítás)

¹⁷⁶ BAEZA 1999 13.o.

¹⁷⁷ 'többet a fény' (saját fordítás)

ezért nem becsülik meg eléggé más építőanyagokhoz képest. Baeza a fény építészetben betöltött szerepét a zenéhez szükséges levegőhöz hasonlítja. Mert a zene alapvetően nem más, mint levegő (anyagtan szempontjából vizsgálva). A levegő rezegteti meg a húrokat, a levegő szóllaltatja meg a fúvós hangszereket és az orgonát is. Ehhez hasonlóan az építészet az a zenei eszköz, amelyen a fény átjutva megszóllaltatja azt. Tehát lehetnek épületek, amelyek némák és amelyek zenélnek, a fény mennyiségének függvényében. Az építészek épületeinek alapvetően zenélniük kell, ezért jönnek létre. Ahogyan nincsen zene levegő nélkül, úgy nincsen építészet fény nélkül sem.¹⁷⁸

Baeza építészetében ezért a végletekig egyszerűsített formák és az anyagok minimális száma jellemző (beton, kő vagy üveg¹⁷⁹), ahol a felületeken a fény mozgása kelti életre a tereket és tömegeket.¹⁸⁰

Baeza épületei láttán Vitruvius következő szavai jelennek meg előttem. *'A distributio második foka az, amikor az épületeket a családők használatához, a pénz bőségének megfelelően, vagy a szónok méltóságának következményéhez illően rendezik el. Mert másképp kell építeni a városi házakat és másképp azokét, akiknek falusi földbirtokairól árad a termés; nem ugyanolyanokat terveznek a pénzemberek, a gazdagok, mást a kifinomult ízlésűek, illetve azon hatalmasok számára, akiknek gondja az állam kormányzása. És általában a használatához igazodva a személyiségnek megfelelően kell végezni az épületek beosztását.'*¹⁸¹

Teszi mindezt Baeza olyan természetesen, hogy épületei egységes benyomást keltenek, finoman illeszkedve az adottságokhoz, keretekhez, következetesen kezelve tervezési elveit és tágas – nem túlszűfolt – tereket biztosítva az embereknek. Épületeiben a vitruviusi elvek jóformán sorvezetőként vannak jelen és valósulnak meg.

Elsőként egy 1992-ben megvalósult épületét, a Gaspar Házat ismertetem. A ház megrendelője mai áron számítva 20.000 euróval¹⁸² és egy kis, Cádiz tartomány családiházak övezetének fenyeveserdejében található telekkel rendelkezett. Baeza a megrendelő minden kívánságát nyitottan fogadta, cserébe viszont teljes tervezői szabadságot kért, mivel álláspontja szerint az építész munkájának, akárcsak az orvosé, csak így van értelme. Így a tervezési feladat számára egy szép, jól megtervezett és olcsó épület megvalósítása volt.

A tervezett családi ház egészen egyszerűen egy 18 x 18 méteres 3,5 méter magas fallal körülvett négyzet középső 6 x 18 méteres sávjába került 4,5 méter magas falakkal. A két oldalán maradt részek alkotják az elő- és hátsó kerteket. A házban a haránt irányú oldalfalaktól 4 méterre kereszt irányú falak választják le a fürdőt és hálószobát illetve a konyhát és egy másik hálószobát. A középső 6 x 10 méteres tér a nappali és az étkező helye, a helyiség négy sarkában 2 x 2 méteres fix üvegfelületekkel a belső udvarok felé. A központi tér természetes szellőztetésére az udvarokra nyíló ajtókon keresztül lehetséges, a hálószobák és a konyha megvilágítása az udvarok fallal leválasztott részei irányába üvegezett ajtókkal biztosított, a fürdőszoba felülvilágítón keresztül megvilágított. Az épület kialakításában az Andalúz hagyományokat követi az első- és hátsó zárt udvarokkal, ahol szimmetrikusan ültetett két-két citromfa áll, amelyek a hátsókert kis medencéjével emelkedett hatással bírnak. A házat a külvilággal mindössze a bejárati ajtó köti össze.¹⁸³

¹⁷⁸ BAEZA 2009 234-262.o.; BAEZA 2013

¹⁷⁹ Korábbi épületei között még a téglák is.

¹⁸⁰ BAEZA 2012

¹⁸¹ VITRUVIUS 2009 36.o.

¹⁸² Mai áron számolva kb. 6,5 millió forint.

¹⁸³ BAEZA 2018

73.

74.

75.

Az épület gazdaságos kialakítását a léptékéhez igazodó optimális anyagválasztás tette lehetővé, úgy mint a meszelt téglafalak, csiszolt mészkő padlóburkolat a külső és a belső terekben egyaránt. A fehér szín egyszerre adja az épület egységességét és világosságát. A falakon néhány világítótest egy-egy villanykörte egy-egy egyszerű búrával található.

Az alig 100 négyzetméteres épületet a tágas terek és az egyszerűség jellemzi, mely hatásokat a világos színek és az anyaghasználat fokoznak.

76.

77.

78.

Az épület gazdaságos megvalósításának történetéhez hozzátartozik az építőmester is, aki a tervező és megrendelő elégedettségét kiváltóan jó munkát végzett. A megrendelő olyannyira elégedett volt, hogy a testvére 2005-ben egy hasonló épületet kért Baezától, ez a ház Guerrero Ház néven ismert.

Baeza a Gaspar Ház titkát a hely, a fény, a lépték és az arányok kezelésében látja, a Vitruviusi-elvek gondos betartása mellett.¹⁸⁴

Baeza épületei közül másodikként egy üveg épületét ismertetem, a BIT Központot¹⁸⁵. Az 1998-ban elkészült épület egy ipari terület közepén áll. Ez a helyszín adta az elképzelést, hogy egy magas kőfallal körülvelt titkos kerten belül helyezkedjen el az igényeknek megfelelő magasszínvonalú irodaház.

A kétszintes épület félig földbe süllyesztett alagsorába került a parkolóház, a vizes blokkok és az egyéb kiegészítő funkciók, így a földszint a főbb irodai egységeké maradt. A tömeg kialakítása leköveti a telek háromszög alakját és a doboz a dobozban elv alapján formálódott. Az egész tömeg szigorú raszterben szerkesztett elrendezésből a közepén álló amfiteátrum elhelyezkedése mozdul ki. Az aléptítmény egy tömör kődoboz érzetét kelti, melynek külső falai fölfelé tovább futnak. Az ég felé nyitott kereten belül áll a háromszög alakú, szalagszerű üveg feléptítmény. Az üveg elválasztásnak köszönhetően teljesen egybe olvad a külső és a belső, mely érzetet a homogén anyaghasználat fokoz. A kőburkolat nemcsak a padlófelületeket

¹⁸⁴ BAEZA 1997 42-51.o.; BAEZA 2009 48-59.o., 140-149.o.; BAEZA 2018-2

¹⁸⁵ Centro Balear de Innovación Tecnológica

borítja, hanem a tömör falfelületekre is felfut. Az üveg síkján túlnyúlik konzolosan a sík zárófödém, melyet a belső térben álló fehérre festett acéloszlopok tartanak.

79.

80.

81.

A kővel burkolt belső udvarban, a raszterháló meghatározott metszéspontjaiban álló fák humanizálják az egyébként kemény – hegyes szögek és kőburkolat – hatását. A titkos, világtól elzárt kert központi terében illatos citromfák állnak, míg a külső héj kemény világát különböző kúszónövények – pl. jázmin, szőlő – lágyítják.

82.

83.

84.

A tömör kődoboz látványa a meghatározó, melybe az üveg anyagtalansága, mégis fényes, tükröződő felülete a fényviszonyok változásával izgalmas látványt nyújt. Mindebben a körítőfal és az épület tömege közötti tér aránya döntő befolyással bír. Ismét a hely, a fény, az arányok és az anyaghasználat együttese határozta meg az épület eleganciáját.¹⁸⁶

Az épület nagyon hasonló megjelenésű párja egy irodaépület Zamora-ban (2012). Ugyan ez utóbbi a történeti városrész egy beszorított helyzetű 'L' alakú telken kapott helyett, koncepcióját szintén a zárt kert, illetve a légiesség határozza meg.¹⁸⁷ Az épületen múlt és jövő kettőssége, valamint nehéz és könnyű, illetve föld és levegő ellentétpárjai jelennek meg, ahol a múlt, mint emlékezet, a földbe gyökerező kővel jut kifejezésre, a jövő az égbetörő üveg által.¹⁸⁸

A beton és üveg kombinációjának példaként a De Blas Házat mutatom be röviden. Az épület Madridtól dél-nyugatra egy hegy tetején áll, gyönyörű kilátással az északi hegyekre. A képlet ismét nagyon egyszerű, a földbe gyökerező alsó zárt tömeg tetejére került a fehérre festett acélszerkezetű transzparens üveg doboz. Ez utóbbi egyetlen fő helyiséget tartalmaz, ez a lényeg, a legfontosabb tere a háznak, a kilátópont. Az alsó tömeg funkcionálisan két hosszanti sávra oszlik a közlekedő sáv két oldalán, a kiszolgáló és kiszolgált helyiségek csoportjára. Az alsó szint tereinek négyzetes ablakai a kilátás látványát keretezik és ettől távolinak érezzük azt, míg a felső szinten a látvány betölti a teret, átáramlik rajta, egészen

¹⁸⁶ BAEZA 2018

¹⁸⁷ BAEZA 2018

¹⁸⁸ BAEZA 1997 116-119.o.; BAEZA 2009 60-71.o.; BAEZA 2012-2

közeli. Az épület finom aszimmetriája derűt és nyugalmat áraszt, anyagválasztása pontosan alátámasztja az építészeti szándékot, ismét megvalósítva a 'more with less' ideáját.¹⁸⁹

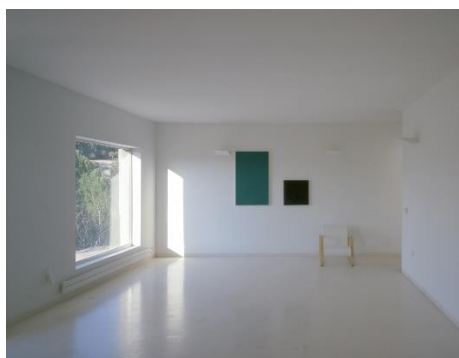
85.

86.

87.

88.

89.

90.

Az épület történetéhez szorosan hozzákapcsolódik megrendelője is, a Madridi Egyetem irodalom professzora, aki egy házat szeretett volna a családjának, ahol 'zenét hallgathat'. A költő elismerte Baeza a fény költői kezelésében szerzett hírnevét, akinek a tervezési folyamat kezdetén egy érzelmileg intenzív könyvet¹⁹⁰ adott, mely egy olyan világ leírását tartalmazta, ahol mindenki elfelejti problémáit és ezáltal elérik azt a szabadságot, amely után annyira vágytak. Vagyis a megrendelő nem csupán egy házat szeretett volna, hanem egy olyan helyet, ahol az érzelmek és gondolatok is beépülnek az építőanyag mellett. Baeza habitusához közel áll ez a fajta megközelítés. Mikor együtt meglátogatták a 3000 négyzetméteres meredek – 15 méteres szintkülönbséggel bíró – telket, Baeza rögtön látta a kínálózó lehetőséget a környező házak fölött adódó kilátásra. Ezért az épület két részre tagolása egyszerre fejezi ki a gravitáció hatását és a környezetbe történő beleolvadást. Végül megszületett a hely, ahol a csendet, a környezetet lehet hallgatni, mint John Cage 4 perc és 33 másodperc című zenei művében. A csend sosem ugyanolyan és ugyanaz a csend sem ugyanaz két embernek. Az emberek nem ismerik el a csendet, ahogyan a fényt sem becsülik.

Az irodalom- és építész professzorokat a kölcsönös kulturális megértés vezette a ház megépítésében, ahol a költészet tudta segíteni azt a másik, szubjektív költészetet, amely kifejezi a helyet. A De Blas Házban béke és nyugalom honol, mert ezáltal érhető el a szabadság.¹⁹¹

A De Blas Házhoz hasonló a 2013-ban épült Rufo Ház.¹⁹²

¹⁸⁹ BAEZA 2018

¹⁹⁰ Luis Cernuda (1902-1963): Donde habite el olvido (a mű címe magyarra fordítva: Ahol a felejtés él).

¹⁹¹ BAEZA 2009 78-87.o., 234-262.o.; BAEZA X-2

¹⁹² BAEZA 2009 198-203.o.

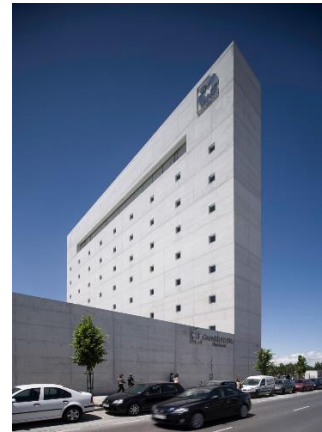
A 2010-ben Granada-ban megépült Andalúziai Emlékmúzeum épülete Baeza egyik legjelentősebb középülete. Az emlékmúzeum épületét Baeza jelentőségéhez méltóan a 'legszebb ház'-ként kívánta létrehozni, mivel az Andalúzia teljes történetének bemutatását szolgálja. Andalúzia lakosságát már a római kori földrajztudós Strabo is úgy emlegette, mint akik az ibériaiak legfejlettebb kultúrájával rendelkeznek és akik törvényeit versben írják. Az épület 60 x 120 méteres, három szintes horizontális tömege a Caja Granada Bank Központi épületének¹⁹³ alsó dobogó alépitményével azonos magasságú. A múzeum vertikális lezárását a bank épület fő tömegével azonos szélességű és magasságú keskeny, dinamikus hasáb adja. A két épület egymásra hatása megmutatkozik az anyaghasználatban, mindkettő látszóbeton felületű. Az arányok, a nyílások aránya és osztása egyaránt kölcsönös viszonyban állnak egymással.

91.

92.

93.

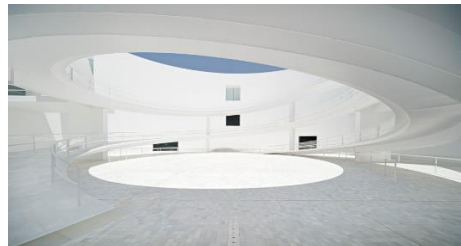
A múzeum épülete egy elliptikus központi udvar köré szerveződik, amelyben a háromszintes épülettömeg egyes szintjei közötti kör alaprajzú kettős rámparendszer kelt térbeli feszültséget. Ennek a térnek a belső világa eltér a külsőtől, itt minden felület fehér színű fedést kapott. Az elliptikus udvar arányait az alhambrai V. Károly Palota belső udvaráról vételezte, amely kör alakú udvar átmérője megegyezik az ellipszis nagytengelyének hosszával.

94.

95.

96.

97.

98.

99.

¹⁹³ 2001, tervezője szintén Alberto Campo Baeza.

Az épület másik látványos eleme a dinamikus hasáb legfelső szintjén található panoráma étteremből feltáruló látvány a városra és az azt övező hegyvonulatokra.

Az 'L' tömegű épület nyugodt statikus formákból épül fel, ugyanakkor már az – elkezdődött – új évezred lenyomata.¹⁹⁴

A példák sorát a Végtelen Házának ismertetésével zárom. Az alapvetően 20 méter széles és 36 méter mély – melyből az első 12 méter mély szakasz kétszintes – tengerparti épület tetején végtelen sík áll, amely a tenger végtelenjével válik eggyé. Az épület mintha csak egy móló lenne a tenger felé, a vízben minden hajó elhalad előtte, amely a Földközi-tengerről kifut az Atlanti-óceánra.

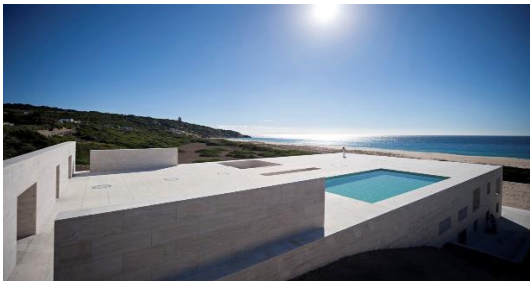

100.

101.

A hatalmas sík tető, amely egészen az utca vonaláig fut, a görög költő szerint a temenos, a találkozóhely, ahol az istenek és az emberek találkoznak a mitológia szerint. A találkozóhely része egy három lépcsőfokból álló amfiteátrum is. A Cadíztól nem túl messzi, római kori Bolonia, egykori halászfaluban az istenek számára templomokat építettek, ez a ház az ő tiszteletükre épült római travertinből.

102.

103.

A tetősíkot három fal határolja. Az egyik a bejárati fal, ezen áthaladva a tetősíkba süllyesztett lépcsőn keresztül lehet a házba bejutni. A másik két rövidebb fallal együtt pedig a szél elleni védelmet szolgálják, mert ugyanazok a szelek fújnak ma is, mint amelyek valamikor Odüsszeusz hajóját is ostromolták.

104.

105.

106.

¹⁹⁴ BAEZA 2009 214-226.o.; BAEZA 2018

Az épület Baeza teljes építészeti hitvallását magában foglalja. A tömör súlyos hatás az anyagválasztással együttesen utal a gravitációra, a fény a legbelsőbb helyiségekbe is beragyog és az egész épületben fontos szerephez jut, az ötlet pedig a mitológiai párhuzamokon keresztül jut érvényre. Mindezt a vitruviusi elvek – firmitas, utilitas, venustas – szem előtt tartásával tette, ezzel elérte az időtlenséget, valamint az emberiség elméjében és szívében is megmarad a Végtelen Háza.¹⁹⁵

A fent bemutatott épületek mindegyike Baeza főbb épülettípusait jelenítették meg: a Gaspar Ház (a legolcsóbb) a belső zárt világú fehér épületet, a BIT Központ (a legőszintébb) a víztiszta üveg tömeget, a De Blas Ház (a legempathikusabb) a beton-üveg kombinációját, az Andalúziai Emlékmúzeum (a legmonumentálisabb) a beton épületet és végül a Végtelen Háza (a legspirituálisabb) a kőépületet.

Az eltérő karakterű építész személyiségek nyitottságuk révén képesek nem tudatos módon érzékenységüket az empátia megvalósulásában hasznosítani úgy, hogy építészeti karakterüket és egyéniségüket sem kellett feladniuk. Hétköznapi megfogalmazással mondhatnánk, hogy sikerült jó kompromisszumot kötniük az adott feltételrendszerben. A kompromisszum kifejezés helytelen ebben az összefüggésben, mert a kompromisszumban feladás van, míg az empátia valami új megszületését jelenti, melyben mindenki megtalálja a maga szempontjából fontosat, amelynek mindenki örül és mindenki magáénak érez.

A bemutatott példákban megvalósul az empatikus építészet meghatározásában szerepelő kritérium. Így vannak épületek, amelyek alkotási folyamatában valósult meg az empátia, pl. Alberto Campo Baeza De Blas háza vagy Alejandro Aravena Quinta Monory házai Chilében és vannak épületek, ahol és/vagy a végeredményben, pl. Diébédo Francis Kéré iskolája Gandoban, illetve Emanuelle Moureaux Óvodája Fukuokában.

¹⁹⁵ BAEZA 2018

4 Empátia az építészet oktatásában

Általános értelemben az empátia célja az emberek mély és tartalmas kapcsolatainak kialakítása, az oktatás szempontjából a segítség, a fejlesztés és a nevelés.

Az építészetrel kapcsolatban rendre felszínre kerülnek annak mérnöki, művészeti vonatkozásai és ki ezt, ki azt az oldalát részesíti előnyben. Ugyanakkor fontos vetülete az emberekkel való különleges kapcsolata. Az alkotói folyamatot – de itt beszélhetünk akár a teljes beruházási folyamatról is – interperszonális kapcsolatok hatják át. Sőt, különösen érdekes az egészben, hogy a nevezett kapcsolatok az előbbi folyamatok lezárultát követően is megmaradnak (ld. épületeket használó emberek). Ezért az építészet oktatásában ugyanennek tükröződnie kell.

Az építészet oktatásában a törvények, előírások, szakmai normák objektív módon taníthatóak és kérhetőek számon. A kihívást a kevésbé jól tudatosítható, szóbeli instrukciók által nehezen egyértelműsíthető ismeretek oktatása jelenti. Az üzenet kódolásának és dekódolásának zavar nélkül kell végbemennie. (Ez általában minden művészi tevékenységre igaz.) Vagyis az értelmi és érzelmi jellegű megértés és megértetés a központi kérdés. Melyek közül az érzelmi megközelítés foglalja magába az empátiát, ahol a verbális közlések szerepe kisebb. Az empátia pontosan azáltal tud megvalósulni hallgató és oktatója között, hogy a szavakkal nehezen elmondható közlést a másik megérti és a felfogott, majd feldolgozott információ alapján cselekszik. Az eredmény minden esetben a terv minőségén mérhető le.¹⁹⁶ A folyamat a hallgató és oktatója között mindkét irányára nézve igaz. Ha a hallgató érti oktatója üzenetét, az oktató tovább tud segíteni. Ha nem, akkor az oktatónak, a hallgató nehézségének megértését és annak felfogását követően kell segítséget nyújtani immáron a hallgató számára is egyértelműbb módon.

Az építészet oktatásában az empátia egyfajta csapatmunkaként jelenik meg. Az erővektorok összeadódnak, ha egy irányba mutatnak. Ellenkező esetben teljes zűrzavar és meg nem értettség jelentkezik. Ezért az oktatók felelőssége, hogy az oktatás során milyen mértékben kívánják alkalmazni az empátia eszközét, illetve milyen mennyiségű energiát fektetnek kihívásokkal teli esetekbe.

Végeredményben oktató és hallgató harmonikus viszonya, emberi és szakmai szempontból egyaránt, kettőjük egyéni empátiás képességén keresztül valósulhat meg. Jelen kutatásban a hallgatói oldal empátiás készségét vizsgáltam meg. A vizsgálat során ugyanakkor megnéztem külön a nők és a férfiak közötti eltéréseket is azon tudományos tény alapján, hogy a nemek eltérő empátiás attitűddel rendelkeznek.

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Karán folytatott oktatói tevékenységem tapasztalatai nagy mértékben segítettek munkámat. Tekintettel arra, hogy az elmúlt néhány félévben nagyobb részt az idegennyelvű (angol) képzésben tanítok, ezért mind a magyar, mind az angol nyelvű képzés vonatkozásában vontam le következtetéseket.

4.1 Empátia mérése

Az empátia mérésében először Carl Rogers¹⁹⁷ iskolája ért el eredményeket. Az empátia fejlesztésével összefüggésben az empátiás megértés pontosságát mérték a pszichoanalízisben.

¹⁹⁶ A szakmai rátermettség kérdése szintén befolyásolja egy terv végső minőségét, de az nem tartozik az empátia hatáskörébe.

¹⁹⁷ A 20. században élt amerikai pszichológus, aki az önálló empátia álláspontjának megalakítója; elsőként foglalta össze az empátia ismereteit.

Empirikus vizsgálatok során az empátiát nemcsak minőségében, hanem mennyiségében is mérték. Ehhez különböző módszereket, eszközöket használtak, pl. bőr-ellenállás mérést, elektrofiziológiai és tesztmódszereket, vegyi anyagok által létrejött feszültségek mérését. Ezek a vizsgálatok korlátos módon voltak képesek a feltételezéseket igazolni. A laboratóriumi vizsgálatokban nehéz volt az empátiás vagy más megismerések mérése. Ezért további kísérletekben már azt próbálták igazolni, hogy az empátiás megismerési mód nem önálló, hanem része a következtetés és a jelentőségtulajdonítás. Később képi rögzítés mellett mélyinterjúk módszerekkel, tesztekkel próbálkoztak. Ennek finomítása nyomán jött létre Gladstein és munkatársainak módszere, akik több összetevőre bontva vizsgálták az empátia működését, majd Ickes és munkatársai egy komplex kutatási módszert alkottak meg (akik valós interakciós folyamatokban vizsgálódtak), amely már az empátia pontosságának mérésére is alkalmassá vált.¹⁹⁸

4.2 Kérdőívek, skálák

Az empátia mérésének további módszerei közé számos kérdőív, skála tartozik. Az alábbiakban néhány érdekesebb példa rövid ismertetésére térek ki, a teljesség igénye nélkül. A kérdőívek, skálák az empátia kognitív jellegét próbálják megragadni. A kérdőívek más nyelvre történő lefordításának veszélye abban rejlik, hogy nem elégséges a kérdések nyelvtani lefordítása, azok pszichológiai tartalma nem torzulhat a fordítás során. (Ezért visszafordítással ellenőrzik tartalmi helyességüket.)

A kérdőívek jellemzően számszerű eredmény elérését teszik lehetővé, az elért pontszám pedig segít a minősítésben, hogy az eredmény a tapasztalati úton meghatározott határvonal mely oldalára esik: a fejlett empátiás képességűek vagy az empátia hiányosok csoportjába.

Elsőként a Mehrabian és Epstein féle Emocionális Empátia Mutató elnevezésű kérdőívet érdemes megemlíteni (1972). Valószínűleg hatására készült el a Deutch-Madle (1975) kérdőív, mely harminchárom kérdést tartalmaz. A teszt kitöltőjének az egyes kérdésekről azt kell eldönteni, hogy egyetért-e vele vagy sem. A két kérdéssor alapvetően egy-egy szóban tér el egymástól, az állítások és azok mennyisége azonos.

Az amerikai szociálpszichológusról elnevezett Lickert rendszerű skálák,¹⁹⁹ 5 illetve 7 válaszadási lehetőségei, ahol nemcsak egyetértés és nem egyetértés közül lehet választani, hanem azok mértékéről is, a kérdőívek finomabb pontozását tették lehetővé.

Gyerekek vizsgálatában előszeretettel használt Hogan skálája (1969, 1975). Érdekessége, hogy a kérdőívet a kitöltő személy magára nézve tölti ki, de ismerőse vagy interakciós partnere szemszögéből, azaz egyfajta önminősítő tesztként is alkalmazható. Így többszöri kitöltésével biztosabb eredmény kapható a vonatkozó személy empátiás képességéről. Hogan skálája és módszere az empátia fejlesztő gyakorlatok hatékonyságának mérésére is jól használható.

A fenti skálák mindegyike hibákat és hiányosságokat rejt magában, mégis jelentőségük van egyszerű, gyors kivitelezhetőségükben, valamint hogy a kapott eredmények összehasonlításra alkalmasak.²⁰⁰

¹⁹⁸ BUDA 2006 251.o.; 283-285.o.

¹⁹⁹ Pl. Simon Baren-Cohen Empátiahányados tesztje is ezek közé tartozik, melyről később még lesz szó.

²⁰⁰ BUDA 2006 285-288.o.

4.3 A kutatásban alkalmazott teszt ismertetése

Az empátia szerepének vizsgálata és annak tettenérhetősége okán választottam a kutatás során a teszt eszközét. A kutatás elején arra voltam kíváncsi, hogy az építészhallgatóknál a képzés során a beleérzőképességük az ismeretek bővülésével hogyan változik.

Eleinte egy építészet specifikus tesztre gondoltam, mely ötletet később elvettem, annak tükrében, hogy az empátia ennél sokkal átfogóbb jelentéssel bír. Viszont a hallgatók általános érvényű empátiahányadosa mérhető, melyhez a szakterületen számos – magyar nyelven is elérhető standardizált – teszt áll rendelkezésre.

A tesztek egyik csoportja az egyének viselkedésbeli szokásait és a társas kapcsolataikban mutatott érzékenységeit, az egyének általános empátiás képességeit méri, pl. Mehradin-Epstein, 1972; Deutsch-Madle, 1975; Hogan, 1969, 1975; Davis 1980, 1983; Bar-On 1997; Baron-Cohen, 2004. A tesztek másik csoportjába, az egyén mások érzelmi reakcióit felismerő képességét mérő tesztek tartoznak, pl. Baron-Cohen 1999. Továbbá Schegel-Grandjean-Scherer, 2012, az ún GERT teszt, melyben mozgó kép és hang alapján (torzított beszéd) kell az egyes érzelmeket felismerni.²⁰¹

Különösen érzékeny teszt Simon Baron-Cohen Szemből olvasás tesztje²⁰², melyet Sally Wheelwrighttal közösen fejlesztett ki. A kérdéssor arckifejezések, mindössze a szem sávjában látható érzelmek felismerésére irányul. A válaszadónak 36 esetben kell a felkínált lehetséges 4 érzelem közül választania. A feladat egyáltalán nem egyszerű, mert a verbalitás háttérbe szorul. Éppen ezért volt szimpatikus számomra ez a kérdőív, azonban korlátozott kivitelezhetősége folytán – egyelőre – letettem róla.²⁰³

A teszt kiválasztásánál az önkitaló tesztekre esett a választásom, azok egyszerű, nagy létszám esetén is hatékony alkalmazhatósága miatt. Egészen konkrétan Simon Baron-Cohen EQ (Az empátiahányados) tesztjét választottam.²⁰⁴ A teszt 60 állítást tartalmaz, melyekről azt kell a 4 fokozatú skálán eldönteni, hogy az egyén mennyire érzi magára nézve igaznak az állítást. (A lehetséges válaszok: Teljesen egyetértek / Kicsit egyetértek / Nem igazán értek egyet / Egyáltalán nem értek egyet.) A kérdések között vannak az empátiára utaló, az empátia hiányára utaló és az empátia szempontjából indifferens kérdések egyaránt. Ez utóbbiakra adott válaszok az értékelés során figyelmen kívül hagyandóak. A másik két esetben az 'erőteljesebb' válasz 2 pontot, az 'enyhébb' 1 pontot, a további 'helytelen' válaszok 0 pontot érnek. A teszten elérhető maximális pontszám értéke 80. Az elért pontszámok alapján a teszt több értékelési kategóriát határoz meg: alacsony (0-32 pont), átlagos (33-52 pont), átlag feletti (53-63 pont), kiemelkedően magas (64-79 pont) és maximális (80 pont).

A teszt elvégzését a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építészmérnöki Karának I-IV. éves hallgatóival végeztettem el a 2017-2018-as tanév tavaszi félévének 10-11. oktatási hetében 2018.04.16.-2018.04.26. között. A Kar Rajzi és Formaismereti Tanszékének oktatójaként a nevezett évfolyamokat volt lehetőségem teljes metszetében elérnem. Az V.

²⁰¹ BUDA 2006285-288.o.; KOVÁCS 2017 4-7.o.

²⁰² Eredeti elnevezése: Reading the Mind in the Eyes. Teszt: COHEN 2006 239-251.o.

²⁰³ A szemből olvasással kapcsolatban jelent érdekes művet Ekman arckifejezések atlasza, amelybe a világon minden, emberek által közvetített érzelmeket igyekezett összegyűjteni. Végül hét alapvető emberi érzelmeket különböztetett meg az arcon: harag, szomorúság, félelem, meglepetés, undor, megvetés és öröm. PINK 2009 158-159.o.

²⁰⁴ Simon Baron-Cohen EQ (Empátiahányados) tesztjét Ivády Rozália Eszter fordította magyarra. Teszt: COHEN 2006 256-259.o.

éves hallgatók elérhetősége rendkívül korlátozott mértékben volt megvalósítható (ld. előtanulmányi rendben rajzórák jellemzően I-IV. évfolyamra ütemezve).²⁰⁵

A felmérésben, mind a tesztek kitöltése, mind az eredmények kiértékelése során a kreditrendszerből adódó évfolyam-csúszásokat figyelmen kívül hagytam. De tekintettel arra, hogy a rajzi tárgyakból egyébként sem jellemzőek a csúszások, ezért az előtanulmányi rend és az egyes évfolyamokon a tárgyat ténylegesen felvett hallgatók között minimális eltérés lehet, mely eltérés jelen kutatás szempontjából érdektelen.

Azonban a kutatásban a Kar magyar nyelvű képzésének hallgatóin kívül, az idegennyelvű (angol) képzés hallgatói is kitöltötték a tesztek. Az empátia általános természetét tekintve a kulturális háttér nem befolyásolja érdemben az eredményeket, ezért inkább csak az érdekesség kedvéért értékelem őket külön.

A teszt kitöltését az egyes évfolyamok órarendi rajz óráik keretében tölthették ki, mely átlagosan 10-15 percet vett igénybe. A részvétel önkéntes alapon és anonim módon történt. (A közreműködő tanszéki kollégák segítségét ezúton is köszönöm.)

A felmérés elvégzése során azt tapasztaltam, hogy a diákok – néhány kivételtől eltekintve, akik a teszt kitöltését is megtagadták – nagy lelkesedéssel és érdeklődéssel vettek részt a teszt kitöltésében.

A kiértékelést hagyományos módon kézzel, egy előzetesen készített sablon segítségével végeztem. Az elért pontszámokat a válaszlapok aljára írtam, a pontszám szerinti kategória besorolásával együtt. A pontszámokat végül egy excel táblázatban (file-ban) foglaltam össze, évfolyamonként, nemenként és a képzés nyelve szerint.

4.4 A magyar nyelvű képzés hallgatóinak eredmény kiértékelése

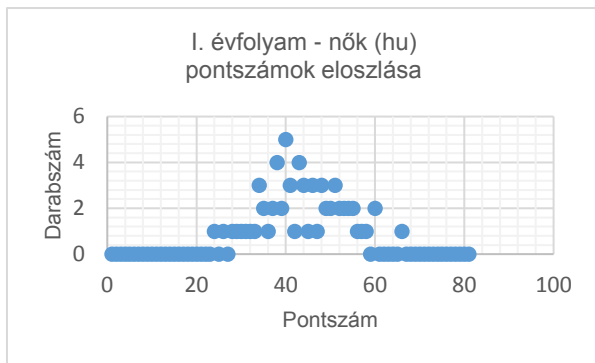
hu	I.			II.			III.			IV.			szum		
	válaszolt	Neptun	arány %	válaszolt	Neptun	arány %	válaszolt	Neptun	arány %	válaszolt	Neptun	arány %	válaszolt	Neptun	arány %
N	67	123	54,47	45	116	38,79	49	124	39,52	29	81	35,80	190	444	42,79
F	33	73	45,21	23	63	36,51	36	84	42,86	22	48	45,83	114	268	42,54
F&N	100	196	51,02	68	179	37,99	85	208	40,87	51	129	39,53	304	712	42,70

107.

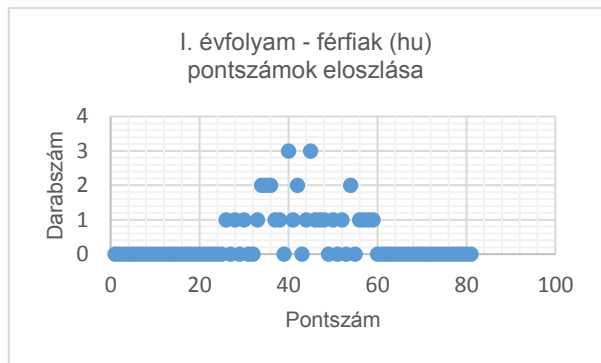
A felmérésben a hallgatók 42,70%-a vett részt, évfolyamok szerinti megoszlásban: I. évfolyam 51,02%, II. évfolyam 37,99%, III. évfolyam 40,87%, IV. évfolyam 39,53%. Vagyis a Neptun rendszer szerint az I-IV. évfolyamon a rajzi tárgyat felvett 712 hallgatóból 304 töltötte ki a tesztet, ezért a válaszadók száma alapján a teszt reprezentatívnak tekinthető.

A válaszlapok eredményeiről az alábbi eloszlási függvények adnak pontos tájékoztatást évfolyamonkénti és nemenkénti bontásban.

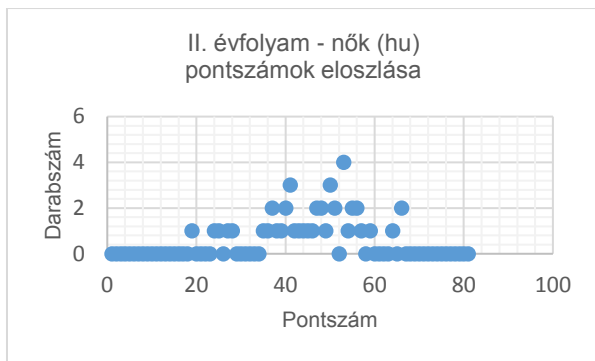
²⁰⁵ A hallgatók digitális módon történő megkeresését az empátia lényegéből fakadóan túlzottan személytelennek éreztem, így ezzel a lehetőséggel nem számoltam.

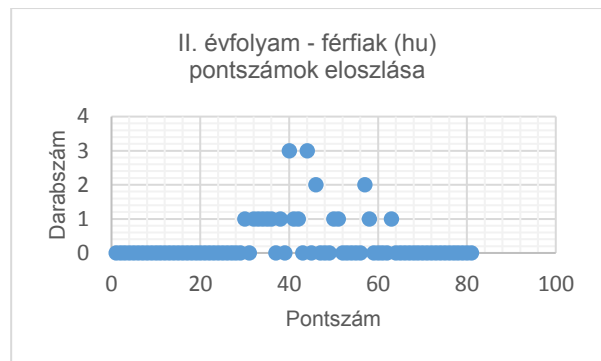
108.

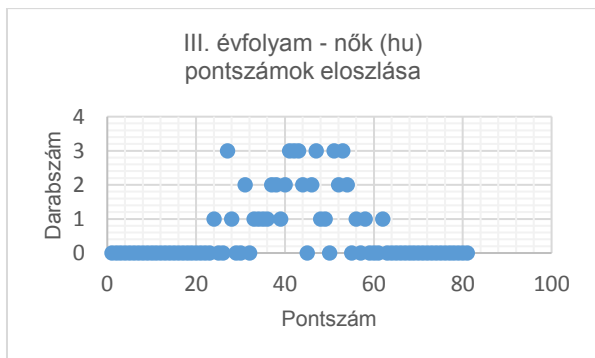
109.

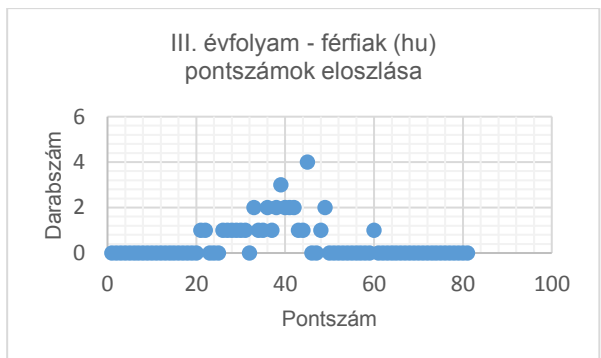
110.

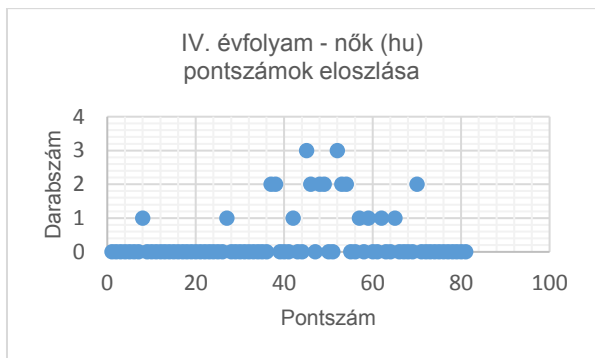
111.

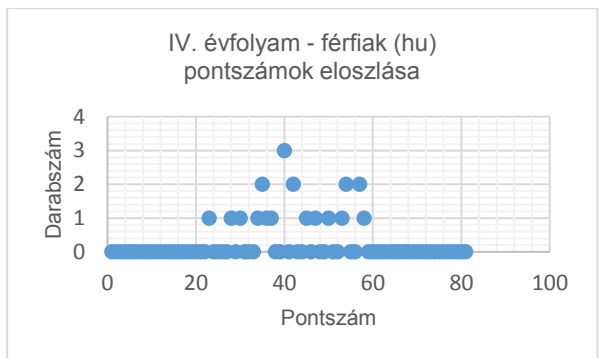
112.

113.

114.

115.

A pontszámok kategóriánként történt besorolásáról áttekintő táblázat nyújt segítséget, melyből kiolvasható, hogy a válaszadók 70,07%-a tartozik az átlagos kategóriába, átlag felett 14,14% teljesített, mindössze 1,97%-a a kiemelkedően magas kategóriába tartozók aránya, emellett 13,82% ért el alacsony értékeket. Továbbá látható, hogy a nemek tekintetében a nők jobb

eredményeket érték el, mint a férfiak, mert többen tartoznak a kiemelkedően magas, az átlag feletti és átlagos kategóriákba, míg kevesebben az alacsonyba.

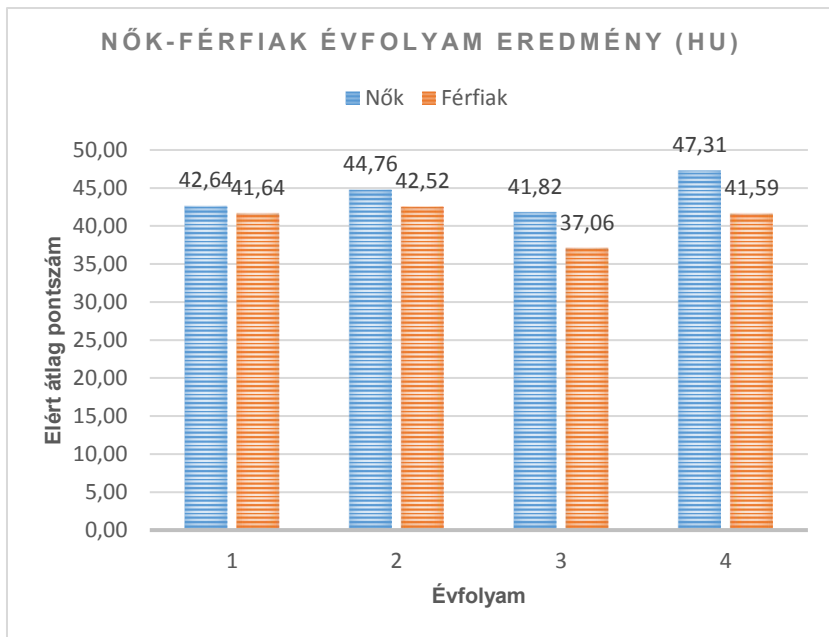
elért eredmények kategóriánként darabszám							
hu	I.	II.	III.	IV.	szum	arány %	
N	alacsony	8	5	8	2	23	12,11
	átlagos	49	30	36	19	134	70,53
	átlag feletti	9	8	5	5	27	14,21
	kiem. magas	1	2	0	3	6	3,16
	maximális					0	0,00
	szum					190	100,00
F	alacsony	4	2	10	3	19	16,67
	átlagos	23	17	25	14	79	69,30
	átlag feletti	6	4	1	5	16	14,04
	kiem. magas	0	0	0	0	0	0,00
	maximális					0	0,00
	szum					114	100,00
N+F	alacsony	12	7	18	5	42	13,82
	átlagos	72	47	61	33	213	70,07
	átlag feletti	15	12	6	10	43	14,14
	kiem. magas	1	2	0	3	6	1,97
	maximális					0	0,00
	szum					304	100,00

Az eredmények abszolút szélsőértékei mind a női nemhez tartoznak. Az elért legkisebb pontszám a 7, a legmagasabb a 69 volt az elérhető 80 pontból. A férfiak esetében ugyanezen értékek 20 pont ill. 62 pont.

min/max értékek pontszám					
hu	I.	II.	III.	IV.	min/max
N min	23	18	23	7	7
N max	65	65	61	69	69
Fmin	25	29	20	22	20
F max	58	62	59	57	62

117.

Az évfolyamok átlagos pontszáma III. évfolyamon volt a legalacsonyabb 39,80%-kal, ez követően 42,31%-kal az I. évfolyam, 44,00%-kal a II. évfolyam következik, majd a legmagasabb átlagérték IV. évfolyamon volt 44,84%-kal volt. Érdekes módon ez utóbbi évfolyamon volt az abszolút legkisebb és legmagasabb elért pontszám is, míg a legegyszerűsebben a III. évfolyam teljesített.

118.

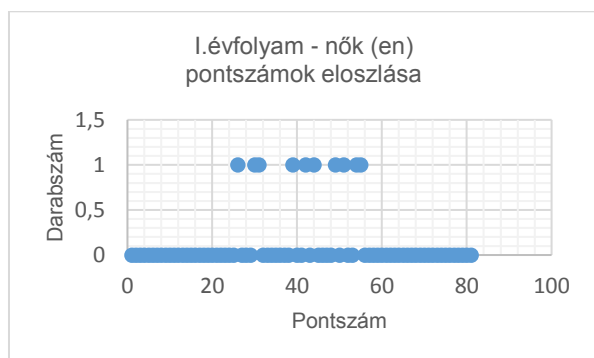
4.5 Az idegennyelvű képzés hallgatóinak eredmény kiértékelése

en	I.			II.			III.			IV.			szum		
	válaszolt	Neptun	arány %	válaszolt	Neptun	arány %	válaszolt	Neptun	arány %	válaszolt	Neptun	arány %	válaszolt	Neptun	arány %
N	10			11			12			5			38		
F	7			6			5			4			22		
F&N	17	33	51,52	17	25	68,00	17	21	80,95	9	29	31,03	60	108	55,56

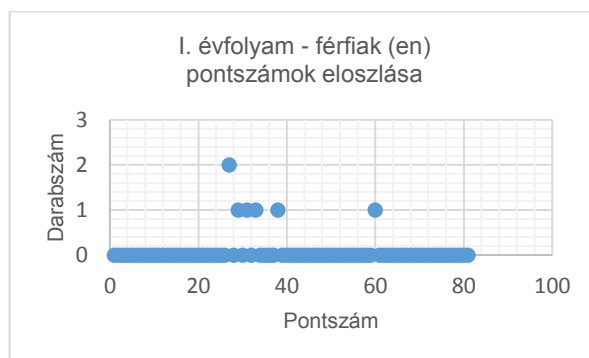
119.

A felmérésben a hallgatók 55,56%-a vett részt, évfolyamok szerinti megoszlásban: I. évfolyam 51,52%, II. évfolyam 68,00%, III. évfolyam 80,95%, IV. évfolyam 31,03%. Vagyis a Neptun rendszer szerint az I-IV. évfolyamon a rajzi tárgyat felvett 108 hallgatóból 60 töltötte ki a tesztet, ezért a válaszadók száma alapján a teszt reprezentatívnak tekinthető, azzal a kiegészítéssel, hogy természetesen az itt és most tanuló külföldi hallgatói létszám tükrében értelmezhető az eredmény.

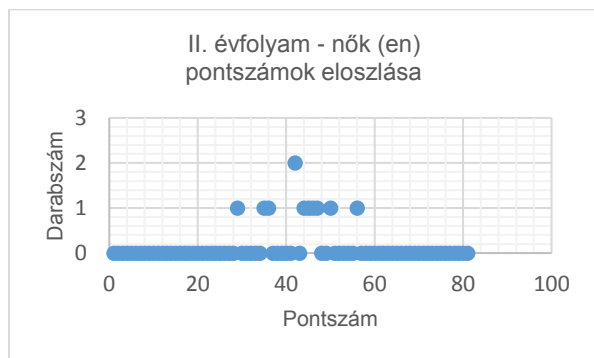
A válaszlapok eredményeiről az alábbi eloszlási függvények adnak pontos tájékoztatást évfolyamonkénti és nemenkénti bontásban.

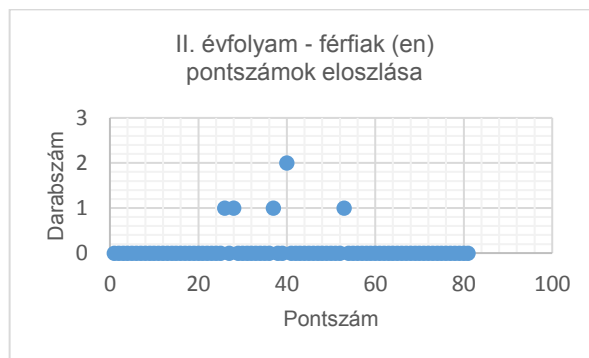
120.

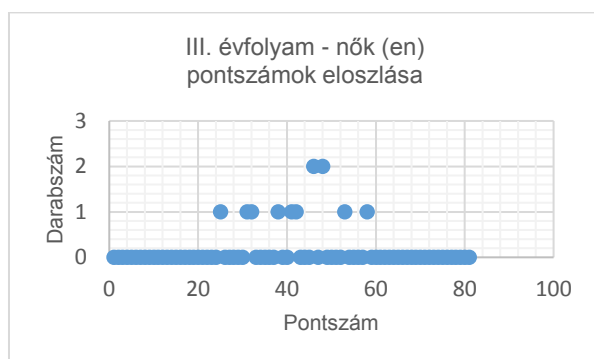
121.

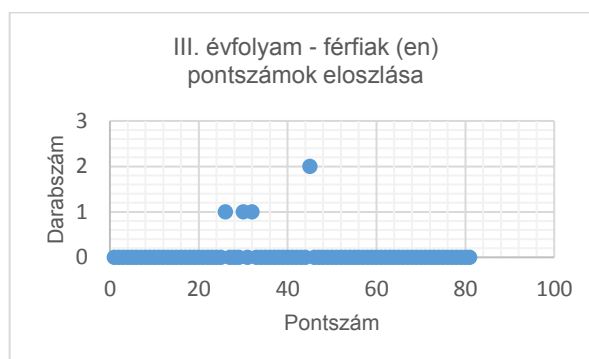
122.

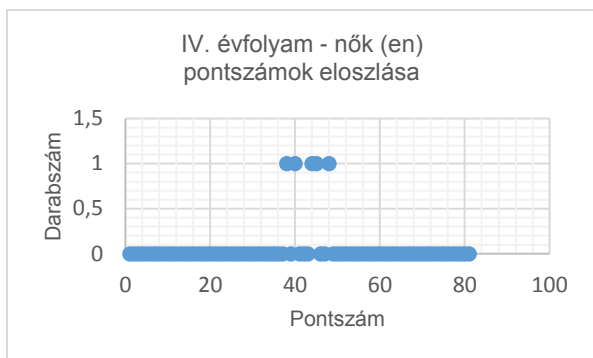
123.

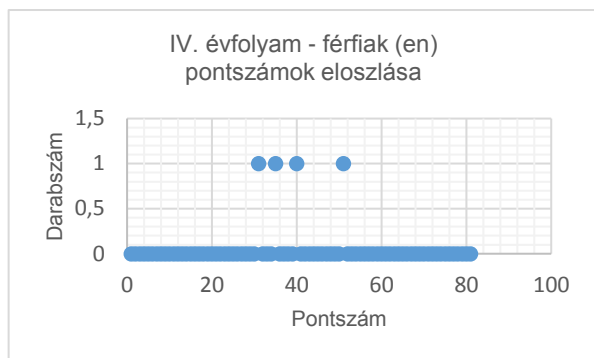
124.

125.

126.

127.

A pontszámok kategóriánként történt besorolásáról áttekintő táblázat nyújt segítséget, melyből kiolvasható, hogy a válaszadók 61,67%-a tartozik az átlagos kategóriába, átlag felett mindössze 8,33% teljesített, viszont a kitöltők 30,00%-a ért el alacsony értékeket. Továbbá látható, hogy a nemek tekintetében a nők jobb eredményeket értek el, mint a férfiak, mert többen tartoznak az átlag feletti és átlagos kategóriákba, míg kevesebben az alacsonyba.

elért eredmények kategóriánként darabszám

en	I.	II.	III.	IV.	szum	arány %	
N	alacsony	3	1	3	0	7	18
	átlagos	5	9	8	5	27	71,05
	átlag feletti	2	1	1	0	4	10,53
	kiem. magas	0	0	0	0	0	0,00
	maximális					0	0,00
	szum					38	100,00
F	alacsony	5	2	3	1	11	50,00
	átlagos	1	4	2	3	10	45,45
	átlag feletti	1	0	0	0	1	4,55
	kiem. magas	0	0	0	0	0	0,00
	maximális					0	0,00
	szum					22	100,00
N+F	alacsony	8	3	6	1	18	30,00
	átlagos	6	13	10	8	37	61,67
	átlag feletti	3	1	1	0	5	8,33
	kiem. magas	0	0	0	0	0	0,00
	maximális					0	0,00
	szum					60	100,00

128.

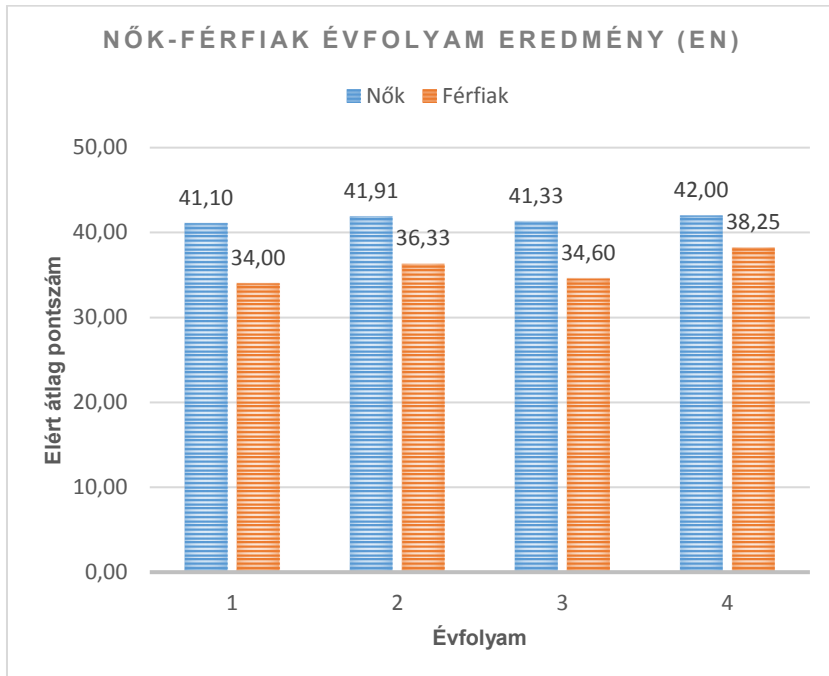
Az eredmények szélsőértékei: az elért legkisebb pontszám a 24, a legmagasabb az 59 volt az elérhető 80 pontból. A nemek tekintetében alig mutatkozik eltérés, míg az elért legalacsonyabb pontszám a nőknél 24, addig a férfiaknál 25. A legmagasabb pontszám a nőknél 57, a férfiaknál 59 volt.

min/max értékek pontszám

en	I.	II.	III.	IV.	min/max
N min	25	28	24	37	24
N max	54	55	57	47	57
F min	26	25	25	30	25
F max	59	52	44	50	59

129.

Az évfolyamok átlagos pontszáma I. évfolyamon volt a legalacsonyabb 38,18%-kal, ez követően 39,35%-kal az III. évfolyam, 39,94%-kal a II. évfolyam következik, majd a legmagasabb átlagérték IV. évfolyamon volt 40,33%-kal volt. Az egyes évfolyamokon a nők 41,10% és 42,00% között, a férfiak 34,00% és 38,25% között kiegyensúlyozott módon teljesítettek.

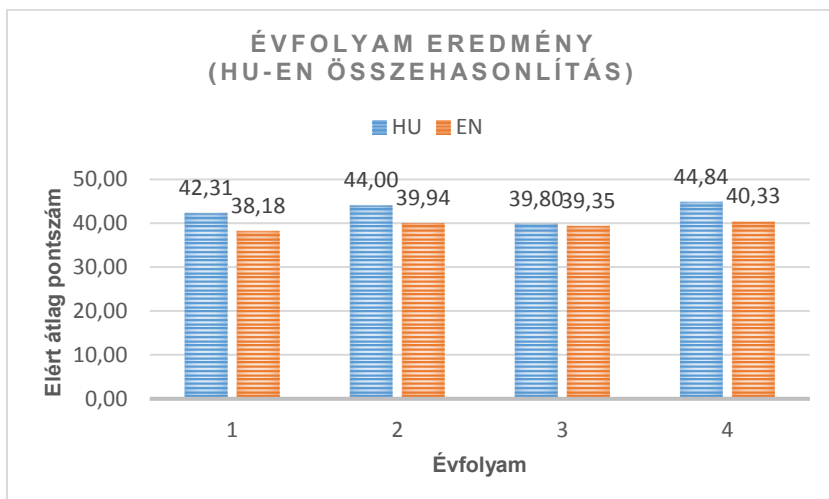

130.

4.6 A felmérés konklúziója

Az idegennyelvű képzés hallgatói átlagosan gyengébb, de az egyes évfolyamok egyenletesebb eredményt értek el, mint a magyar hallgatók.

Mind a magyar, mind az idegennyelvű képzésben elért átlag értékekhez képest +/- 10%-nál nagyobb eltérés nem volt.

131.

A magyar hallgatóknál a nők elért pontszámai nagyobb szórást mutattak mindazzal együtt, hogy az általuk elért átlag pontszám magasabb volt, mint a férfiaké. Az idegennyelvű képzésben a nők és a férfiak által elért pontszámok szórása közel azonos.

elért átlag pontszám

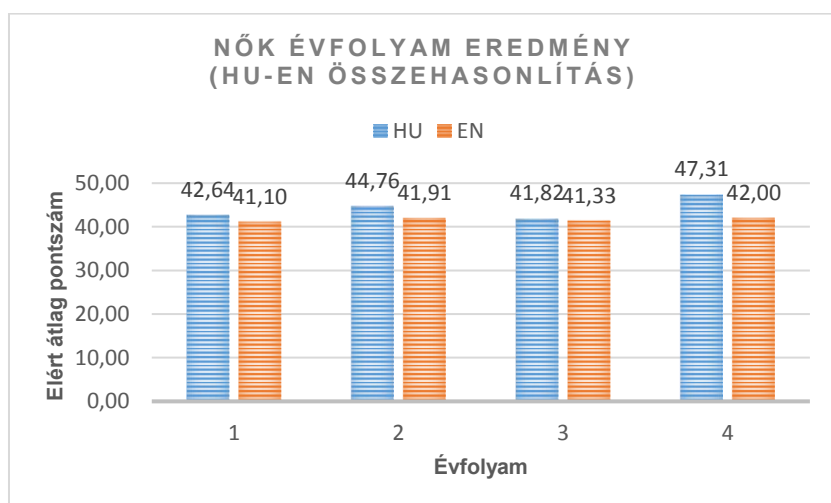
hu	I.	II.	III.	IV.	átlag
N	42,64	44,76	41,82	47,31	44,13
F	41,64	42,52	37,06	41,59	40,70
F&N	42,31	44,00	39,80	44,84	42,74

en	I.	II.	III.	IV.	átlag
N	41,10	41,91	41,33	42,00	41,59
F	34,00	36,33	34,60	38,25	35,80
F&N	38,18	39,94	39,35	40,33	39,45

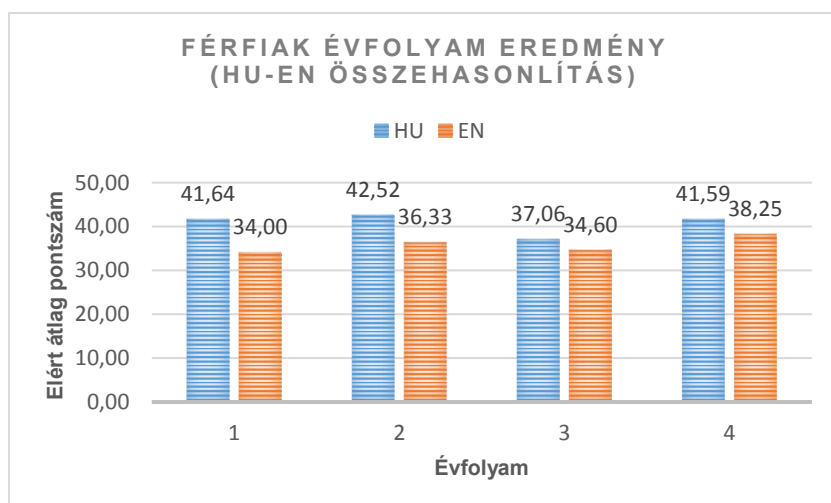
132.

Az eredményekből az is kiderült, hogy mind a nők, mind a férfiak esetében a magyar képzés hallgatói jobb eredményt értek el az idegennyelvű képzés hallgatóihoz képest.

A legnagyobb különbség az I. éves férfiak között van, míg a legkisebb a III. éves nőknél. Továbbá jellemzően a férfiak között nagyobb különbség van az átlagértékek között az egyes évfolyamokon, ugyanezek az értékek a nőknél kisebbek.

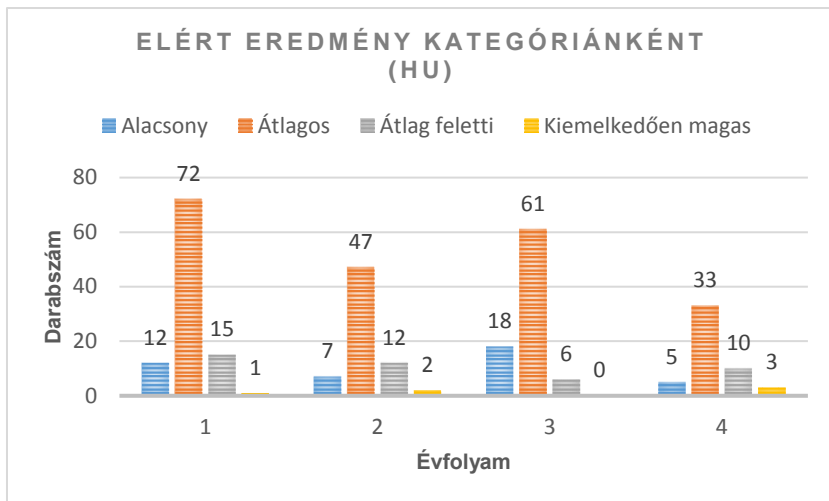

133.

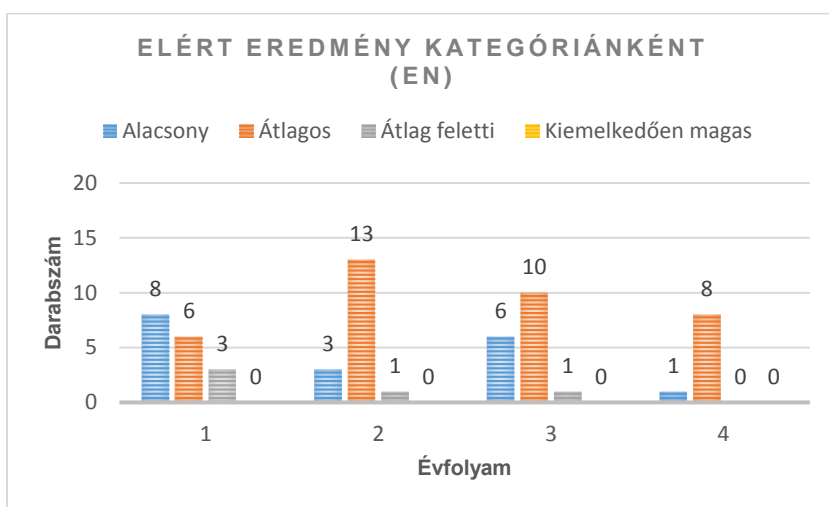

134.

Kutatásom alapján megállapítható, hogy az építészhallgatók empátia készsége átlagos, annak ellenére, hogy későbbi környezetalakító tevékenységük révén hatalmas hatásuk lesz emberek tömegeinek életminőségére. (3. tézis)

135.

136.

A kiegyensúlyozott eredmények alapján az is megállapítható, hogy az építészhallgatók empátiaképességét az egyetemi képzés – előzetes elvárásaim ellenére – érdemben nem módosítja.

A felmérés során az volt a személyes tapasztalatom, hogy az alsóbb évfolyamok hallgatói sokkal érdeklődőbbek és nyitottabbak voltak a kutatás iránt, szívesebben töltötték ki az empátia tesztet a felsőbb éves hallgatókhoz képest. Ebből a szempontból lehetne érdekes évenként vagy a jelenleg I. éves hallgatókat IV. évfolyamos korukban újra tesztelni.²⁰⁶

4.7 Az empátia szerepe az építészet oktatásában

Az oktatásban is elsődleges szerepet kap a verbális kommunikáció, ugyanakkor a nemverbális kommunikáció jelentősége is nagy. Az empátia szerepe ez utóbbi csatornán át, jelzések tudatos alkalmazásán keresztül jut érvényre és nyílnak meg általa újabb lehetőségek, válnak alkalmazhatóvá oktatási módszerek. A hallgató és oktató között egy finomabb, árnyaltabb, humánusabb kommunikáció válik lehetségessé. **Az empátia az érdeklődés felkeltésének, a kritika vagy az észrevételek megfogalmazásának, a meggyőzésnek finom eszköze, mert a szavak által nem nyomatékosított közlés hatásosabb módon éri el célját, mint a direkt közlés. (4.a tézis)**

²⁰⁶ Érdeemes megjegyezni, hogy 2012-2013-as tanévtől a közoktatásban bevezetésre került közösségi szolgálat, amely megfelelő szolgálat választása esetén alkalmas lehet az empátiás készség fejlesztésére. Kérdés például, hogy magasabb pontszámot érnek-e el azok a hallgatók, akik empátiát is fejlesztő gyakorlatot végeznek?

A jó kommunikáció alapja a személyesség, a természetesség (ld. álarcok levetése), a hitelesség, valamint a verbális és nemverbális jelzések érzékelhető összhangja. A hallgatókra gyakorolt hatás mértéke az építészek épített környezetünkre tett hatásának mértékéhez hasonlítható. Ezért az oktatásban fontos a megfelelő légkör kialakítása, ahol mindezek egyszerre tudnak megvalósulni.

Az oktató magyarázó, értelmező szerepén túl, a hallgató viselkedéséből értheti meg, hogy neki hol és miként kell segítséget nyújtania. **Ezért az empátiás készség az építészeti oktatás-nevelési gyakorlatban legalább olyan fontos, mint a szakmai kompetencia. (4.b tézis)**

A Kar idegennyelvű képzése miatt fontos külön kitérni az empátia külföldi hallgatóknál alkalmazható lehetőségeire. **Az idegennyelvű képzésben a kulturális különbségek és a nyelvi nehézségekből adódó motiváció vesztés kezelésében a nemverbális kommunikációnak – mint az empátia részének – szerepe megnő, mert megkönnyíti a kommunikációt és segíti a hallgatót jobb eredmény elérésében. (5. tézis)**

Az empátia fejlesztése kapcsán már említett szerepjáték alkalmazásával az oktató számára – megfelelő nyitottság mellett – lehetőség nyílik a hallgató megértésére, gyakorlatilag egy nézőpontváltáson keresztül. Ez az azonosulási folyamat a hallgatók számára a közös munkában az együttes élményt nyújtja. Számunkra kissé szokatlan élményforma ez a mindennapokban, de a keleti kultúrákban elterjedt szemléletmód. Az együttes élmény jelentése az elfogadásban, az összetartozásban fejeződik ki, sajátos kommunikációt létrehozva, amelyben a gesztusok, a mozdulatok különös tartalommal párosulnak.²⁰⁷ Mindez nagy türelmet és időt igénylő folyamat.

4.8 A kutatás kimenetele

A hallgatókkal kitöltött teszt kiértékelése során számos további lehetőség mutatkozott meg számomra, illetve vetődött fel bennem, melyeket érdemes lenne tovább vizsgálni.

A továbbiakban az egyik irányvonal az építész hallgatókat vizsgálhatná tovább. Minden évben az I. éves hallgatókat, majd ugyanazokat a hallgatókat IV. éves korukban. Az így kirajzolódó ív adna nagyobb távlatokban összefüggéseket a leendő építészek empátiás készségeiről. Egy évfolyam évenkénti mérése is érdekes lehet, de azt gondolom, hogy az empátiás képesség alakulása szempontjából nem szükséges ilyen sűrű mintavétel. Az összehasonlíthatóság érdekében célszerű ugyanazzal a kérdéssorral elvégezni a méréseket és ebben az esetben a mérést jobban szolgálná a teszt kitöltések között eltelt hosszabb idő. Ez a mérés továbbá kirajzolná a generációk közötti változásokat is.

Az empátia építészetben betöltött szerepének vizsgálata kapcsán a Kar építész hallgatóinak további elemzési lehetőségét látom abban, ha az empátia teszten magas vagy éppen alacsony pontszámot elérő hallgatók rajzi képességeik minősítésében és a tervezési tárgyakban elért eredményeit összevetnénk. Van-e, kimutatható-e közöttük szignifikáns korreláció?²⁰⁸

A vizsgálódások másik irányvonalának tartom a szakmák közötti különbségeket, ezt leszűkítve az egyes szakmák képzéseinek hallgatóira. Ilyen irányú eredmények szerint a pszichológusok rendelkeznek a legjobb empátiás képességgel, őket követik a közgazdászok, más bölcsészek, a műszaki menedzserek, a mérnökök (így gyűjtőfogalomként), majd a

²⁰⁷ BUDA 2006 50-51.o.

²⁰⁸ Az egyenlőre anonim teszt esetében, ez csak akkor lenne megvalósítható, ha a nyelvvizsgákhoz hasonlóan egy kódszámos, ilyen indokolt esetekben visszakereshető rendszer kerülne bevezetésre.

természettudományokkal foglalkozók.²⁰⁹ Ezt a kategorizálást gondolom finomítani, mely jobban tudna reflektálni az építészhallgatók és ezáltal az építészet helyére a mérnökök, illetve más szakmák empátia rangsorában.

A létező tesztek közül a szemből olvasási teszt a legizgalmasabb. További előnye, hogy minimális benne a verbális kifejeződés, ezáltal kisebb a félreértések lehetősége. A teszt kezelhetőségének könnyítése megfontolás tárgyát képezheti a jövőben, alkalmazásra érdemes.

Összetettebb feladatot látok abban, hogy milyen mérhető eredmények érhetőek el, ha az empátia létjogosultságot nyer az építészetben (mint szakmában) és ezen keresztül az építészképzésben – vagy éppen fordítva –, ezzel lehetőséget biztosítva a képzésben az empátia fejlesztésének.

Számomra legérdekesebb és egyben a legnehezebben mérhető kérdésnek tartom, hogy az építészek empátiás képessége hogyan és mikor aktiválódik? Hogyan befolyásolja empátiás hajlandóságukat az a tény, hogy gyakran csak közvetett módon van köztük az épület későbbi használóihoz (mert nem velük tárgyalnak a tervezési szakasz folyamán).

²⁰⁹ IVÁDY na 8.o. és IVÁDY 2006

5 Befejezés, záró gondolatok

Az építészetben az empátia ott kezdődik, ahol az individuum véget ér vagy legalábbis előbbre kerülnek az emberi viszonyok. Ezért az építészetben a házak nem szólhatnak tervezőikről, sokkal inkább használóikról, az emberek közösségéről és összességéről. Ennek kiteljesüléséhez nyújt segítséget az empátia tudománya, mely a hatékonyabb működés érdekében ad eszközöket és módszereket. Az empatikus megközelítés építészeti habitustól, az építészeti megközelítéstől függetlenül érvényre tud jutni.

Az építészet lényege nem önmagában az épületek létrejötte, amelyek végső soron az embereket szolgálják. Hanem az épület, ahogyan az empátia is, alapvetően az emberekről és az emberi viszonyokról szól. Ez az azonosság jelenti a kettő közötti kapcsolódási pontot.

Az építészet oktatásában az empátia, mint megközelítési mód, pedagógiai, módszertani lehetőség jelenik meg a kommunikáció során. Alkalmazása motiváló és az eredményesség tekintetében hatékonyságnövelő hatással bír. Szakmai és emberi értelemben egyaránt.

Az építész hallgatók körében végzett felmérésem megmutatta, hogy az empátiás képesség fejlesztésére szükség van. A szakmagyakorlók környezetalakításban betöltött szerepükből adódó felelősségük nagy. Ha ehhez a jelenlegi hallgatókon mért *átlagos* empátiás képesség párosul, azt mérsékelten tartom elégnek. Az emberi viszonyok terén ugyanakkor nem elégséges az egyik fél számonkérése, vizsgálata. A másik félnek legalább annyit kell tudnia, mint az előbbinek, különben nem is lesznek képesek az oktatásban megvalósítani a 4. illetve 5. tézisben megfogalmazottakat.

A nemek eltérő agyi működésében olyan, jobb kihasználásra váró potenciált látok, amelynek gyakorlati alkalmazása az építészeti csapatmunka részeként könnyen megvalósítható. Ebben az esetben viszont pontosan az átlagos agyi működést kellene jobban kihasználni, mert a szélsőséges már gátolhatja az együttműködését.

Az empátia fejlesztését szórakoztató, élvezetes folyamatnak tartom, amely a hétköznapi élet minden mozzanatában ott van. Egyszerre használható, hasznosítható és tudatosan fejleszthető képesség. Ugyanakkor segít a hétköznapi monotóniából is kizökkenni. Az egész csak szándék és kreativitás kérdése.

Az értekezés interdiszciplináris megközelítésű, mely elsősorban az építészet szempontjából vizsgálja az empátia relevanciáját.

Kutatásom legfontosabb célja az volt, hogy az empátia létjogosultságát az építészetben megtaláljam, igazoljam és az építészet oktatásában, mint fejleszthető képességnek fontosságára ráirányítsam a figyelmet. Az építészek ezen felelőssége megkerülhetetlen.

A jövőre nézve csak remélni tudom, hogy az építész társadalom ennek súlyát megérti és végül elsajátítja az empátiára épülő haladó szellemiségű életfilozófiát.

6 Összegzés / Abstract

Az értekezés az építészet emberi oldalával kíván foglalkozni. A beleérzőképesség, más szóval az empátia tudományterület alapja a 18. századig nyúlik vissza, de a 20. század második felében indult igazán virágzásnak és az ezredfordulóra tehető széleskörű elterjedése.

Empátia és építészet kettősének újszerű megközelítéséről, az alkotók és használók között feszülő dinamikus viszony vizsgálatáról szól az értekezés. Az empátia alapjai nyomán kísérletet teszek az empatikus építészet definíció jellegű meghatározására, majd kortárs építészeti példák és alkotóik elemzésén keresztül mutatom be az empátia gyakorlati alkalmazhatóságát az építészetben. Az eltérő karakterű építészeti személyiségtől függetlenül érvényre juthat az empátia, mely az alkotásokban, illetve az alkotási folyamatban egyaránt megnyilvánulhat úgy, hogy közben az építészek saját karakteres vonásai egyértelműen felismerhetők.

Vizsgálom az empátia szempontjából az építészetnek, mint alkalmazott művészetnek helyzetét a művészetek sorában. Miközben a művészetek maguk az empátias képességének fejlesztésére is alkalmasak.

Az empátia az ember veleszületett képessége, amely azonban a verbális közlésekre épülő nyugati társadalmakban erőteljesen háttérbe szorul, kibontakozását számos tényező gátolja. Viszont, mint képesség fejleszthető, ezért alkalmazása az építészkutatásban ajánlható módszer. A kutatás részeként a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Építésmérnöki Karának I-IV. éves hallgatóinak empátia hányadosát mértem fel, mert a hallgatók azok, akik később épített környezetünk alakítói lesznek.

Kutatásom legfontosabb célja az volt, hogy az empátia létjogosultságát az építészetben megtaláljam, igazoljam és az építészet oktatásában, mint fejleszthető képességnek fontosságára ráirányítsam a figyelmet. Az építészeti ezen felelőssége megkerülhetetlen.

The thesis intends to deal with the human side of architecture. The basis empathy dates back to the 18th century, but it really began to flourish in the second half of the 20th century and spread widely by the turn of the millennium.

The dissertation is about the novel approach to the duality of empathy and architecture and the examination of the dynamic relationship between designers and building users. Based on the basics of empathy, I attempt to define the empathic architecture in a definitive way. Then, I demonstrate the practical applicability of empathy in architecture through the analysis of contemporary architectural examples and their designers. Apart from the different architects' personalities the empathy can be enforced by them. Which can be manifested in their final works and during the creative process as well, while the architects own characteristics can be recognized.

In terms of empathy I examine the position of architecture as an applied art in arts. While the arts themselves are able to develop the empathic ability as well.

Empathy is an innate ability of human which in the verbal communication based Western societies is strongly pushed into the background and its development is hindered by numerous factors. However, empathy as an ability can be developed, thus its application is a recommended method in architectural education. As part of the research at the Faculty of Architecture at Budapest University of Technology and Economics I measured the Empathy Quotient of I-IV year students' who will be the designers of our later built environment.

The most important aim of my research was to find and prove the *raison d'être* of empathy in architecture and to draw attention to empathy's importance as a development ability in architectural education. This responsibility of architects is inevitable.

7 Mestermunka ismertetése

Kemény Dénes Városi Sportuszoda, Miskolc, belsőépítészet

Tervezőtársak: Balogh Balázs (1/3), Balogh Bence (1/3)

Generál tervező: Keletterv Kft. (Kováts András)

Tervezés ideje: 2007-2008.

Megvalósulás: 2008-2009.

Az uszoda épülete a Miskolctapolcára vezető út mentén, a Miskolci Egyetemváros területén található, belvárosától mindössze néhány perces távolságra.

Az uszoda a Miskolc és környékén élők mindennapjait szolgálja, de alkalmas nemzetközi és országos versenyek rendezésére. Az amatőr (óvodai-, iskolai úszásoktatás, lakossági sportolás) és versenysport terén mind az úszósport, mind pedig a vízilabda sportág számára létesült az épület.

Az uszoda épület két főbb tömege összesen 7.000 m² hasznos alapterületet foglal magába. A nagyobbik tömegben a medencetér, egy 10 x 25 m-es bemelegítő-tanmedencét (0,7 m-ről 1,4 m-ig mélyül) és egy 50 x 25 m-es, tízpályás versenymedencét tartalmaz. A kapcsolódó nézőtér közel 500 férőhelyes, de ez már a kisebbik tömeg részét képezi, az alatta lévő földszinten található öltözőkkel, szociális blokkokkal és kereskedelmi egységekkel együtt. A felsőbb emeleteken a nézőtérhez kapcsolódó mosdók, illetve sajtó és vip lelátó, tárgyaló, fitness és többfunkciós különtermek vannak.

A közönségforgalmi funkciók 3 szinten kaptak helyet, egyben ez a rész képezte a belsőépítészeti tervezés tárgyát. Az épület belsőépítészeti kialakítását annak építészeti elképzelése inspirálta. Az építészeti elképzelés szerint a 'medencecsarnokot', körbe ölelő, természetes kerítésként is funkcionáló, mesterséges tó határolja. Az épület északi oldalán található dombon kialakított tereplépcső a közösségi élet fontos színtere. A tömegek játékában a nagyobbik ferde, a természetbe belesüllyedő tömeg – a medencetér – rádől a dombból, a természetből kinövő hosszú hasábra – a kiszolgáló funkciókat tartalmazó tömegre.

A tervezés kiemelt szempontja volt a vizuális kapcsolat a külső természeti tájjal. Ezért a telepítés a korábbi sportpálya helyére került, tartva a meglévő növényállományt. Mindig nagy érték, ha egy épület körül nem csak sarjadó, hanem kifejlett növényzet áll. Természet és építészet harmóniája.

A kint megjelenő természeti környezet ellentéte a belső mesterséges világa, melybe a külső stégek faburkolata szinte befut és körülöleli a medencét, majd felfut a kiszolgáló blokk függőleges felületeire. Ez az egység a kintről való betekintés és bentről történő kintekintés által szerves egységgé válik.

A markáns megjelenésű, uszoda terekben kevésbé megszokott, viszonylag sötét árnyalatú fa hatású lapburkolat alkalmazhatóságát a belső tér nagyfokú természetes megvilágítása tette lehetővé, mely egyben a külső táj látványát élménnyé emeli, így fokozva a természet látványának, a természetes fénynek és a sportolásnak a pszichére gyakorolt jótékony hatását. Az uszoda öltözőblokkjában a természetes fény hiányának következtében a világos színek dominálnak, azonban zárt tömegének külső függőleges felületére a fent nevezett karakteres burkolat fut fel. A fa hatású burkolat a természetesség érzetét kelti és ezzel melegséget áraszt az uszodákra jellemző rideg 'kékes' világba.

Az épület meghatározó részét jelenti a tribün, melynek kialakítása egyszerű semleges megjelenést mutat, jelezvén az uszodatér medencéinek prioritását. Kialakítását a karbantarthatóság és a 'szurkolói hév'-vel szembeni ellenállás figyelembevételével terveztük, ezért mind a padló, mind a fal csiszolt beton felületűek. A világos semleges ülések színét a szurkolók teszik színessé.

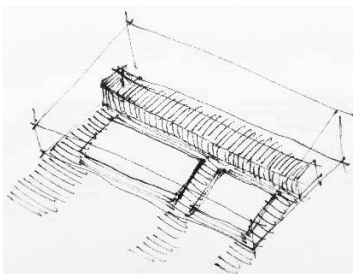
A belsőépítészeti tervezés során alapvetően az építészeti ötlet és karakter elfogadására törekedtünk úgy, hogy az épület használói számára minél humánusabb környezetet teremtsünk. Ezért szem előtt tartottunk néhány olyan pszichológiai szempontot, amely pozitívan tudja befolyásolni az emberek közérzetét és észrevétlenül teszi őket boldogabbá, elégedettebbé.

A belsőépítészeti szándékot olyan elvek vezérelték, mint a zsúfoltság érzetének elkerülése, a természetes fény felhasználásával világos terek létrehozása, mely tágas hatást biztosít. Ez utóbbi miatt mertük a sötétebb árnyalatú, a melegség érzetét biztosító burkolatot betervezni. A nagy üvegfelületek, a belső térből nézve, keretezik a külső festői természeti látványt, ezért nem törekedtünk semmi olyat létrehozni, amely erről elvonná a figyelmet. Az egyszerűen átlátható tér biztosítja a látogató számára – akár sportolás, akár szurkolás céljából érkezik – a gyors áttekinthetőséget és így hamar magával ragadhatja az uszodában folyó élet.

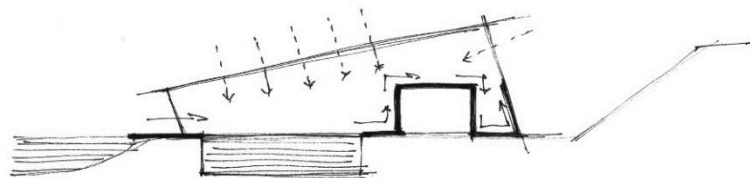
Az uszoda belsőépítészeti kialakításában a nevezett pszichológiai szempontok figyelembevételén keresztül kívántuk az emberek jó közérzetét biztosítani. Ezen ismeretek birtokában mertünk a szokásos kék, fehér vagy esetenként homok, illetve bézs hangulat helyett egy rendhagyóbb légkört tervezni. Köszönhetően a bizalomnak, a megfelelő generáltervezői és megrendelői jóváhagyások birtokában, a kivitelezés során, az elképzelt kialakítás megvalósulhatott.

A hosszú ideig név nélkül, Városi Sportuszoda projekt néven futó épület a kivitelezés ideje alatt 2008-ban harmadik olimpiai aranyérem megszerzéséig eljutó magyar férfi vízilabda válogatott akkori szövetségi kapitányáról, Kemény Dénesről kapta végül nevét. A legendás edző megnyilvánulásai jól tükrözik a 21. század új típusú empatikus megközelítését:

*'A legfontosabb 'titok', hogy csak az a vezető számíthat követőkre, aki szívből jövően viszonyul a csapatához, figyel rájuk, törődik velük, képes megérteni őket.'*²¹⁰ (Kemény Dénes)

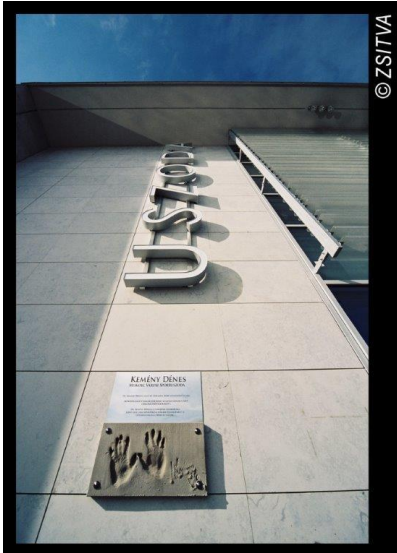

137.

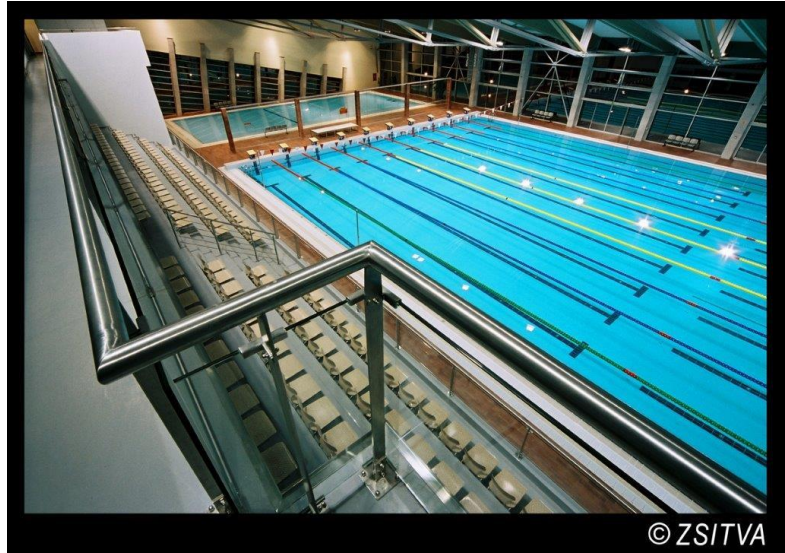

138.

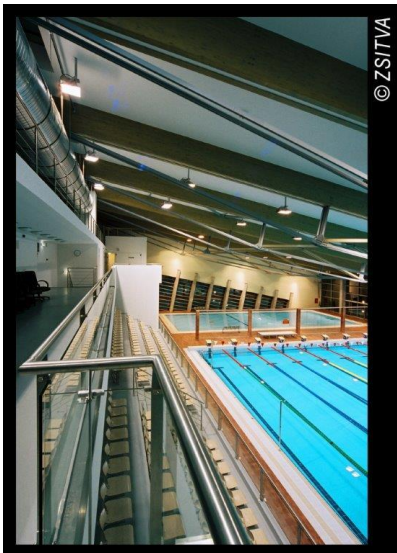
²¹⁰ ENDREI 2011 179.o.

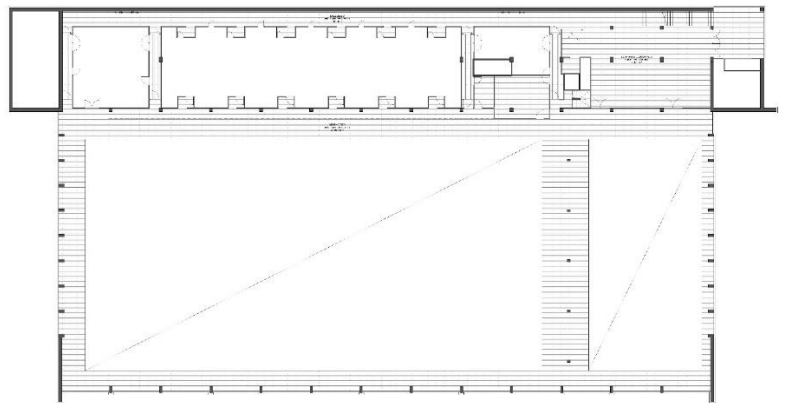
139.

140.

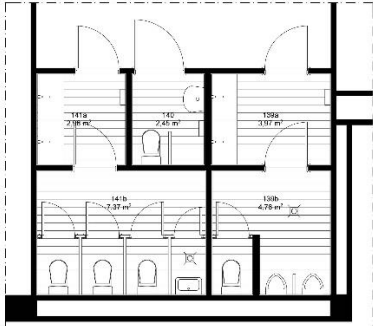
141.

142.

143.

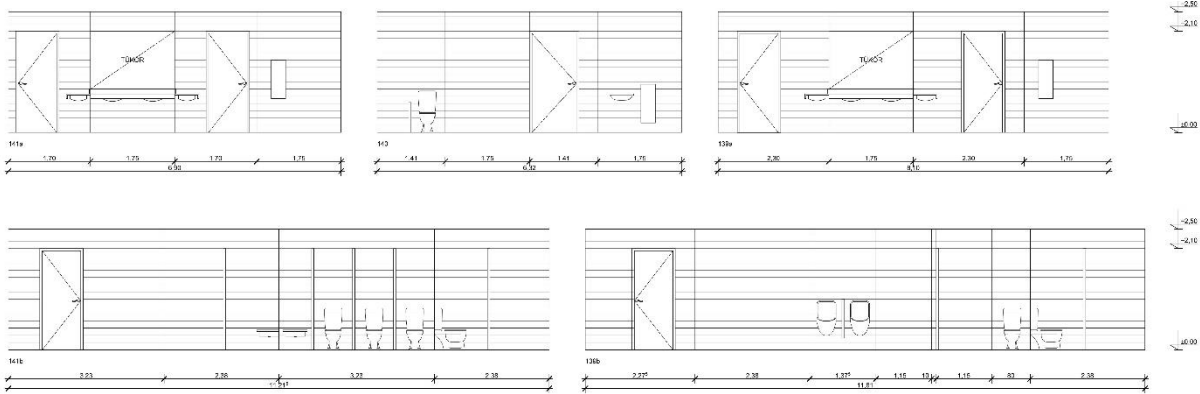

144.

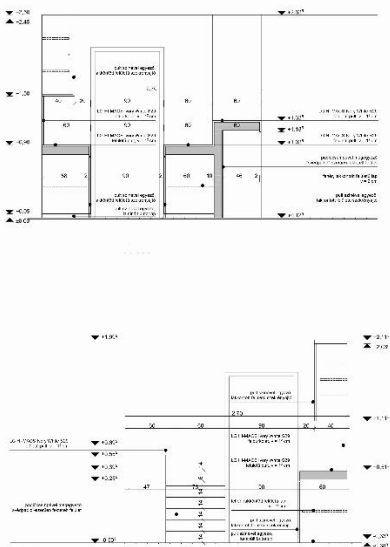

145.

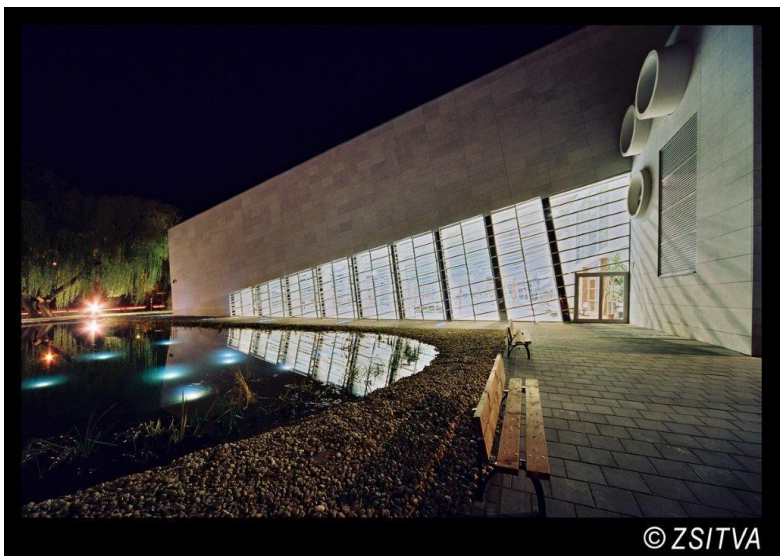
© ZSITVA

146.

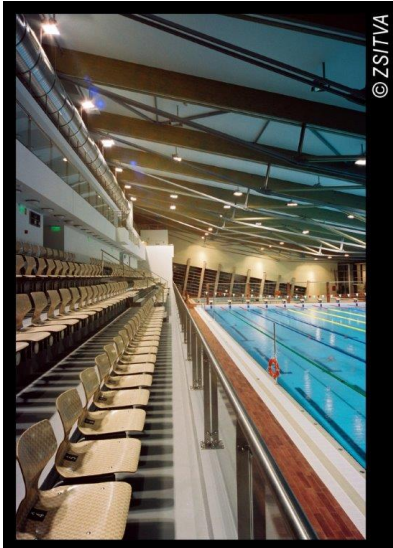

147.

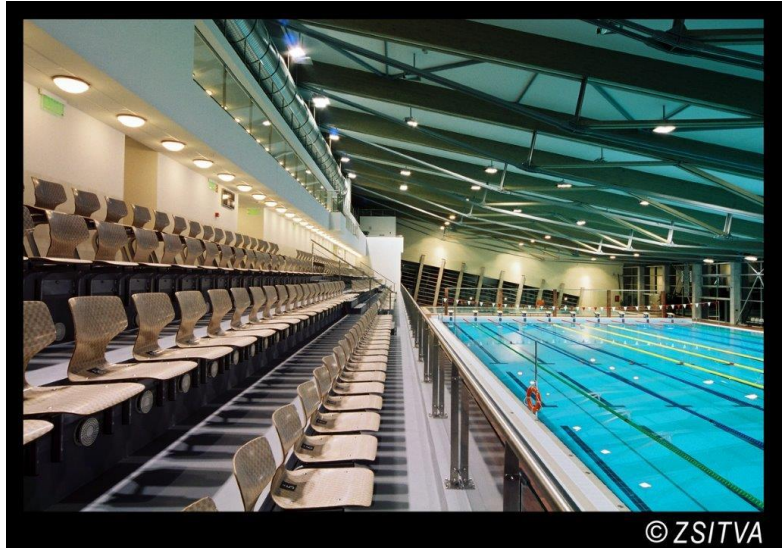

148.

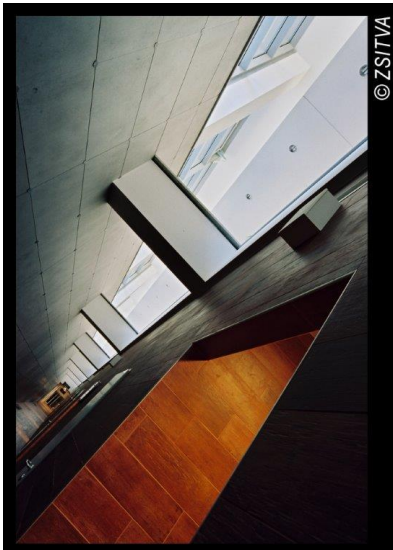
© ZSITVA

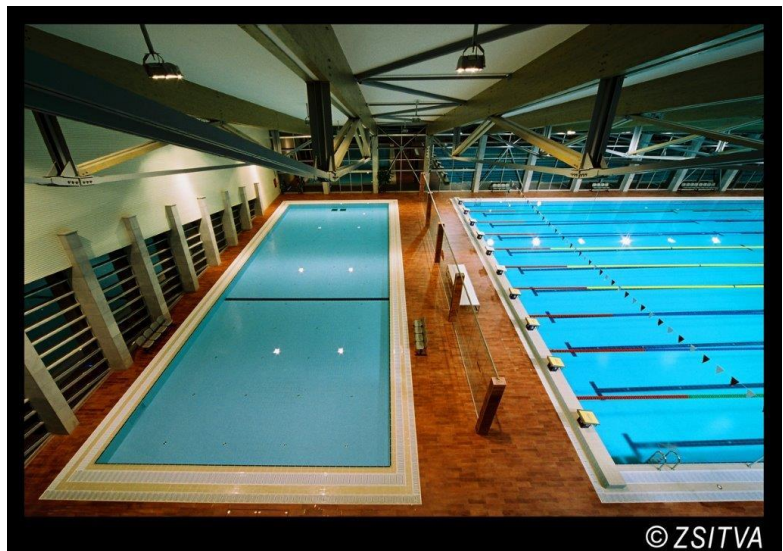
149.

150.

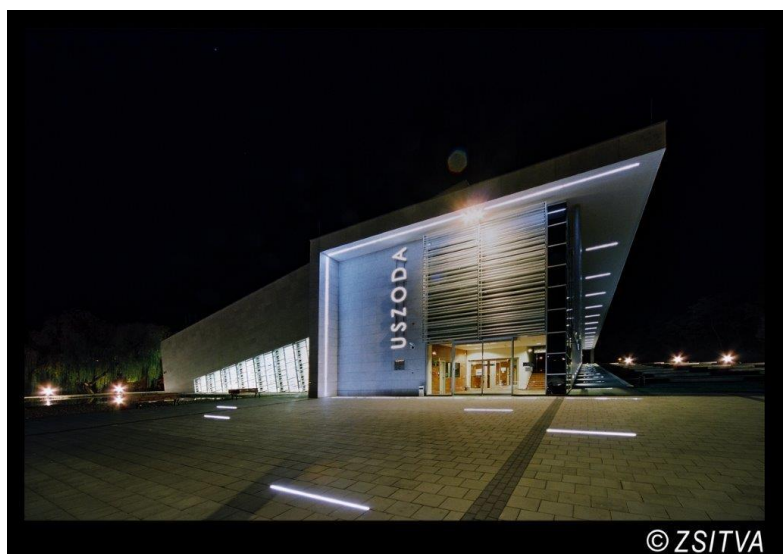
151.

152.

153.

154.

A képek felhasználása Kováts András generáltervező hozzájárulásával.

8 A felhasznált forrás és irodalom jegyzéke

- ARAVENA 2008 *Venice Architecture Biennale: Quinta Monroy / Elemental.*
<https://www.archdaily.com/10775/quinta-monroy-elemental>
(2018.11.27.)
- ARAVENA 2009 *Elemental architecture: 'las anacuas' Monterrey, Mexico.*
<https://www.designboom.com/architecture/elemental-architecture-las-anacuas-monterrey-mexico/>
(2018.11.16.)
- ARAVENA 2014 ARAVENA, Alejandro: *My architectural philosophy? Bring the community into the process.* TEDGlobal in Rio de Janeiro, Brazil, 2014.
https://www.ted.com/talks/alejandro_aravena_my_architectural_philosophy_bring_the_community_into_the_process
(2018.11.16.)
- ARAVENA 2014-2 MAIRS, Jessica: *Giant openings puncture Elemental's „monolithic” concrete innovation centre.*
<https://www.dezeen.com/2014/11/05/elemental-innovation-center-uc-anacleto-angelini-university-concrete-santiago-chile/>
(2018.11.16.)
- ARAVENA 2016 ARAVENA, Alejandro; THORNE, Martha; DURÁN, Paloma: *SDG Fund and Pritzker Architecture Prize on architecture and sustainable development.* Press Conference, 2016. (SDG: Sustainable Development Goals – at the United Nations Development Program)
<http://webtv.un.org/watch/sdg-fund-and-pritzker-architecture-prize-on-architecture-and-sustainable-development-press-conference/4832729989001/?lan=french?lan=english>
(2018.11.27.)
- ARAVENA 2016-2 FREARSON, Amy: *Architects have no moral obligation to society says Alejandro Aravena.*
<https://www.dezeen.com/2016/02/23/architects-have-no-moral-obligation-to-society-says-alejandro-aravena-venice-architecture-biennale/>
(2018.11.16.)
- ARAVENA 2016-3 KIMMELMAN, Michael: *Alejandro Aravena, the Architect Rebuilding a Country.*
<https://www.nytimes.com/2016/05/23/t-magazine/pritzker-venice-biennale-chile-architect-alejandro-aravena.html?module=inline>
(2018.11.16.)
- ARAVENA 2016-4 LANGE, Alexandra: *2016 Pritzker Prize Goes to Alejandro Aravena, Chilean Architect Behind Innovative Affordable Housing.*
<https://www.curbed.com/2016/1/13/10847596/pritzker-prize-2016-architect-alejandro-aravena-winner>
(2018.11.16.)
- ARAVENA 2016-5 MCKNIGHT, Jenna: *Alejandro Aravena makes housing designs available to the public for free.*
<https://www.dezeen.com/2016/04/06/alejandro-aravena-elemental-social-housing-designs-architecture-open-source-pritzker/>
(2018.11.16.)

- ARAVENA 2016-6 WINSTON, Anna: *Architects „are never taught the right ting” says 2016 Pritzker laurate Alejandro Aravena.*
<https://www.dezeen.com/2016/01/13/alejandro-aravena-interview-pritzker-prize-laureate-2016-social-incremental-housing-chilean-architect/> (2018.11.16.)
- ARAVENA 2016-7 *Elemental makes acclaimed housing schemes available for public use.*
<https://www.designboom.com/architecture/alejandro-aravena-elemental-abc-of-incremental-housing-open-source-architecture-04-06-2016/> (2018.11.16.)
- ARAVENA 2016-8 *Alejandro Aravena discusses his curation of the 2016 venice architecture biennale.*
<https://www.designboom.com/architecture/alejandro-aravena-interview-venice-architecture-biennale-2016-fabrica-reunion-06-28-2016/> (2018.11.16.)
- ARAVENA 2016-9 The Pritzker Architecture Prize 2016: *Alejandro Aravena.*
<https://www.pritzkerprize.com/laureates/2016> (2018.11.18.)
- ARAVENA X ARAVAENA, Alejandro: *My architectural philosophy? Bring the community into the process.*
https://en.tiny.ted.com/talks/alejandro_aravena_my_architectural_philosophy_bring_the_community_into_the_process (2018.11.28.)
- ARAVENA X-2 *Elemental. Saptial Agency.*
<http://www.spatialagency.net/database/why/professional/elemental> (2018.11.16.)
- BAEZA X Arch20.com: Interview with Alberto *Campo Baeza.*
<https://www.arch20.com/alberto-campo-baeza-interview-arch20/> (2018.10.19.)
- BAEZA X-2 SÁNCHEZ MERINA, Javier: *Blas House in Sevilla la Nueva (Madrid), by Alberto Campo Baeza.*
<https://storiesofhouses.blogspot.com/2008/10/casa-de-blas-in-sevilla-la-nueva-madrid.html> (2018.10.19.)
- BAEZA 1997 CAMPO BAEZA, Alberto: *Campo Baeza.* Rockport Publishing, na, 1997.
- BAEZA 1999 CAMPO BAEZA, Alberto: *Alberto Campo Baeza. Works and Projects.* Gili, Barcelona, 1999.
- BAEZA 2009 CAMPO BAEZA, Alberto: *Idea, light ang gravity.* Toto Publishing, Tokyo, 2009.
- BAEZA 2012 OWEN, Paul: *Monumental minimalism: Alberto Campo Baeza.*
<https://architectureau.com/articles/alberto-campo-baeza/#img=0> (2018.10.19.)
- BAEZA 2012-2 HUDSON, Danny: *Alberto Campo Baeza: Offices in Zamora.*

- <https://www.designboom.com/architecture/alberto-campo-baeza-offices-in-zamora/> (2018.10.19.)
- BAEZA 2013 Less is more TV: *Alberto Campo Baeza interview*.
<https://architectsplanet.wordpress.com/2013/10/31/alberto-campo-baeza-interview-eng-subtitles/> (2018.10.19.)
- BAEZA 2014 CAMPO BAEZA, Alberto: *Suspending Time*.
http://oa.upm.es/32755/1/Suspending%20_Time.pdf (2018.10.19.)
- BAEZA 2014-2 Francisco Granero Martín, Pablo M. Millán Millán: *In conversation with... Alberto Campo Baeza*.
https://www.researchgate.net/publication/287440928_Conversando_con_ALBERTO_CAMPO_BAEZA (2018.11.06.)
- BAEZA 2018 <https://www.campobaeza.com/> (2018.10.19.)
- BAEZA 2018-2 CAMPO BAEZA, Alberto: *Want a nice house without breaking the bank? Call. an architect*.
<https://www.archdaily.com/880424/want-a-nice-house-without-breaking-the-bank-call-an-architect> (2018.10.19.)
- BUDA 2006 BUDA Béla: *Empátia*. Urbis Könyvkiadó, Budapest, 2006.
- COHEN 2006 BARON-COHEN, Simon: *Elemi különbség. Férfiak, nők és a szélsőséges férfiagy*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.
- ENDREI 2011 ENDREI Judit: *Kemény üzenetek*. Endrei Könyvek Kiadó, na, 2011.
- IVÁDY na IVÁDY Rozália Eszter – Takács Boglárka – Dr. Pléh Csaba: *Tudatelmélet és idegen nyelvelsajátítás – valódi kapcsolat vagy városi legenda?*
http://cogsci.bme.hu/~ivady/sajatickek/tom_SLA.pdf (2018.10.12.)
- IVÁDY 2006 IVÁDY Rozália Eszter – Takács Boglárka: *Tudatelmélet és idegen nyelv elsajátítás – valódi kapcsolat vagy városi legenda?* Magyar Pszichológiai Társaság Naggyűlése, Budapest, 2006.
<http://cogsci.bme.hu/~ivady/ivady.pdf> (2018.10.12.)
- KÉRE 2011 *Francis Kéré*.
<http://www.designindaba.com/profiles/francis-k%C3%A9r%C3%A9> (2018.12.04.)
- KÉRE 2013 KÉRE, Diébédo Francis: *How to build with clay...and community*. TEDCity 2.0 Dream me. Build me. Make me real., New York city, USA, 2013.
https://www.ted.com/talks/diebedo_francis_kere_how_to_build_with_clay_and_community (2018.12.04.)
- KÉRE 2017 <http://www.kere-architecture.com/> (2017.10.05.)

- KOVÁCS 2017 KOVÁCS Dóra: *Az empátia és az érzelem felismerési lehetőségei – tapasztalatok egy új multimodális érzelemfelismerő skálával, a Genova Emotion Recognition Scale (Gert)-el.*
http://epa.oszk.hu/02400/02497/00009/pdf/EPA02497_PsychologiaHungaricaCaroliensis_2017_01_001-018.pdf (2018.04.05.)
- KRZNARIC 2017 KRZNARIC, Roman: *Az empátia ereje.* Hvg Könyvek, Budapest, 2017.
- LEPIK 2010 LEPIK Andres: *Small scale, big change: New Architectures of Social Engagement.* Museum of Modern Art, New York, 2010.
- LEPIK 2016 LEPIK, Andres – BEYGO Ayca – KÉRÉ Francis: *Radically Simple.* Hatje Cantz Verlag, Berlin, 2017.
- LUX 2009 LUX Elvira, MOHÁS Livia, Popper Péter: *Empátia. Az emberi kapcsolatok érzékenysége.* Saxum, Budapest, 2009.
- MOUREAUX 2017 <http://www.emmanuellemoureaux.com/all> (2017.10.01.)
- MOUREAUX 2017-2 *Emmanuelle Moureaux interview and studio visit in Tokyo.*
<https://www.designboom.com/architecture/emmanuelle-moureaux-interview-studio-visit-tokyo-03-09-2017/> (2018.10.16.)
- PINK 2009 PINK, Daniel H.: *A megújult elme. Használd az agyad jobbik felét!* Hvg Könyvek, Budapest, 2009.
- VITRUVIUS 2009 VITRUVIUS: *Tíz könyv az építészetéről.* Quintus Kiadó, Szeged, 2009.
- WAGNER 2014 WAGNER, Marc Christopher: *Architecture is a wake-up call. By Dibiédo Francais Kéré.* Louisiana Museum of Modern Art, USA, 2014.
<https://www.metalocus.es/en/news/architecture-a-wake-call-diebedo-francis-kere> (2019.03.23.)

9 Képek, ábrák jegyzéke

1. Sját ábra.
2. <http://www.schulmann.hu/istvan/az-empatia-fejlolese/> (2019.03.27.)
3. PINK 2009 52.o.
4. PINK 2009 53.o.
5. COHEN 2006 80.o.
6. COHEN 2006 112.o.
7. COHEN 2006 195.o.
8. COHEN 2006 197.o.
9. COHEN 2006 193.o.
10. COHEN 2006 227.o.
11. KRZYNARIC 2017 71.o.
12. <https://livinspace.net/ls-tv/diebedo-francis-kere-tells-us-architecture-people/> (2019.03.27.)
13. <http://www.kere-architecture.com/projects/primary-school-gando/> (2019.03.27.)
14. <http://www.kere-architecture.com/projects/school-extension-gando/> (2019.03.27.)
15. <http://kere-architecture.com/projects/teachers-housing-gando/> (2019.03.27.)
16. <http://kere-architecture.com/projects/school-library-gando/> (2019.03.27.)
17. <http://kere-architecture.com/projects/womens-association-centre-gando/> (2019.03.27.)
18. <http://www.kere-architecture.com/projects/atelier-gando/> (2019.03.27.)
19. <http://kere-architecture.com/projects/secondary-school-dano/> (2019.03.27.)
20. <http://kere-architecture.com/projects/opera-village/> (2019.03.27.)
21. <http://kere-architecture.com/projects/csps/> (2019.03.27.)
22. <http://www.kere-architecture.com/projects/clinic-leo/> (2019.03.27.)
23. <http://www.kere-architecture.com/projects/lycee-schorge-secondary-school/> (2019.03.27.)
24. <http://www.kere-architecture.com/projects/noomdo-orphanage/> (2019.03.27.)
25. <http://www.kere-architecture.com/projects/primary-school-gando/> (2019.03.27.)
26. <http://www.kere-architecture.com/projects/primary-school-gando/> (2019.03.27.)
27. <http://www.kere-architecture.com/projects/primary-school-gando/> (2019.03.27.)
28. <http://www.kere-architecture.com/projects/primary-school-gando/> (2019.03.27.)
29. <http://www.kere-architecture.com/projects/atelier-gando/> (2019.03.27.)
30. <http://www.kere-architecture.com/projects/atelier-gando/> (2019.03.27.)
31. <http://kere-architecture.com/projects/teachers-housing-gando/> (2019.03.27.)
32. <http://kere-architecture.com/projects/school-library-gando/> (2019.03.27.)
33. <https://www.thoughtco.com/biography-of-alejandro-aravena-177361> (2019.03.27.)
34. <https://www.archdaily.com/10775/quinta-monroy-elemental> (2019.03.27.)
35. <https://www.archdaily.com/10775/quinta-monroy-elemental> (2019.03.27.)
36. <https://www.archdaily.com/10775/quinta-monroy-elemental> (2019.03.27.)
37. <https://www.archdaily.com/10775/quinta-monroy-elemental> (2019.03.27.)
38. <https://www.dezeen.com/2016/01/13/alejandro-aravena-interview-pritzker-prize-laureate-2016-social-incremental-housing-chilean-architect/> (2019.03.27.)
39. <https://www.dezeen.com/2016/01/13/alejandro-aravena-interview-pritzker-prize-laureate-2016-social-incremental-housing-chilean-architect/> (2019.03.27.)
40. <https://currystonefoundation.org/practice/elemental/> (2019.03.27.)
41. <https://currystonefoundation.org/practice/elemental/> (2019.03.27.)
42. <https://www.dezeen.com/2016/01/13/alejandro-aravena-interview-pritzker-prize-laureate-2016-social-incremental-housing-chilean-architect/> (2019.03.27.)
43. <https://www.dezeen.com/2016/01/13/alejandro-aravena-interview-pritzker-prize-laureate-2016-social-incremental-housing-chilean-architect/> (2019.03.27.)

44. <https://www.dezeen.com/2014/11/05/elemental-innovation-center-uc-anacleto-angelini-university-concrete-santiago-chile/> (2019.03.27.)
45. <https://www.dezeen.com/2014/11/05/elemental-innovation-center-uc-anacleto-angelini-university-concrete-santiago-chile/> (2019.03.27.)
46. <https://www.dezeen.com/2014/11/05/elemental-innovation-center-uc-anacleto-angelini-university-concrete-santiago-chile/> (2019.03.27.)
47. <https://www.emmanuellemoureaux.com/profile> (2019.03.27.)
48. <https://www.emmanuellemoureaux.com/shikiri> (2019.03.27.)
49. <https://www.emmanuellemoureaux.com/100colors#/100colors-shinjuku-mitsui-building/> (2019.03.27.)
50. <https://www.emmanuellemoureaux.com/100colors#/100colors-shinjuku-mitsui-building/> (2019.03.27.)
51. <https://www.emmanuellemoureaux.com/100colors#/100colors-forest-of-numbers/> (2019.03.27.)
52. <https://www.emmanuellemoureaux.com/100colors#/100colors-forest-of-numbers/> (2019.03.27.)
53. <https://www.emmanuellemoureaux.com/100colors#/100colors-color-mixing/> (2019.03.27.)
54. <https://www.emmanuellemoureaux.com/100colors#/100colors-color-mixing/> (2019.03.27.)
55. <https://www.emmanuellemoureaux.com/100colors#/100colors-iamhere/> (2019.03.27.)
56. <https://www.emmanuellemoureaux.com/100colors#/100colors-iamhere/> (2019.03.27.)
57. <https://www.emmanuellemoureaux.com/all#/mama-smile/> (2019.03.27.)
58. <https://www.emmanuellemoureaux.com/all#/mama-smile/> (2019.03.27.)
59. <https://www.emmanuellemoureaux.com/all#/shinjuen/> (2019.03.27.)
60. <https://www.emmanuellemoureaux.com/all#/shinjuen/> (2019.03.27.)
61. <https://www.emmanuellemoureaux.com/all#/creche-ropponmatsu/> (2019.03.27.)
62. <https://www.emmanuellemoureaux.com/all#/creche-ropponmatsu/> (2019.03.27.)
63. <https://www.emmanuellemoureaux.com/all#/sugamo-shinkin-bank-tokiwadai/> (2019.03.27.)
64. <https://www.emmanuellemoureaux.com/all#/sugamo-shinkin-bank-tokiwadai/> (2019.03.27.)
65. <https://www.emmanuellemoureaux.com/all#/sugamo-shinkin-bank-shimura/> (2019.03.27.)
66. <https://www.emmanuellemoureaux.com/all#/sugamo-shinkin-bank-shimura/> (2019.03.27.)
67. <https://www.emmanuellemoureaux.com/all#/sugamo-shinkin-bank-nakaaoki/> (2019.03.27.)
68. <https://www.emmanuellemoureaux.com/all#/sugamo-shinkin-bank-nakaaoki/> (2019.03.27.)
69. <https://www.emmanuellemoureaux.com/all#/sugamo-shinkin-bank-ekoda/> (2019.03.27.)
70. <https://www.emmanuellemoureaux.com/all#/sugamo-shinkin-bank-ekoda/> (2019.03.27.)
71. <https://www.emmanuellemoureaux.com/all#/sugamo-shinkin-bank-ekoda/> (2019.03.27.)
72. <https://blogs.iteso.mx/arquitectura/2014/04/16/5064/> (2019.03.27.)
73. <https://www.campobaeza.com/gaspar-house/> (2019.03.27.)
74. <https://www.campobaeza.com/gaspar-house/> (2019.03.27.)
75. <https://www.campobaeza.com/gaspar-house/> (2019.03.27.)
76. <https://www.campobaeza.com/gaspar-house/> (2019.03.27.)
77. <https://www.campobaeza.com/gaspar-house/> (2019.03.27.)
78. <https://www.campobaeza.com/gaspar-house/> (2019.03.27.)

79. <https://www.campobaeza.com/centre-bit/> (2019.03.27.)
80. <https://www.campobaeza.com/centre-bit/> (2019.03.27.)
81. <https://www.campobaeza.com/centre-bit/> (2019.03.27.)
82. <https://www.campobaeza.com/centre-bit/> (2019.03.27.)
83. <https://www.campobaeza.com/centre-bit/> (2019.03.27.)
84. <https://www.campobaeza.com/centre-bit/> (2019.03.27.)
85. <https://www.campobaeza.com/blas-house/> (2019.03.27.)
86. <https://www.campobaeza.com/blas-house/> (2019.03.27.)
87. <https://www.campobaeza.com/blas-house/> (2019.03.27.)
88. <https://www.campobaeza.com/blas-house/> (2019.03.27.)
89. <https://www.campobaeza.com/blas-house/> (2019.03.27.)
90. <https://www.campobaeza.com/blas-house/> (2019.03.27.)
91. <https://www.campobaeza.com/andalucias-museum-memory/> (2019.03.27.)
92. <https://www.campobaeza.com/andalucias-museum-memory/> (2019.03.27.)
93. <https://www.campobaeza.com/andalucias-museum-memory/> (2019.03.27.)
94. <https://www.campobaeza.com/andalucias-museum-memory/> (2019.03.27.)
95. <https://www.campobaeza.com/andalucias-museum-memory/> (2019.03.27.)
96. <https://www.campobaeza.com/andalucias-museum-memory/> (2019.03.27.)
97. <https://www.campobaeza.com/andalucias-museum-memory/> (2019.03.27.)
98. <https://www.campobaeza.com/andalucias-museum-memory/> (2019.03.27.)
99. <https://www.campobaeza.com/andalucias-museum-memory/> (2019.03.27.)
100. <https://www.campobaeza.com/house-infinite/> (2019.03.27.)
101. <https://www.campobaeza.com/house-infinite/> (2019.03.27.)
102. <https://www.campobaeza.com/house-infinite/> (2019.03.27.)
103. <https://www.campobaeza.com/house-infinite/> (2019.03.27.)
103. <https://www.campobaeza.com/house-infinite/> (2019.03.27.)
105. <https://www.campobaeza.com/house-infinite/> (2019.03.27.)
106. <https://www.campobaeza.com/house-infinite/> (2019.03.27.)
107. Saját táblázat, diagram.
108. Saját táblázat, diagram.
109. Saját táblázat, diagram.
110. Saját táblázat, diagram.
111. Saját táblázat, diagram.
112. Saját táblázat, diagram.
113. Saját táblázat, diagram.
114. Saját táblázat, diagram.
115. Saját táblázat, diagram.
116. Saját táblázat, diagram.
117. Saját táblázat, diagram.
118. Saját táblázat, diagram.
119. Saját táblázat, diagram.
120. Saját táblázat, diagram.
121. Saját táblázat, diagram.
122. Saját táblázat, diagram.
123. Saját táblázat, diagram.
124. Saját táblázat, diagram.
125. Saját táblázat, diagram.
126. Saját táblázat, diagram.
127. Saját táblázat, diagram.
128. Saját táblázat, diagram.
129. Saját táblázat, diagram.
130. Saját táblázat, diagram.
131. Saját táblázat, diagram.

132. Saját táblázat, diagram.
133. Saját táblázat, diagram.
134. Saját táblázat, diagram.
135. Saját táblázat, diagram.
136. Saját táblázat, diagram.
137. Konceptió vázlata, Balogh Balázs Építésziroda.
138. Konceptió vázlata, Balogh Balázs Építésziroda.
139. A kép felhasználása Kováts András generáltervező hozzájárulásával.
140. A kép felhasználása Kováts András generáltervező hozzájárulásával.
141. A kép felhasználása Kováts András generáltervező hozzájárulásával.
142. Tervrajz, Balogh Balázs Építésziroda.
143. A kép felhasználása Kováts András generáltervező hozzájárulásával.
144. Tervrajz, Balogh Balázs Építésziroda.
145. A kép felhasználása Kováts András generáltervező hozzájárulásával.
146. Tervrajz, Balogh Balázs Építésziroda.
147. Tervrajz, Balogh Balázs Építésziroda.
148. A kép felhasználása Kováts András generáltervező hozzájárulásával.
149. A kép felhasználása Kováts András generáltervező hozzájárulásával.
150. A kép felhasználása Kováts András generáltervező hozzájárulásával.
151. A kép felhasználása Kováts András generáltervező hozzájárulásával.
152. A kép felhasználása Kováts András generáltervező hozzájárulásával.
153. A kép felhasználása Kováts András generáltervező hozzájárulásával.
154. A kép felhasználása Kováts András generáltervező hozzájárulásával.
155. Saját ábra; E.T. Hall nyomán. <https://laofutze.wordpress.com/2014/01/03/e-t-hall-proxemics-understanding-personal-space/> (2019.04.22.) – Függelékben található.

10 Függelék

10.1 A nem verbális kommunikáció csatornái

A nem verbális kommunikáció a következő csatornákon keresztül nyilvánul meg: mimika, tekintet, hangszín és hangerő, beszéd formai jegyei, testmozdulatok, távolságtartás az interakciókban. Ezek odafigyeléssel – tanulás által – befolyásolhatók, visszafoghatók.

A **mimika** az érzelmi viszony kifejezője, kultúrától független, jelzései ugyanazt jelentik minden embernek, ezért ez biológiai eredetű. Az arcizmok mozgása által létrejövő jelzések – pl. kacsintás, szemöldökráncolás, ajkak beharapása – viszont kultúrához kötöttek. A mimikát az intenzitásával lehet jellemezni, lehet finom vagy erőteljes.

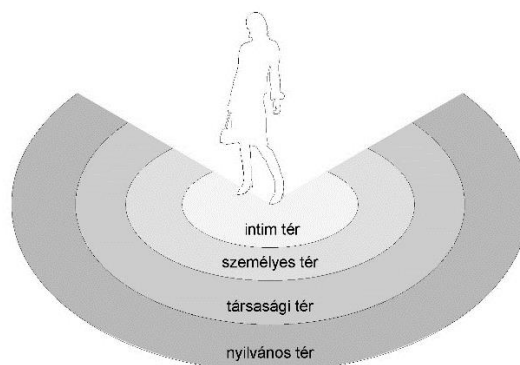
A **tekintet** jelentősége a másik tekintetének lekövetésében van. A csecsemők mosolyválaszának az alapja is a tekintet, később a nagyobb gyerek jellemzője, amikor a tekintet elől elrejtőzve azt gondolják, hogy akkor ők sem látszanak. Felnőtt korban a tekintet követése automatikussá válik. Külön pszichológiai ág (looking behaviour) foglalkozik a tekintéses viselkedéssel.

Hangszín és hangerő, a vokális csatorna. Számos érzelem ismerhető fel már hang alapján, legmeghatározóbb a hanglejtés változása.

A **beszéd formai jegyei** közé tartozik a hangsúly (nyomatékosítási eszköz), a szünetek, a beszéd dallama és tempója, melyek együttesen jellemzik a beszédet az adott helyzetben.

Testmozdulatok közül érdemes kiemelni a kéz mozgását (ujjakkal együtt értendő). Apró mozdulatok, jelek fejezhetnek ki fontos érzéseket, de a kézmozdulatok az egész kart és a vállat is mozgásba hozhatják. A kézmozdulatok a beszéd kísérőjelenségeként a mondanivalót egészítik ki, de önmagukban is bírhatnak jelentéssel, pl. intés, hívás, elutasítás mozdulatai. Gesztusok formájában szintén alkalmas a nem verbális kommunikációra. A mozdulatok kifejező erejét a pantomim jól szemlélteti, az önkéntelenül használt mozdulatokat tudatosan alkalmazva.

Proxemika, azaz távolságtartás az interakciókban alkalmas a bizalmas, a személyes, a társasági és a nyilvános távolságok megkülönböztetésére. Szintén nem tudatosan lép működésbe, de alkalmazható tudatosan. Nagyobb személyes teret, távolságot igényelnek a nyugati civilizáció emberei, a nagy mértékben individualista társadalmi rétegek, a városiak, mint az egyszerebb emberek. Maga az érintés feszültséget és kellemetlen érzést kelt.²¹¹

155. A személyes és társadalmi érintkezés távolságai:
az intim (15-45 cm), a személyes (46-122 cm); a társasági tér (1,2-3,6 m), a nyilvános tér (3,6-7,6 m).

²¹¹ BUDA 2006 71-87.o.

10.2 Az empátiakutatás főbb állomásai, alapjai

Arisztotelész: katarziszelmélet. Arisztotelész nem vizsgálta az empátia működését, de létezését kifejezte. Pszichológiai értelemben neki köszönhető az empátia alapjai, valamint hogy mindennapi szavak váltak szakkifejezésekké (pl. az érzelem, az akarat, az emlékezés, az értelem).

Claude Bernard, Lipps: lélektani megközelítés. Az empátia tudományterületének fejlődése a kísérleti lélektan kialakulása és fejlődése következtében a 19. század végén indult meg és nyerte el önállóságát. A kísérleti lélektan kiteljesedésének idején a behaviorista (viselkedésen alapuló) lélektan nyert teret, ahol a külső, jól megfigyelhető és mérhető viselkedés alapján vizsgálták az empátiát. Ehhez Amerikában voltak a legmegfelelőbbek a körülmények, így ez az amerikai behaviorista irányzat terjedt el hosszú évtizedekre, az európai iskolákat háttérbe szorítva.

Sigmund Freud, Alfred Adler, Heinz Kohut: pszichoanalízis. A pszichoanalízis felfogása Sigmund Freud nevéhez fűződik. Elméletében egyetértett azzal, hogy a megértés fontosabb, mint a terápiás szándék. A terapeuta feladatának elsősorban azt tartotta, hogy páciense számára tükröt tartson az önmegismeréshez. (Ehhez a terapeuta számára a páciens dolgainak megértését, a pácienssel történő események rekonstruálását és a páciens egyedi látásmódjának megértését tartotta fontosnak.) Az analitikus megértés alapfeltétele a beleélés, amely egyezik a Lipps-nél látott Einfühlung-gal és a Titchener-nél látott empathy-val abban, hogy a megfigyelt a lényeges, a figyelő személyisége lényegtelen. (A folyamatban a beleélés, mint képesség jelenik meg.) *'A lényeg tehát a hajlékony alkalmazkodás a másik dolgaihoz, a rezonancia bármilyen más személyiség lelki eseményeire. Ilyen módon a beleélő személyiség nem felolvad a másikban, hanem önmagában felidézni képes annak érzelmi és kognitív állapotait. A felidézés révén a másik ember összetett és sajátos megértése a memóriában rögzül, onnan visszakereshető, és ezáltal objektíválható.'*²¹²

Freud tanítványai közül Adler az általa megalkotott individuálpaszichológiai elméletben a beleéléses megértés szerepét örökölte tovább a pszichoanalízisből. Adler volt, aki elsőként próbálta meg definiálni az empátia fogalmát.

A pszichoanalízis és a hozzá kapcsolódó irányzatok (a mélylélektani iskolák) gyakorlatilag leírták az empátia minden tényezőjét. Tapasztalataik voltak az empátiáról, de az empátia önálló koncepcióját még nem alkották meg, ismereteik azonban később mind felhasználásra kerültek.

Max Scheler: szimpátiaelmélet. Az empátia koncepciójával a filozófia fenomenológiai irányzata is foglalkozott, melyek közül Scheler szimpátia elmélete érdemel említést. Szemléletesen fogalmazta meg miként érzékeljük egymás érzelmi állapotait, hogy aztán azokra reagálni tudjunk. Magyarán azt adta, hogy az emberek érzelmei között, milyen összeköttetések vannak. Minden ember képessége a másik érzelmeinek felidézése, melyet 1923-ban megjelent *A szimpátia lényege és formái* című könyvében²¹³ fejt ki. Scheler szerint a megértés értékközömbös (Wertblind), vagyis független attól, hogy a másikat szeretjük-e vagy sem, mert az együttérzés képessége az emberi működés alapvető eleme. A megértés legfontosabb összetevője pedig az érzelem és ezt nehéz a másikban megérteni, az értelmi megértés kevésbé problémás. Könyvének jelentősége a szimpátia tárgykörének elterjesztésében van. Ennek ellenére a szimpátia aztán kikerült az érdeklődés középpontjából, amely később Alfred Schütz által került ismét előtérbe. Mégis Scheler szimpátiaelmélete és az

²¹² BUDA 2006 20.o.

²¹³ Erdeti címe: Wesen und Formen der Sympathie.

együttérzés mechanizmusának vizsgálatai az empátiakutatás fontos részévé váltak, mert azok érzékelési és kommunikációs folyamatainak számos közös összetevője van.

Max Weber: megértő irányzat²¹⁴ (pszichológia, szociológia). Az empátia szempontjából lényeges, hogy az összetettséget és összefüggéseket hangsúlyozták. Nem lehet egyetlen viselkedési elemet sem kiragadni, különben a megértés téves lehet.

Carl L. Rogers: iskolájában összegződött minden addigi tudás az empátiáról, a 'korszerű empátia felfogás első leírója lett'.

A pszichoterápiával ellentétben nem páciensről beszél, hanem tanácsadásról és kliensről, ügyfélről. Mivel minden ember egyedi, ezért a kliensek belső vonatkoztatási rendszerét kell megérteni, annak belső sajátos logikai rendszerét, ami kívülről egészen másnak tűnhet. Rogers elmélete szerint, ezen megértési folyamat során a kliens olyan önismeretre tesz szert, amely önmaga már létrehozza a pszichológiai változást. A személyiség gyakorlatilag önmaga képes a helyzetek tisztázására, a tanácsadás folyamán a segítség pedig abban áll, hogy valaki a klienst mélyrehatóan megérti és ezt a megértést visszacsatolja (feedback). Rogers elmélete Freud elgondolásától nem sokban különbözik, mindkettőben a terapeuta illetve tanácsadó tükörszerepet tölt be. Abban azonban különbözik, hogy Freud módszerében a páciens befelé fordul és csak ő beszél, míg Rogers esetében a kliens visszajelzést kap tanácsadójától, aki mintegy összegzi és megismétli a kliens által közölteket, ezzel megerősítő választ adva a kliensnek, vagyis kettőjük között párbeszéd alakul ki. Ugyanez a különbség mutatkozik meg a fizikai viszonyban is, Freud a páciens mögött, Rogers a klienssel szemben helyezkedik el. Ezért Rogers technikáját 'kliensközpontú' vagy 'non-direktív', Rogers maga 'személyközpontú' (person-centered) módszernek nevezte. Rogers nem csupán beteg, problémás esetekkel foglalkozott, sokkal inkább általános értelemben véve az emberrel és a személyiség problémáival. Módszerében a lehető legpontosabb megértésre kell törekedni, a sablonoktól és sztereotípiáktól mentes megértésre. A sikeresség érdekében a tanácsadónak teljesen őszintének, hitelesnek, érzelem- és indulatmentesnek kell lennie. Iskolájának követőitől az empátia folyamatos kutatását várja el, a tanácsadók képzésének célja empátiájuk fejlesztése (az empátia kutatása által). A totális empátia és annak hiánya között fokozatokat állapít meg, osztályozza az empátiás készséget. A mai empátia tudomány tudása a Rogers-féle irányzat kutatásai során, valamint annak hatására kerültek felszínre.²¹⁵

²¹⁴ Az emberek ítéleteit, érzelmeit és cselekvéseiket az az összefüggés-hálózat befolyásolja, amelyben élnek.

²¹⁵ BUDA 2006 13-36.o.

10.3 Az empátiakutatás megközelítési módjai

Az 1930-as években a másik ember megértésének igénye új lendületet adott az empátia kutatásának, az addigra a pszichoanalízisben meghatározott alapokon. (Ld. Függelék: Az empátiakutatás főbb állomásai, alapjai.)

Az 1940-es években alakul ki pszichológiai értelemben az empátia mai értelme, mely egyszerre foglalja magába a nézőpontváltást (ún. kognitív) és az együttérző érzelmi választ (ún. affektív). A nézőpontváltás annyit jelent, hogy képes valaki a másik szemszögéből látni egy adott helyzetet. Az együttérző érzelmi válasz esetén a másik érzelmeiben való osztozáson és annak visszatükrözésén van a hangsúly. Pl. ha valaki szomorú és ettől én magam is szomorúvá válok, akkor empátiáról beszélhetünk; de ha inkább sajnálok 'szegényt', akkor az a részvét, a szájalom jele. Részvét és szájalom esetén nem osztozunk érzelmi reakcióinkkal. A részvét a latin *compassio* szóból ered, jelentése: együtt szenvedni a másikkal. A szájalom az együttérzés kifejezésére szolgál, sajnálat vagy könyörületesség esetén. Ezzel szemben az empátia nemcsak a bánatban, hanem az örömben való osztozás kifejezésére is alkalmas.²¹⁶ Az 1960-as években elsősorban módszertanilag vizsgálták a beleélést. Az 1970-80-as években jelent meg az empátia jelentős fogalomként.²¹⁷

Az 1990-es évektől kezdődően az empátiakutatás élén az evolúcióbíológusok és az idegtudósok álltak, akik az empátia eredtével és természetével foglalkoztak. A kutatások Peter Kropfkin 1902-ben írt *A kölcsönös segítség mint természettörvény* című²¹⁸ könyvének állításán alapultak. Vagyis a kölcsönös segítségnyújtás, a versenyhez hasonlóan fontos része az evolúciós folyamatoknak. A holland primatológus Frans de Waal 1990-es években kezdett kutatásai kimutatták, hogy az empátia az emberek mellett a főemlősök között is jelen van, a különválás idején az empátiát valószínűsíti, mint meglévő képességet, ezért az empátia mibenlétét kutatásaiban a főemlősök tanulmányozásán keresztül kívánta vizsgálni. Hasonló eredményre jutott Dian Fossey primatológus már az 1970-80-as években végzett vizsgálataiban során. De Waal véleménye szerint az empátia vérünkben van és akiből hiányzik, azt veszélyesnek és mentális értelemben betegnek tekintjük. Peter Kropfkin és de Waal szerint társadalmi léptékben az emberi természet együttműködésre való hajlamának annak közösségibb felépítésében is tükröződnie kellene.

Az utóbbi évtizedekben az empátiakutatás az idegtudomány felől közelítette meg annak működését. Az olasz Giacomo Rizzalotti nevéhez fűződnek az első kísérletek. Neurológusok fedezték fel a tükörneuronokat, amelyek olyan idegsejtek, melyek nemcsak a saját érzéseinknél lépnek működésbe, hanem olyankor is, amikor másvalaki él át érzéseket, pl. fájdalmat. Gyakorlatilag *'az agyunk letükrözi mások állapotát'*²¹⁹. Az elmélet szerint az empatikuság fokmérője a tükörneuronok mennyiségében áll. A mai tükörneuron-kutatás legmeghatározóbb alakja a holland Christian Keysers, aki arra keresi a választ, hogyan értünk meg másokat. *'...a kutatásaink eredménye azt mutatja meg, hogy identitásunk jelentős részét teszi ki az, ami mások fejében végbemegy. Személyiségemet az a társadalmi környezet határozza meg, amelyben élek. Mások sorsa átszínezi az érzéseimet, és ezáltal befolyásolja döntéseimet. Az én valójában „mi”.*²²⁰ Ebből következően a külső világ történéseit agyunk, a felfogott mértékben, folyamatosan letükrözi, reagál. A tükörneuron elmélet korlátjának tekintik, hogy az túlságosan az empátia affektív (együttérző) oldalát helyezi előtérbe, míg a kognitív

²¹⁶ KRZNNARIC 2017 45-48.o.

²¹⁷ BUDA 2009 23.o.

²¹⁸ Eredeti címe: Mutual Aid: A Factor of Evolution.

²¹⁹ KRZNNARIC 2017 60.o.

²²⁰ KRZNNARIC 2017 60.o.

(nézőpontváltás) oldala háttérbe szorul és ezzel az empátia két összetevőjének egyensúlya felborul.

Simon Baren-Cohen angol pszichológus, autizmus kutató a tükörneuronokat az empátia egyik építőkövének tartja. Azonban azt a fenti visszatükröző mechanizmusnál egy bonyolultabb folyamatnak látja, ahol a másik mentális állapota iránt tanúsított aktív részvétellel a saját mentális állapotunkkal való összefüggés megértése megy végbe. Baren-Cohen elmélete szerint a tükörneuronok egy legalább tíz agyterületet felölelő, egymással összefüggő empátia-rendszer részét képezik. Ha ebből bármelyik megsérül, akkor az az empátia képességére negatívan hat.

A neurológusok határolták körbe az agy azon területeit, melyek a kognitív empátiát aktivizálni képesek. Megállapították, hogy a saját és mások fájdalmára agyunk nem azonos módon reagál, az én és a másik között különbség áll fenn. Sőt, lehet, hogy pont az empátia teszi lehetővé a kettő közötti különbségtételt.

Paul Zak amerikai neurológus és közgazdász az oxitocin nevű hormonnál bizonyította be, hogy empátikus reakciót válthat ki. Mérsékelt distressz hatására az agyban cselekvésre ösztönöző ingerülettovábbító anyagok termelődnek, úgymint oxitocin, valamint szerotonin és dopamin. A kutató ezt humán oxitocin közvetítette empátiának nevezte el. Nagyobb stressz hatására viszont az oxitocin termelődése leáll. Ennek logikus magyarázatát abban látta, hogy saját nehézségeink esetén nem engedhetjük meg, hogy másoknak segítsünk. Alap esetben azonban *'az oxitocin kiváltja a morális magatartásért felelős empátiát'*²²¹. Az oxitocin hiányában az egyén önző, csak magával törődő, empátiát nem tanúsító. Az oxitocin és az empátia összefüggését a kontextus- és az egyén személyisége befolyásolja.

Megállapítható, hogy az agyban összetett bonyolult empátikus folyamatok mennek végbe. A kutatók ezidáig beazonosították az empátiáért felelős agyi területeket. Magának a működési mechanizmusának ismerete még várat magára.²²²

Az empátia bonyolult pszichológiai folyamatok során jut érvényre, mely folyamatokat különböző szakmák a saját szempontjaik szerint vizsgálták. Empátia önmagában nem létezik, mint interperszonális jelenségnek a fogalmi meghatározása – összetettsége okán – bizonytalan. Buda Béla az empátiát nem naturális jelenségnek, inkább fogalmi konstrukciónak tekinti. Véleménye szerint kialakulásához gyakorlat kell, hatékony működéséhez meghatározott készségekre és ismeretekre van szükség. Minősége a személyek közti kapcsolat típusának és szándékának függvénye. Az empátia nem egy egységes jelenség, inkább egy lehetőség, amely a körülmények függvényében jöhet létre.²²³ *'Empátiává a beleélés akkor lesz, ha az élményt tudatosan feldolgozzuk, és a másik emberből megértett összefüggéseket önmagunk számára megnevezzük és értelmezzük.'*²²⁴

²²¹ KRZNNARIC 2017 64.o.

²²² KRZNNARIC 2017 53-65.o.

²²³ BUDA 2006 38.o.

²²⁴ BUDA 2006 39.o.

10.4 Alberto Campo Baeza

Az építészet központi témájává emeli az **idő** tényezjét, mert néhány építészeti alkotás képes felkavarni annak szemlélőjét és fenntartani benne azt az érzést mintha megállt volna az idő (**suspending time**). Az ilyen alkotások állnak a szépség és az igazság metszéspontjában, jó példa erre a római Pantheon. Baeza a szépség megértése, mibenléte érdekeli. Az építészet, a művészetek közül az egyetlen, amely hatását azáltal fejt ki, hogy tereivel képes az embert körbevenni.

Baeza az építészet **céljának** tartja olyan alkotások létrehozását, amelyben a teret az anyagok gravitációs súlya által a fény hatására keletkező feszültség hozza létre, ahol a fény az időt testesíti meg. Az építészet **lényege** a fizikai valóságon túl jön létre, amikor képesek vagyunk az épített térben az időt megállítani.

Az építészet több, mint a múltó stílusok formái vagy a szerkezetek díszítése. A hasznosság (**utilitas**) és stabilitás (**firmitas**) akkor nyerik el értelmüket, amikor a szépség (**venustas**) megvalósul. Tehát az épületnek egyszerre kell szépnek, jól működőnek és megfelelően szilárdnak lennie.

Ezek a gondolatok alapvetően egybeesnek Vitruvius szavaival. *'Mindezek pedig akként épüljenek meg, hogy gondoljanak a firmitas, utilitas és a venustas elvére. A szilárdaság elve akkor érvényesül, ha az alapokat levisszük a szilárd alatalajig, és bármely anyagból is készüljenek, ezek mennyiségét gondosan, fukarság nélkül választjuk meg. A célszerűség elve pedig akkor valósul meg, ha a helyiségek dispositiója kifogástalanul s akadálytalanul biztosítja használatukat, distributiójuk pedig a tájolásra nézve fajtájuknak megfelelő és kényelmes. Az ékesség elve pedig akkor valósul meg, ha az épület megjelenése csinos és választékos, és tagjainak arányossága helyes szimmetriaszámításokon alapul.*²²⁵ *'Az eurüthmia ékes megjelenés és a tagok összetételében álló kellemes látvány. Ez akkor jön létre, ha a műtagjai megfelelnek egymásnak: a magasság a szélességgel, a szélesség a hosszúsággal arányos, egyszóval, valamennyien megfelelnek a mű szimmetriájának. Továbbá a szimmetria a mű tagjaiból eredő megfelelő összhang, s a külön-külön vett részekből számított mértéknek arányos megfelelése az egész figura képével. ... A decor a tekintély által elfogadott bevált formákból szerkesztett mű hibátlan megjelenése. Vagy a megszokás (amit görögül thematiszmosznak neveznek) hozza létre, vagy a hagyomány, vagy a természet.*²²⁶

Baeza értelmezésében a hasznosság az épületek időbeli alkalmazhatóságát, flexibilitását jelenti akár több eltérő használati módhoz, funkcióhoz. Hallgatóként az építészeti **dobozok** és esetek megkülönböztetéséről tanult. Ez utóbbival nem ért egyet, mert az egy adott eset kiszolgálását teszi lehetővé, míg az előbbi rugalmasan alakítható az igényekhez az idők folyamán. Az építészet tehát a kis- és nagy dobozok kompozíciójáról szól.

Az idő másik értelemben kifejezi a tartósságot. A megfelelő szerkezet és anyagok biztosítják az épület hosszútávú fennmaradását.

A szépség, mint egy különlegesen szép művészeti alkotással képes az idő megállítására. A szépség összetevőinek megragadására tett kísérletek hasonlóak a receptekhez, ahol egyetlen összetevő sem képes az étel minőségét biztosítani, ugyanígy az építészetben is szükség van a tehetségre és az érzékenységre.²²⁷

²²⁵ VITRUVIUS 2009 36-37.o.

²²⁶ VITRUVIUS 2009 34-35.o.

²²⁷ BAEZA 1997 Introduction; BAEZA 2009 234-262.o.; BAEZA 2014

10.5 Az alkalmazott Empátiahányados (EQ) teszt ²²⁸

A Teljesen egyetértek B Kicsit egyetértek C Nem igazán értek egyet D Egyáltalán nem értek egyet

Az empátiahányados (EQ)

Olvassa el az alábbi állításokat nagyon figyelmesen, és osztályozza mindegyiket abból a szempontból, hogy mennyire ért vele egyet. Véleményének kifejezéséhez a következő négy kijelentésből válasszon:

- A) Teljesen egyetértek
 - B) Kicsit egyetértek
 - C) Nem igazán értek egyet
 - D) Egyáltalán nem értek egyet
1. Könnyen észreveszem, ha valaki beszélgetni szeretne velem.
 2. Jobban szeretem az állatokat, mint az embereket.
 3. Szeretek lépést tartani a divattal és az új fejleményekkel.
 4. Ha mások nem értenek meg elsőre valamit, amit én könnyedén belátok, nehezen tudom elmagyarázni nekik.
 5. Majdnem minden éjszaka álmodom valamit.
 6. Élvezem, ha gondoskodhatok másokról.
 7. A saját problémáimat inkább megpróbálom magam megoldani, mint hogy másokkal beszéljem meg őket.
 8. Nehezen jövök rá, hogy mit is kellene tennem társas helyzetekben.
 9. Reggel vagyok a legjobb formámban.
 10. Egy-egy vita után gyakran mondják nekem, hogy túllöttem a célon, miközben a saját elképzelésem bizonygattam.
 11. Nem igazán zavar, ha elkésem a barátommal megbeszélte találkozóóról.
 12. A barátság és az emberi kapcsolatok túl bonyolultak számomra, így nem is nagyon foglalkozom velük.
 13. Soha nem szegném meg a törvényt, még a legcsekélyebb mértékben sem.
 14. Sokszor nehezemre esik eldönteni, hogy egy dolog udvarias vagy goromba.
 15. Egy beszélgetés során inkább a saját gondolataimra koncentrálok, és nem annyira arra, amit a hallgató gondolhat.
 16. Jobban szeretem a szóbeli vicceknél a cselekedetekben megnyilvánuló tréfákat.
 17. A mának élek, nem gondolok a jövővel.
 18. Kisgyermekkoromban szívesen vágtam szét gilisztákat, hogy megnézzem mi fog történni velük.
 19. Hamar kiszúrom, ha valaki mást mond, mint amit valójában gondol.
 20. Általában szilárd elveim vannak az erkölcsről.
 21. Néha alig értem, hogy bizonyos dolgokon az emberek miért rökönödnek meg annyira.
 22. Könnyen bele tudom képzelni magam a másik helyzetébe.
 23. Azt gondolom, hogy a jólneveltség a legfontosabb dolog, amit egy szülő megtaníthat a gyerekeinek.
 24. Szeretek a pillanat hevében megtenni dolgokat.
 25. Jól meg tudom jósolni, hogy mások milyen érzellemmel fognak reagálni.
 26. Gyorsan kiszúrom, ha van valaki a társaságban, aki kényelmetlenül vagy szerencsétlenül érzi magát.

A Teljesen egyetértek B Kicsit egyetértek C Nem igazán értek egyet D Egyáltalán nem értek egyet

27. Ha valami olyasmit mondok, amivel másokat megbántok, azt gondolom, ez az ő problémájuk, nem az enyém.
28. Ha valaki megkérdezi tőlem, milyen lett az új frizurája, megmondom neki az igazat akkor is, ha történetesen nem tetszik.
29. Nem mindig értem, hogy a másoknak miért kellett megsértődnie a megjegyzésemen.
30. Az emberek sokszor mondják, hogy kiszámíthatatlan vagyok.
31. Élvezem, ha egy összejövetelem a figyelem középpontjában lehetek.
32. Ha valakit sírni látok, nem kavar fel igazán.
33. Szeretek a politikáról vitatkozni.
34. Nagyon nyers tudok lenni néha, amit egyesek udvariatságnak gondolnak, bár ez részemről nem szándékos.
35. Általában nem találok zavarba ejtőnek a társas helyzeteket.
36. Mások azt mondják, hogy egész jól észreveszem, hogy mit éreznek és mit gondolnak.
37. Ha emberekkel beszélgetek, általában az ő élményeik kerülnek szóba, nem az enyém.
38. Nagyon felkavar, ha egy állatot szenvedni látok.
39. Képes vagyok olyan döntéseket hozni, amelyeket nem befolyásolnak az emberek érzelmei.
40. Nem tudok addig ellazulni, amíg nem tettem meg mindent, amit arra a napra elterveztem.
41. Könnyen meg tudom állapítani, hogy valakit érdekel-e, amit mondok, vagy nem.
42. Rosszul érint, ha a híradóban embereket látok szenvedni.
43. A barátaim gyakran beszélnek nekem problémáikról, mert azt mondják, hogy nagyon megértő vagyok.
44. Akkor is megérezem, hogy tolakodó voltam, ha senki nem figyelmeztet rá.
45. Gyakran kezdek új hobbiba, de gyorsan beleunok, és egy másikra térek át.
46. Az emberek gyakran mondják, hogy túlzásba viszem a tréfálkozást.
47. Túl ideges természet vagyok ahhoz, hogy egy igazán félelmetes hullámvasútra felszálljak.
48. Mások gyakran azt mondják, hogy érzéketlen vagyok, bár én nem mindig értem, miért.
49. Ha a csoportban egy idegent veszek észre, úgy gondolom, hogy az ő feladata beilleszkedni.
50. Általában ha egy filmet nézek, érzelmileg nem vonódom be a történetbe.
51. Szeretek jól megszervezni a dolgaimat a mindennapokban, és gyakran készítek listát arról, hogy mit kell még aznap megtennem.
52. Gyorsan és intuitíven ráérezek, hogy a másik mit érezhet.
53. Nem szeretek kockázatot vállalni.
54. Könnyen rájövök, hogy mások miről szeretnének beszélni velem.
55. Meg tudom állapítani, ha valaki eltitkolja a valódi érzelmeit.
56. Mielőtt döntenék valamiről, mindig gondosan súlyozom a mellette és az ellene szóló érveket.
57. Nem állítok fel tudatosan szabályokat a társas helyzetek működésére vonatkozóan.
58. Jól meg tudom jósolni, hogy mit fog tenni egy másik ember.
59. Általában érzelmileg bevonódom a barátaim problémáiba.
60. Akkor is tiszteletben tudom tartani a másik nézőpontját, ha nem értek egyet vele.

A Teljesen egyetértek B Kicsit egyetértek C Nem igazán értek egyet D Egyáltalán nem értek egyet

Empátiahányados (EQ)

válaszlap

Nem: férfi / nő Évfolyam: _____ Ország: _____

A	B	C	D
---	---	---	---

A	B	C	D
---	---	---	---

1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				

31.				
32.				
33.				
34.				
35.				
36.				
37.				
38.				
39.				
40.				

11.				
12.				
13.				
14.				
15.				
16.				
17.				
18.				
19.				
20.				

41.				
42.				
43.				
44.				
45.				
46.				
47.				
48.				
49.				
50.				

21.				
22.				
23.				
24.				
25.				
26.				
27.				
28.				
29.				
30.				

51.				
52.				
53.				
54.				
55.				
56.				
57.				
58.				
59.				
60.				

Elért pontszám: alacsony / átlagos / átlag feletti / kiemelkedően magas / maximális 2018 tavasz

A Teljesen egyetértek B Kicsit egyetértek C Nem igazán értek egyet D Egyáltalán nem értek egyet

Empátiahányados (EQ)

pontozás

2 pont

1 pont

nem releváns

A	B	C	D
---	---	---	---

A	B	C	D
---	---	---	---

1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				

31.				
32.				
33.				
34.				
35.				
36.				
37.				
38.				
39.				
40.				

11.				
12.				
13.				
14.				
15.				
16.				
17.				
18.				
19.				
20.				

41.				
42.				
43.				
44.				
45.				
46.				
47.				
48.				
49.				
50.				

21.				
22.				
23.				
24.				
25.				
26.				
27.				
28.				
29.				
30.				

51.				
52.				
53.				
54.				
55.				
56.				
57.				
58.				
59.				
60.				

Elért pontszám: 0-32 / 33-52 / 53-63 / 64-79 / 80
 alacsony / átlagos / átlag feletti / kiemelkedően magas / maximális 2018 tavasz

10.6 Nyilatkozatok

önálló munkáról, hivatkozások átvételéről és a nyilvánosságra hozatalról

Alulírott Balogh Emese kijelentem, hogy a BME Építésztechnológiai Kar Mesterképzésére beadott, *'Az építész felelőssége – A beleértésen alapuló építészet és építészetoktatás'* című doktori értekezésemet magam készítettem és abban csak a megadott forrásokat használtam fel. Minden olyan részt, amelyet szó szerint, vagy azonos tartalomban, de átfogalmazva más forrásból átvettem, egyértelműen a forrás megadásával jelöltem.

Hozzájárulok doktori értekezésem és téziszövegem interneten történő nyilvánosságra hozatalához korlátozás nélkül, de eseti hozzájárulásommal.

Továbbá nyilatkozom, hogy az értekezés és a téziszöveg leadott nyomtatott példányai és a leadott elektronikus példány mindenben azonosak.

Budapest, 2019.09.09.

Balogh Emese